

МАТЕРІАЛИ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЧИТАНЬ

Випуск 11

Кривий Ріг - 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

***МАТЕРІАЛИ
СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ ЧИТАНЬ***

Випуск 11

**Кривий Ріг
2023**

УДК 811.161.2(082)

ББК 81.2Ук

М **Матеріали студентських наукових читань** : зб. наук. праць /
54 ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А. та ін.
Кривий Ріг, 2023. Вип. 11. 172 с.

У збірнику порушено актуальні проблеми сучасної філології та дидактики. Розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи щодо осмислення тих чи тих, передовсім лінгвістичних і літературознавчих, явищ. Обґрунтовано потребу дослідження стилістичного аспекту і його роль у формуванні професійної майстерності фахівця в галузі освіти, у процесі підготовки майбутнього вчителя.

Для здобувачів і викладачів закладів освіти різних типів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Колоїз Ж. В., доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет (*відповідальний редактор*)

Бакум З. П., доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет

Білоконенко Л. А., доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет

Городецька В. А., кандидат філологічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет

Ковпик С. І., доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет

Малюга Н. М., кандидат філологічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет

Мельник Н. Г., кандидат філологічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет

Мішеніна Т. М., доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет

Семененко Л. М., кандидат філологічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет

Шарманова Н. М., кандидат філологічних наук, доцент, Криворізький державний педагогічний університет

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гаманюк В. А., доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет.

Гурко О. В., доктор філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології
Криворізького державного педагогічного університету
(*протокол № 4 від 20.11.2023 р.*).

ЗМІСТ

Александрова С. Дослідження лексичних трансформацій у перекладі щоденників війни.....	5
Бондар К. Структурне моделювання номенклатури сучасної фінансово-моніторингової терміносистеми.....	10
Борис Д. Структурно-семантичні особливості власне паремій із маскулінним і фемінним компонентами.....	17
Віхор Т. Основні підходи й принципи навчання орфографії.	26
Градівська А. Основні аспекти вивчення простого ускладненого речення.....	33
Добровольська В. Терміносистема туризму й активної рекреації: шляхи формування, структурно-семантичні та функціональні особливості.....	38
Довга М. Сучасні підходи та принципи навчання орфографії.....	46
Задорожна В. Роль лексичних запозичень у формуванні закарпатського діалекту (на матеріалі «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустівського району» Івана Сабадоша).....	52
Кашинська А. Аналіз ад’єктивних конструкцій англійської та української мов на позначення явищ погоди: корпусобазований підхід.....	60
Кляцька П. Застаріла лексика в поетичній творчості Пантелеймона Куліша.....	64
Козак В. Лінгвістичні особливості перекладу okazіоналізмів у дитячій літературі з англійської мови на українську (на матеріалі R. Danl’s “The BFG”).....	72
Колеснік А. Особливості словотвірної структури системи мінералогічних термінів.....	83
Корнєва Д. Мовосвіт сучасних пісенних текстів українського гурту “Kozak System”.....	88
Куртекова Т. Структурно-семантичні параметри прецедентних одиниць у промовах В. Зеленського періоду російської окупації.....	95
Кучма Р. Наукова інтерпретація поняття «стилістичні ресурси».....	108

Моргунова К. Мовностилістичні особливості пісенних текстів гурту «Хейтспіч».....	116
Пустовар І. Особливості презентації художніх образів жінок-відунок в українській літературі ХХІ століття.....	120
Терещенко А. Синестезійні утворення візуально-звукового значення в поезії Ліни Костенко.....	129
Токолова А. Синонімія дієслів мовлення в романі Анджея Сапковського «Відьмак. Останнє бажання».....	132
Тузик О. Оформлення заголовків у текстах сучасних ЗМІ...	137
Тузик С. Особливості мовного оформлення дописів українськомовних блогерів у соціальних мережах.....	143
Усачова М. Семантичні вияви концепту «ЄВРОПА» в українських ЗМІ.....	151
Шаповал Я. Етнокультурно маркована лексика в романі Н. Доляк «Чорна дошка».....	156
Shchadylo T. The influence of extraversion on education and foreign language acquisition.....	163

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ЩОДЕННИКІВ ВІЙНИ

Переклад щоденників війни є важливим завданням, яке допомагає зберегти історію й досвід осіб, які пережили воєнні події. Перекладачі зіштовхуються з численними викликами, зокрема з необхідністю правильно передати авторський стиль та емоційний спектр тексту. Використання лексичних трансформацій може бути корисним інструментом для досягнення цього. У статті розглянуто приклади трансформацій та їх вплив на збереження авторської манери письма і точність у передаванні інформації в перекладі щоденників війни.

Ключові слова: трансформації, лексичні трансформації, адекватний переклад, додавання, вилучення, конкретизація, генералізація, описовий переклад, змістовий розвиток.

Translating War Diaries is an important task that helps preserve the history and experience of survivors of war events. However, translators face numerous challenges, in particular the need to correctly convey the author's style and emotional mood of the text. Using lexical transformations can be a useful tool for achieving these goals. In this thesis, we will consider examples of such transformations and their impact on the preservation of the author's writing style and the accuracy of information transmission in the translation of war diaries.

Key words: transformations, lexical transformations, adequate translation, addition, deletion, specification, generalization, descriptive translation, semantic development.

Дослідження лексичних трансформацій у процесі перекладу щоденників війни привертає все більшу увагу в сучасній лінгвістиці й перекладознавстві. Переклад щоденників війни зазвичай потребує ретельної роботи з лексичними трансформаціями, оскільки вони відтворюють не лише фактичну інформацію, але й емоції, стан внутрішнього світу воїна та його сприйняття реальності. Актуальністю досліджуваної проблеми пов'язуємо з висвітленням питання щодо використання лексичних трансформацій при перекладі щоденників війни, що є важливим завданням у збереженні історії та досвіду воєнних подій.

Науковою новизною є детальний опис прикладів використання лексичних трансформацій у перекладі щоденників війни, а також їх вплив на збереження авторської манери письма та точність передачі інформації.

Мета статті – дослідження можливостей лексичних трансформацій для покращення якості перекладу щоденників війни та визначення їх впливу на розкриття стилю автора й передавання емоційного настрою тексту.

Більшість методів перекладу ґрунтуються на використанні трансформацій, які полягають у зміні формальних або семантичних елементів, зберігаючи при цьому інформацію, що передається. Для досягнення адекватності перекладу, незважаючи на різниці у формальних і семантичних параметрах двох мов, перекладач повинен уміти застосовувати різноманітні міжмовні перетворення, які називають перекладацькими трансформаціями.

Лексичні трансформації є змінами лексичних елементів мови оригіналу з метою передавання їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик відповідно до норм мови перекладу й комунікативними традиціями, культури мови загалом. Такі трансформації актуалізуються тоді, коли словникові відповідники слова мови оригіналу не можуть бути використані в перекладі через відмінності у значенні й контексті [1, с. 70]. Ми розглянемо застосування лексичних трансформацій у перекладі науково-популярного тексту, і власне на матеріалі «Щоденників війни».

До простих лексичних трансформацій зараховують вилучення, додавання слів. Часто переклад вимагає застосування таких трансформацій через розходження у структурі речень між мовами або ж тому, що компактні англійські речення потребують більш розгорнутого висловлення в перекладі українською мовою. Додавання слів також може бути необхідним, коли відсутні відповідні лексичні варіанти українською, що зумовлює їх ужиток у перекладі [2, с. 308–311].

У наведеному прикладі в українському реченні використовується фраза *та згодом (і пізніше)*, пропущена в англійському варіанті, оскільки вона передбачена формою present perfect continuous: *Врешті Брахім пройшов військову підготовку та згодом підписав контракт з 36-ю окремою бригадою морської піхоти Збройних сил України в Маріуполі Донецької області. / In the end, after a military training, Brahim signed the contract with the 36th Marine Brigade of the Armed Forces of Ukraine in Mariupol, Donetsk Oblast* [4]. В іншому прикладі використано трансформацію додавання з метою правильного відтворення смислу речення або

тексту в іншій мові: *Але насправді їхати з України не планує.* / *But, in fact, he does not plan to leave Ukraine* [4].

До більш складних трансформацій відносять конкретизацію, генералізацію, описовий переклад і змістовий розвиток. Заміна слова або словосполучення вихідної мови на більш конкретні лексичні одиниці мови перекладу називається конкретизацією. Ця трансформація створює відповідність між лексичними одиницями та встановлює логічні відношення включення між ними. Конкретизація стає необхідною, якщо в мові перекладу відсутній еквівалент із широким значенням або коли родова назва не може бути використана через розбіжності у конотативних компонентах значення [2, с. 300].

Наприклад, поняття *культурна інституція* може бути відтворене як *the theatre team* у відповідному контексті, яке має більш вузьке значення: *Протягом восьми років культурна інституція вже неодноразово працювала із темою війни в Україні (вистави «Timetravellers», «Герої Хаосу», «Галдамаш», «Війна, що змінила Рондо» та ін.).* / *The theater team has worked with the topic of war in Ukraine for eight years (Timetravellers; Heroes of Chaos; Galdamash; The War that Changed Rondo, and other performances)* [4].

Загальним терміном «генералізація» називають заміну вихідної лексичної одиниці з вузьким значенням на відповідну лексичну одиницю мови перекладу з більш широким значенням, що є протилежною до конкретизації. Ця трансформація дає змогу розкрити родові поняття, яке містить початкове видові поняття. Використання загального терміна дозволяє уникнути необхідності уточнення та стає пріоритетною зі стилістичних міркувань [2, с. 306]. Наприклад: *Кен Рі запевняє, що жодного разу не пошкодував про своє рішення поїхати в Україну.* / *Ken Rhee says that he has never regretted his decision to go to Ukraine* [4].

Прийом змістового розвитку в перекладі передбачає заміну словника певного слова або словосполучення на контекстуальний еквівалент, значення якого логічно пов'язане зі значенням вихідної одиниці. Прийом змістового розвитку полягає в тому, що використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Іноді перекладач повинен відхилитися від «букви» оригіналу, щоб досягти адекватності

перекладу, оскільки в мовах оригіналу й перекладу можуть бути чинними різні мовні норми та існують різні традиції мовної практики [2, с. 289]. Наприклад: *Наостанок Служба безпеки має перевірити й підтвердити, що заявник не має негативного бекграунду, **не належить** до будь-яких екстремістських організацій або політичних сил, які суперечать інтересам України та європейського суспільства. / Finally, the Security Service must check and verify that an applicant does not have any negative background, **is not a part** of any extremist organization or political party contrary to the interests of Ukraine and the European community [4].*

Описовий переклад – це метод перекладу, при якому для передачі нових лексичних елементів з вихідної мови використовується складне словосполучення або розгорнута фраза, що адекватно відображає зміст оригінального слова, словосполучення, терміна чи фразеологізму в мові перекладу. Цей метод особливо корисний у випадках, коли перекладач не може знайти точний еквівалент у мові перекладу або такий еквівалент існує, але не є сталим у мові перекладу [3, с. 120]. Наприклад: *«Росіяни ламають людей – я це на власному досвіді відчув». 2 березня 2022 року настоятель херсонського Свято-Покровського храму Православної церкви України отець Сергій Чудинювич стояв посеред цвинтаря, що всього в кілометрі від Чорнобайвського аеродрому, в полі. / “Russians break people, **I’ve had first-hand experience of that**”. On March 2, 2022, Father Serhiy Chudynovych, the prior of the Kherson Saint Intercession Temple of the Orthodox Church of Ukraine, was standing in the middle of acemetery just a kilometer from the Chornobayivka Airfield, inthefield [4].*

Калькування в перекладі – це метод, який полягає у виборі першого адекватного еквівалента зі словника цільової мови для простих або складних слів вихідної мови. Ці еквіваленти зазвичай створюються в межах мови перекладу з використанням її власних засобів та мають структурний шаблон іномовного слова. Цей процес може бути як творчим, так і заснованим на шаблонах, уже усталених практиках перекладу. Наприклад: *«Якщо сказати грубо, то Росія веде війну проти цивільного населення України», – пояснює правозахисниця. / “To put it roughly, Russia is waging war against the civilian population of Ukraine”, – explains the human rights advocate [4].*

Узагальнюючи, зауважимо: у процесі перекладу тексту науково-популярного жанру перекладач має використовувати різні перекладацькі трансформації задля забезпечення змістової тотожності перекладу з оригінальним текстом. При цьому важливо не тільки знайти еквівалентні лексеми у кожній із мов, але й відповідності між нееквівалентними одиницями шляхом застосування різних трансформацій. Результати порівняльного аналізу тексту оригіналу й кінцевого варіанту перекладу є важливим інструментом для оцінки ефективності використаних перекладацьких трансформацій та забезпечення якісного перекладу [2, с. 286].

Лексичні трансформації є невід'ємною складовою процесу перекладу науково-популярних текстів, допомагаючи досягти максимальної адекватності та зрозумілості перекладу для читачів. Вони дають змогу поєднати наукову точність із комунікативною ефективністю, забезпечуючи успішне передавання інформації та збереження достовірності науково-популярного контенту.

Література

1. Білозерська Л., Возненко Н., Радецька С. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця, 2010. 231 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, 2004. 560 с.
3. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навч. посіб. Київ. 2006. 157 с.
4. War. Stories from Ukraine, 2022. URL: <https://www.warstoriesukraine.com/?fbclid=IwAR00A6aTndWxa2twj6dapOyHS-V7cZz8rz1ZZukOX0ulKd4OIra30MbmwGk>

СТРУКТУРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НОМЕНКЛАТУРИ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-МОНІТОРИНГОВОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

У статті досліджено зміст поняття «фінансово-моніторинговий термін». Визначено підходи до класифікації фінансово-моніторингової термінології. Описано структурно-граматичні особливості продуктивних та непродуктивних типів фінансово-моніторингової терміносистеми.

Ключові слова: *граматичне моделювання, термін, термінологія, терміносистема, українська лінгвістика, фінансово-моніторингова термінологія.*

The article explores the concept of "financial monitoring term". Approaches to classifying the terminology of financial monitoring are identified. The structural and grammatical features of productive and unproductive types within the financial monitoring terminological system are described.

Key words: *grammatical modeling, term, terminology, terminological system, Ukrainian linguistics, financial monitoring terminology.*

Фінансовий сектор постійно розвивається і разом з ним зростає потреба в адекватній та ефективній термінології для опису нових фінансових інструментів, процесів та регуляцій. Сучасні фінансові ринки постійно змінюються та розширюються. Це обумовлює потребу у створенні нової термінології для опису нових фінансових продуктів і послуг. Зростає важливість відстеження фінансових операцій задля запобігання легалізації доходів злочинного походження і фінансування тероризму. Створення точної та структурованої термінології є критичним для ефективного фінансового моніторингу. Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями, такими як МВФ та Світовий банк. Однак ця співпраця вимагає збалансованої та адаптованої термінологічної системи для взаєморозуміння. Розробка нових фінансових інструментів (криптовалюта, блокчейн) потребує впровадження нової термінології для їх правильного розуміння та регулювання. Адекватна термінологія допомагає уникнути непорозумінь та помилок в фінансових операціях, що сприяє стабільності фінансової системи. Дослідження структурного моделювання номенклатури сучасної фінансово-моніторингової терміносистеми

має велике значення для розвитку фінансового сектору України та забезпечення його відповідності міжнародним стандартам та вимогам. Тому саме в цьому ми вбачаємо актуальність нашої лінгвістичної розвідки.

Мета запропонованої статті полягає у з'ясуванні структурно-граматичних особливостей термінів фінансово-моніторингової сфери. Для досягнення окресленої мети розв'язували такі завдання: 1) розкрити зміст поняття «фінансово-моніторинговий термін»; 2) визначити підходи до класифікації фінансово-моніторингової термінології; 3) описати структурно-граматичні особливості продуктивних та непродуктивних типів фінансово-моніторингової терміносистеми.

Термінологія від часу свого становлення стала невід'ємним і важливим складником лексичної мовної системи. Крім того, вона є невіддільною частиною наукової мови, що засвідчує досягнення кожної окремої ділянки знання на певному етапі її розвитку. Під час дослідження термінологічної лексики основний акцент робиться на визначенні термінів. Ця практика спостерігається як в українському, так і в міжнародному мовознавстві, де теоретичні розвідки в галузі термінознавства зазвичай передують публікації десятків лексикографічних праць у відповідній галузі [1, с. 64].

Пильна увага сучасної лінгвістики до проблем термінології – це природне прагнення науки підпорядкувати й зробити керованою стихію терміновживання. Лінгвісти відчувають гостру необхідність побудови чітких визначень термінів, створення струнких терміносистем. Концептуальна багатозначність термінів, а також їх поняттєва невизначеність може бути наслідком теоретичного невіршення проблеми, пояснюватися співіснуванням різних наукових позицій на той самий об'єкт, що часто трапляється в сучасній науці [2, с. 101].

Розвиток будь-якої сфери діяльності нації передбачає істотні лінгвістичні зміни, які полягають насамперед у тому, що нині переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика (терміни та номенклатурні назви), причому ця величина має тенденцію до тривкого зростання. Формування сучасної фінансово-моніторингової терміносистеми в українській лінгвістиці – це важливий процес, спрямований на створення

зручних та зрозумілих термінів для опису фінансових операцій та моніторингу [3, с. 101].

О. Загройко досліджує адаптацію фінансової термінології та розробляє пропозиції щодо стандартизації та спрощення фінансових термінів для забезпечення кращого розуміння користувачами. В. Журавльов зосереджується на аспектах перекладу фінансових термінів та розробці адекватних відповідників з іноземних мов українською. М. Петренко вивчає фінансову термінологію в контексті мовної освіти і акцентує увагу на розробці навчальних матеріалів для студентів, які вивчають фінанси та банківську справу. Мовознавці вивчають різні аспекти формування фінансово-моніторингової терміносистеми в українській лінгвістиці. Вони пропонують підходи до адаптації, стандартизації та розповсюдження фінансової термінології в Україні, зокрема шляхом розробки довідників, навчальних матеріалів та перекладів. Такі дослідження мають велике значення для покращення комунікації в фінансовому секторі та забезпечення ефективної освіти у цій галузі в Україні. О. Мельничук та М. Кравченко досліджують сферу лінгвістичної стандартизації та розробки глосаріїв фінансової термінології і працюють над створенням довідників та онлайн-ресурсів для фахівців у фінансовому секторі. Крім того, вони вивчають вплив інформаційних технологій на розвиток фінансової терміносистеми, розглядають сучасні тенденції в мовленні та комунікаціях у фінансовій галузі.

Питання формування фінансово-моніторингової терміносистеми в українській лінгвістиці має важливе практичне значення в сучасному економічному середовищі. Важливо відзначити, що ця тема також має теоретичний аспект і дослідники у галузі лінгвістики вивчають природу та структуру фінансової термінології, її еволюцію та взаємодію з іншими мовними системами. Фінансовий сектор постійно розвивається та змінюється і, отже, потребує постійного оновлення та адаптації мовної термінології. Дослідження в цій області допомагають забезпечити належну точність, ясність і стандартизацію у фінансовому секторі, сприяючи вдосконаленню фінансового мовлення, розумінню текстів та збереженню інформаційної прозорості.

Опрацьований мовний матеріал уналежнює певні структурні особливості термінологічної системи в галузі фінансової

термінології. Терміни, що дорівнюють одному слову, є досить продуктивними, становлять приблизно 57% від загальної кількості словникових одиниць, які наявні в терміносистемі з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Ці терміни відзначаються своєю лаконічністю та конкретністю, що робить їх особливо корисними у специфічних сферах фінансового моніторингу. Наприклад: *банк* (1, с. 81), *договір* (1, с. 227), *заморожування* (1, с. 269), *інсайдер* (1, с. 312), *оператор* (1, с. 468), *контрагент* (1, с. 351).

3-поміж досліджуваних термінів наявні також одиниці із запозиченими коренями, які виникли внаслідок впливу інших мов, особливо англійської, яка є домінуючою мовою у фінансовому світі. Розглянемо деякі приклади лексем із запозиченими коренями: *казначейське зобов'язання* (1, с. 321) від тюрк. «сховище грошей, коштовностей та інших матеріальних цінностей ханів, царів, князів, монастирів»; *консолідація активів* (1, с. 349) від лат. *consolidatio* «зміцнення, об'єднання, зміцнення, згуртування»; *консорціум* (1, с. 350) від лат. *consortium* «співучасть, спільність, одна з форм капіталістичних монополій». Окрім того, словник передбачає терміни, що мають запозичені префікси з інших мов. Ці префікси змінюють значення основних термінів, роблять їх більш специфічними або надають певні характеристики.

Префікс *ре-*, що вказує на повторність, перетворення або протилежність: *реімпорт* від англ. *reimport* «митний режим, відповідно до якого товари були вивезені або оформлені для вивезення за межі митної території України» (1, с. 582); *реінвестиція* від англ. *reinvestment* «повторне допоміжне вкладення коштів, одержане у формі прибутків від інвестиційних операцій» (1, с. 583); *реконсиляція* від англ. *reconciliation* «процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою» (1, с. 585).

Складні терміни точно і якісно виразили концепції та процеси, що відбуваються у фінансовому моніторингу. Вони мінімізували ризик неправильного тлумачення слів. Це допомогло стандартизувати комунікацію в галузі фінансового моніторингу, що

є важливим для забезпечення однакового розуміння та дотримання нормативних вимог. Наприклад: *багатосторонній рахунок* (1, с. 74) (термін, виражений прикметником, складається із числівника «багато» та іменника «сторони»); *векседавець, векселедержатель* (1, с. 136) (обидва слова – іменники, утворені способом складання основ іменника та дієслова, що супроводжується суфіксацією. *Векседавець* вказує на особу чи організацію, яка видає вексель, тоді як *векселедержатель* вказує на того, хто утримує вексель.

Словосполучення з різними типами зв'язку відіграють важливу роль у фінансово-моніторинговій терміносистемі. Вони допомагають структурувати та точно виразити важливі концепції та процеси у цій галузі. Узгодження в термінології фінансового моніторингу виражається формами словозміни залежного слова, яке повністю або частково уподібнюється до форм стрижневого слова. Наприклад: *система внутрішнього контролю* (1, с. 613); *система гідної оплати праці* (1, с. 614); *внутрішній аудитор* (1, с. 172). Керування демонструє тип підрядного зв'язку, при якому стрижнєве слово вимагає від залежного слова відповідної форми відмінка. Наприклад: *система оцінки ризику* (1, с. 617); *договір комісії* (1, с. 229); *договір лізингу* (1, с. 229); *система управління ризиками* (1, с. 619). Прилягання – тип підрядного зв'язку досліджуваних словосполучень, за якого залежні слова є незмінними, а також не проявляють залежність від стрижневого слова, натомість пов'язані з ним лише змістовно. Наприклад: *зупинених відповідно* (1, с. 53); *попередньо створені* (1, с. 527).

Серед досліджуваних термінів ми виокремили продуктивні словосполучення, які пов'язані сурядним або підрядним зв'язком. Словосполучення із сурядним зв'язком в термінології фінансово-моніторингової терміносистемі використовуються для об'єднання різних аспектів та понять на одному рівні або у рівноправних структурах. Між словами в сурядних словосполученнях наявні єднальні, протиставні або розділові сполучники, які допомагають уникнути недорозумінь і надають важливий інструмент для професійної комунікації. Наприклад: *арешт або виїмка* (1, с. 66); *близькі родичі та члени сім'ї* (1, с. 116); *визначена особа чи підприємство* (1, с. 145); *відкритий дозвіл чи висновок* (1, с. 158). Словосполучення із підрядним зв'язком є невід'ємними складовими термінології фінансово-моніторингової терміносистемі, оскільки у

цій сфері точність і ясність виразу мають важливе значення. Вони вдосконалюють структуру тексту, роблять мовлення більш різноманітним, сприяють глибокому розгляду ідей і процесів та якісній комунікації, розумінню інформації. Використання таких сполучень є переважним у досліджуваному словнику.

За частиномовною належністю найпоширенішими словосполученнями є іменникові (*базові відносини* (1, с. 80); *банківська група* (1, с. 86); *дебіторська заборгованість* (1, с. 196); *депозитарна діяльність* (1, с. 198); *контрольована поставка* (1, с. 355); *національний ризик* (1, с. 418); *негрошові операції* (1, с. 430); *резервний акредитив* (1, с. 580)). За смисловими відношеннями між членами непередикативних підрядних словосполучень переважають означальні (атрибутивні), у яких залежні слова вказують на ознаку предмета чи явища (*речові докази* (1, с. 587); *ризикова діяльність* (1, с. 592); *розвідувальна діяльність* (1, с. 597); *фізичне спостереження* (1, с. 692); *фіктивний шлюб* (1, с. 694)). Окрім того, серед термінів наявні додаткові (об'єктні) словосполучення, залежне слово яких називає предмет чи явище, на який спрямована ознака або дія (*реорганізація банку* (1, с. 586); *реструктуризація капіталу* (1, с. 586); *фінансування тероризму* (1, с. 592); *розгляд узагальнених матеріалів* (1, с. 597)).

Прикладка у фінансово-моніторинговій терміносистемі є різновидом означення, яке використовується для конкретизації, уточнення або подачі додаткової інформації щодо певного фінансового терміну або поняття. Вона використовується для розширення розуміння терміну і надання контексту його застосування. У досліджуваному словнику наведені приклади різного семантичного розрізнення: *абонент-ідентифікатор* (1, с. 34), де *ідентифікатор* указує на «функцію абонента, яка полягає в ідентифікації або визначенні особи чи об'єкта»; *абонент-надавач послуг* (1, с. 35), де *надавач послуг* підкреслює, що абонент виступає як суб'єкт, який надає певні послуги.

До складу фінансово-моніторингової терміносистеми також входять численні абрєвіатури та акроніми, які граматично адаптуються відповідно до принципу «стрижневого слова». Наприклад: *Академія фінансового моніторингу – АФМ* (1, с. 20); *дистанційне банківське обслуговування – ДБО* (1, с. 20); *класифікація видів економічної діяльності – КВЕД* (1, с. 20).

З'ясування лінгвістичної сутності поняття «терміносистема» є важливим завданням сучасного мовознавства. Терміносистема являє собою систематичний комплекс спеціалізованих термінів, які використовуються в певній галузі знань або професійній спільноті. Вона служить засобом точного та структурованого виразу концепцій, процесів та явищ.

Лексикографічний аналіз фінансово-моніторингової терміносистеми виявився важливим інструментом для вивчення та систематизації фінансової термінології. Він сприяє яснішому розумінню фінансового мовлення та спрощує комунікацію у фінансовій галузі, покращує якість фінансового моніторингу, допомагаючи уникнути непорозумінь та помилкового вживання термінів. Завдяки лексикографічному аналізу, фахівці в галузі фінансового моніторингу мають можливість удосконалити свої навички та підвищити професійну компетентність.

Обсяги нашого дослідження не дозволили охопити комплексним аналізом інші лексикографічні групи фінансово-моніторингової терміносистеми. Тому усвідомлюємо, що це потребує подальшого детального вивчення з урахуванням комплексного лінгвістичного аналізу.

Література

1. Гуменюк Т. І. Історія термінології та терміни в сучасній телевізійній фаховій мові. *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 4. 2014. С. 60–64.
2. Ляшук Н. А. Причини виникнення концептуальної лінгвістичних термінів. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51167/12-Lyashuk.pdf?sequence=1>
3. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. з алгоритмічними приписами. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с. URL : <https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/ck-pravo/naykov-ctul-ykr-mova.pdf>

Список ілюстративних джерел

1. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ : Baire, 2018. 826 с. URL : https://www.osce.org/files/190125_1607_ch_ALL_Inet.pdf

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНЕ ПАРЕМІЙ ІЗ МАСКУЛІННИМ І ФЕМІННИМ КОМПОНЕНТАМИ

У статті досліджено власне паремійні одиниці, які актуалізують гендерні концепти. Диференційовано 1) власне паремії з маскулінним компонентом; 2) власне паремії із фемінним компонентом. З'ясовано їх структурно-семантичні особливості. Схарактеризовано лексеми, які вказують на належність особи до чоловічої (чоловік, батько, син, свекор, зять, тесть) / жіночої (жінка, мати, дочка, баба, дівка, свекруха, невістка) статі, що ілюструють як ядро, так і периферію відповідної системи.

Ключові слова: власне паремія, маскулінний компонент, фемінний компонент, лексема.

The article examines actual paremic units that actualize gender concepts. They differentiate 1) actual paremias with a masculine component; 2) proper paremias with a feminine component. Their structural and semantic features are clarified. The lexemes that indicate a person's belonging to the male (husband, father, son, father-in-law, son-in-law, father-in-law) / female (woman, mother, daughter, grandmother, maiden, mother-in-law, daughter-in-law) gender are characterized, illustrating both the nucleus and the periphery of the corresponding system.

Key words: actual paremia, masculine component, feminine component, lexeme.

У центрі уваги сучасної лінгвістики знаходяться проблеми, пов'язані з відображенням національної культури та історії в мові. Роль мови в накопиченні культурних здобутків є очевидною і значною. Мова, як одна з основних ознак нації, виражає світогляд народу, створює національну культуру, відображає концептуальні картини світу [2; 3; 5]. Важливим історико-лексичним пластом кожної мови є паремії (прислів'я, приказки, примовки і т. ін. [6]). Паремійні одиниці – це словесні мініатюри, що у процесі формування закріпилися як усталені формули, образні кліше, у побуті деякі з них втратили первісне значення або набули нового, більш сучасного сенсу.

Власне паремійні одиниці виконують комунікативну, моральну, естетичну, дидактичну функції й активно побутують у людському мовленні. Вони представляють неабиякий інтерес для дослідників [4], оскільки демонструють багатство і невичерпність

української пареміосистеми. Науковий інтерес до проблеми пареміології зростає, свідченням цьому є поява розмаїття наукових праць, робота над класифікацією паремійних одиниць, укладення паремійного матеріалу у словниках та ін. Лінгвісти, досліджуючи природу власне паремій, акцентують увагу на їх семіотичній, семантичній, комунікативно-прагматичній сутності.

Власне паремії являють собою мовне вираження когнітивних структур, які визначають сприйняття навколишньої дійсності мовною і культурною спільнотою. В українській мові виокремлюють групу пареміологічних одиниць, у яких стабільним елементом є гендерний (маскулінний або фемінний), компонент. Такі паремії характеризуються як структурно-граматичними особливостями, так і вирізняються специфічним лексико-семантичним наповненням. Розглянемо відповідну специфіку дібраного фактичного матеріалу в межах двох основних груп.

До власне паремій із маскулінним компонентом ми зараховуємо усталені конструкції предикативної структури, що вирізняється стійкістю, відтворюваністю, семантичною цілісністю, використовується в конкретних ситуаціях як готові одиниці й містять у своїй структурі маскулінний компонент, тобто компонент, який вказує на належність особи до чоловічої статі. Наприклад: ***Свекор** – не рідний батько; **Свекор** і свекруха одного духа **Чоловік** у домі голова, а жінка – душа; Жінка **чоловікові** подруга, а не прислуга; **Син** мій, а розум у нього свій* тощо. Пор.: *свекор* – «батько чоловіка» [1, с. 1296]; *чоловік* – «особа чоловічої статі; протилежне жінка; одружена особа стосовно своєї дружини» [1, с. 1605]. Варто зауважити, що в крайньому витлумаченні при поясненні значення використано словосполучення «особа чоловічої статі», де, власне, атрибутивний компонент *чоловічий* ілюструє маскулінність.

Так звані маскулінні паремії засвідчують неоднотипні структурно-граматичні характеристики. Помічено, що власне паремії із маскулінним компонентом здебільшого функціонують усталені конструкції, співвідносні з простим реченням, наприклад: *Всяк **чоловік** не без гріха; Коли б **чоловік** знав своє нещастя; Живому **чоловіку** все потреба; Злі компанії **чоловіка** зіпсують* тощо. Як свідчить фактичний матеріал, наведені зразки ілюструють приклади власне паремій, що співвідносні з простим,

---

двоскладним, поширеним, неускладненим реченням. У перших двох зразках маскулінний компонент виконує функцію підмета, натомість у двох крайніх – функцію додатка. Є певні дискусійні моменти, що стосуються кваліфікації повне / неповне речення, оскільки, наприклад, у першому прикладі відсутня дієслівна зв'язка *є*, тобто вона нульова.

Такі власне паремії переважно є двоскладними реченнями, деінде трапляються односкладні, побудовані відповідно до структури безособових. Наприклад: *Нема чоловіка без вади; Живому чоловікові не входить; Доброго чоловіка тепер и з свічкою не найдеи; Не дай, Боже, свині роги, а мужику панство; Доброму чоловіку продовж, Боже, віку.* Крайні три зразки належать вже до іншого різновиду власне паремій, які, своєю чергою, співвідносні з односкладним узагальнено-особовим реченням. Окрім того, четверту конструкцію можна було б кваліфікувати і як потенційно складне речення.

Подекуди, стійкі, часто відтворювані та семантично цілісні одиниці з маскулінним компонентом побудовані за моделлю складного речення, наприклад: *Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову; Чоловік мислить, а Бог рядить; Бог за жінку, а чоловік за дівку; Не місце чоловіка красить, а чоловік місце; Чоловік за поріг, а жінка за пиріг.* Проілюстровані приклади є репрезентантами власне паремій, співвідносних із складним складносурядним реченням, що складаються з двох предикативних частин поєднаних протиставним сполучником *а*, забезпечуючи відношення протиставлення чи зіставлення. Такі ж відношення можна помітити в інших зразках власне паремій, у яких частини поєднані єднальним сполучником *та* у значенні протиставного, до прикладу: *Хоч чоловік убогий, та слово чисте; Ти, москалю, і добрий чоловік, та шенелія твоя злодій; Хоч добрий чоловік, та москаль; Добрий би був чоловік, та собаками підшитий.*

Окрім того, досить часто можна натрапити на пареміологічні одиниці, організовані за моделлю складного складнопідрядного речення: підрядне обставинне часу (*Бог не трубить, коли чоловіка губить*), підрядне обставинне умови (*Чоловік не ангел, щоб не зогрішив; Якщо в чоловіка хліба єсть достаток, то в нього в дому всякий буває статок; Сват не сват, аби добрий чоловік*), підрядне обставинне причини (*Лихого чоловіка бійся, бо лихий чоловік*

переможе все), підрядне з'ясувальне (*Що той чоловік в Бога за звір – не знаємо*). Пор.: *Нема того дерева, щоб на йому яка птиця не сиділа – нема того чоловіка, щоб хоч трохи не збрехав*, де власне пареміє передбачає два структурні блоки, побудовані на основі порівняння: між блоками безсполучниковий зв'язок; кожен блок містить по дві предикативні частини, організовані за моделлю підрядного означального речення.

Як свідчить фактичний матеріал, подеколи трапляються власне паремії з маскулінним компонентом співвідносні з моделлю складного безсполучникового речення. Наприклад: *Мав вилупитися чорт, півні заспівали – вилупився чоловік; Хлопець не що – піди ж яке ледащо!; Чоловік нічого: так собі – маленька собачка*. Або ж зразки відповідні до складних речень із різними типами зв'язку: *Не тягни чоловічої голови з гязі – самого утопить, а тягни кінськую – самого витягне; Що бішена кішка, що понеділкова жінка, що чоловік з Борисполя – все одно; Чоловік там рідко умирає, де ся рождає, – але голова місяця шукає*. Перший приклад є репрезентантом поєднання безсполучникового та сурядного зв'язків, другий – організований поєднанням підрядного й безсполучникового зв'язків, а третій – містить сполучення підрядного і сурядного зв'язків.

Упадає в око те, що у власне пареміях з маскулінним компонентом, співвідносних із складним реченням, окрім лексеми *чоловік*, трапляються й інші компоненти, які мають безпосередній стосунок до особи чоловічої статі. З-поміж цих компонентів вирізняється лексема *син* – «особа чоловічої статі стосовно своїх батьків» [1, с. 1316]. Наприклад: *Син – не син, два сини – півсин, три сини – ото тільки син; Доброму синові не збирай, а ледачому не оставляй; Син мій, а розум у нього свій*. Перша власне паремія організована за зразком складного безсполучникового речення і містить повторення ключового маскулінного компонента *син*. Друга і третя паремії співвідносні зі складним складносурядним реченням, що складається з двох предикативних частин поєднаних протиставним сполучником *а*, який забезпечує зіставно-протиставні відношення.

Подекуди у власне пареміях із маскулінним компонентом можна помітити такі слова, як-от *тесть, свекор, зять*. Наприклад: *Бійся тестя багатого, як чорта рогатого; Свекор – не рідний*

батько; Зять на двір – пиріг на стіл; Нема чорта в хаті – прийми зятя. Пор.: *тесть* – «батько дружини» [1, с. 1447], *зять* – «чоловік дочки; сестрин чоловік; чоловік зовиці» [1, с. 485]. Власне пареміологічна одиниця з компонентом *тесть* побудована за моделлю простого, односкладного, поширеного речення, ускладненого відокремленою обставиною, вираженою порівняльним зворотом. Паремія з компонентом *свекор* також співвідносна з простим, поширеним, однак уже двоскладним, неускладненим реченням. Натомість дві крайніх власне паремії з компонентом *зять* співвідносні зі складним безсполучниковим реченням.

У деяких пареміологічних одиницях актуалізується лексема *кум* – «хрещений батько щодо батьків хрещеника і до хрещеної матері; батько дитини стосовно хрещеного батька і хрещеної матері» [1, с. 596]. До прикладу: *Кум не кум, а з черешні злазь; Якби знаття, що в кума пиття, то б і діти забрав; Що знає кум, то знає кумова жінка, а вже від неї все село.* Перший приклад є репрезентантом складносурядного речення з протиставним зв'язком, друга власне паремія співвідноситься зі складнопідрядним реченням, а власне третя поєднує в собі різні типи зв'язків (підрядний і сурядний).

Цілком закономірно, що усталені конструкції, які мають предикативну структуру та характеризуються стійкістю будови, постійною відтворюваністю, семантичною цілісністю й містять у своїй структурі лексему на позначення особи жіночої статі, можна віднести до власне паремій із фемінним компонентом. Наприклад: *Без жінки, як без кішки; Дочки оставляють без сорочки; Одна мати – вірна порада; Всякій матері свої діти милі* тощо. Пор.: *жінка* – «особа жіночої статі; протилежне чоловік; доросла особа, на відміну від маленької дівчинки; заміжня особа стосовно свого чоловіка» [1, с. 369]; *дочка* – «особа жіночої статі стосовно до своїх батьків; ласкаве звертання літньої людини до молодої жінки або дівчини; жінка, що тісно, кровно зв'язана з своїм народом, своєю країною» [1, с. 325]. Як і у власне маскулінних пареміях, так і в пареміях із фемінним компонентом ядерною лексемою є слово *жінка*, яке, як бачимо, є полісемічним, репрезентує аж три лексичні значення, причому у першому разі наявне словосполучення з атрибутивним поширювачем на зразок *жіночий* («особа жіночої статі»). Так само полісемічною є лексема *дочка*,

---

щоправда, два крайні значення мають стилістичний відтінок, супроводжуються ремарками *ласк.* (*ласкаве*) й *уроч.* (*урочисте*). Крайнє в межах власне паремійний одиниць не реалізується.

Як свідчить фактичний матеріал, власне паремії із фемінним компонентом функціонують, хоч і зрідка, як прості односкладні узагальнено-особові чи безособові речення, наприклад: *З жінкою любої-милої рибки піймаєш!*; *Жінці всієї правди не odkривай*; *Вибирай жінку на цілий вік*; *Свою жінку у царя з-під поли можна забрать*. Ще рідше можна натрапити на пареміологічні одиниці, співвідносні з простими двоскладними реченнями: *Зла жона зведе чоловіка з ума*; *Жінка и кам'яну гору пересече*; *Свинка та жінка один норов мають* тощо. У поданих зразках фемінний компонент виконує функцію підмета. А лексема жінка трапляється й у давній формі – *жона*, яка засвідчує лабіалізацію давнього *e* після шиплячого перед наступним твердим приголосним.

Власне паремії з компонентом на позначення особи жіночої статі здебільшого побудовані за моделлю складного речення. Наприклад: *Була б жінка, а діти будуть*; *Жінки довге волосся мають, а розум короткий*; *Жінка княгинька, а хата не метена*; *Сватає сім, а дівка буде не всім*; *Козака мати родила, а мужика жінка, а чернця – паніматка*. Проілюстровані приклади є репрезентантами власне паремійних одиниць, співвідносних зі складним складносурядним реченням, що має дві (у крайньому зразку – три) предикативні частини, поєднані протиставним сполучником *а*, який демонструє зіставно-протиставні відношення.

Однак найбільшу частину власне паремій, що містять у собі фемінний компонент, становлять стійкі, семантично цілісні одиниці, що є співвідносними зі складними складнопідрядними реченнями. Наприклад: *Не їж в шапці, бо твоя жінка буде мати дурного чоловіка*; *Не пийте з відра, бо буде жінка вирачкувата*; *Коли моя жінка така, то нехай свині борошно ідять*; *Щоб жінку пізнати, треба бо бути хитрим*; *Хоч жінка свинка, так грошей скринька*; *Хоч мужичок з кулачок, – так я мужня жона*. Перший та другий зразки власне паремій побудовані за моделлю складнопідрядного речення з підрядним обставинним причини, третій приклад містить підрядну частину зі значенням умови. Четверта паремійна одиниця містить підрядну зі значенням мети, а дві крайні – підрядні допустові. Примітно, що в останній паремії

актуалізується вже інша лексема на позначення особи жіночої статі – *жона*, що має значення «*нар.-поет. заміжня особа стосовно до свого чоловіка; розм., рідко. те саме, що жінка*» [1, с. 370].

Доволі цікавими усталеними конструкціями крізь призму структурно-граматичного аспекту є власне паремії на зразок **Жінка** лозинка: *куди схоч, похилиш; Жінка, як торба: що положиш, те й несе; Жінка, як жилка: коли схоч, потягнеш*. Такі семантично неподільні одиниці побудовані за моделлю багатокомпонентних складних речень, що репрезентують блокову організацію: дві крайні предикативні частини в кожній ілюстрації поєднані між собою підрядним зв'язком, а з першою предикативною частиною – безсполучниковим, що ілюструє пояснювальні відношення (на межі блоків наявний розділовий знак у вигляді двокрапки). Іншими словами, зміст другого блоку пояснює, уточнює зміст першого (першої предикативної частини), а в складі кожної другої предикативної частини наявні підрядні сполучники чи сполучні слова. А от на власне паремії з фемінним компонентом, що співвідносні з складними безсполучниковими реченнями, можна натрапити рідко. Наприклад: **Жінка** не черевик: *із ноги не скинеш; Ой, добрії люде будьте, другу жінку добудьте: ся як ворог зародилась*. У проілюстрованих зразках між предикативними частинами також стоїть двокрапка, тому що друга частина пояснює й доповнює зміст першої.

Почасти стійкі усталені конструкції з компонентом на позначення особи жіночої статі організовані за моделлю складних речень з різними типами зв'язку. До прикладу: *Не квапся женитися, бо ще тобі жінка стане кісткою в горлі –її Бог сотворив із кості; Не гаразд – жінка ледащо: не зварить, не спече, коли нема що; У сусіди а ні коня не купуй, а ні жінки не бери, бо будуть утікати*. Перший та другий зразки власне паремій є репрезентантами поєднання безсполучникового й підрядного зв'язку, а третій приклад ілюструє поєднання сурядного та підрядного зв'язків.

У структурі власне паремій із фемінним компонентом, окрім лексеми *жінка*, натрапляємо й на інші лексеми, що мають стосунок до особи жіночої статі. До цих компонентів безпосередньо входить слово *дівка* – «те саме, що *дівчина; заст. одинока (неодружена) покоївка, служниця в панському*

дворі; горнична, наймичка» [1, с. 303]. Наприклад: *За кулаками від хлопців дівка світу не бачить; Гонить дівка парубка, а сама від нього не йде; Коли дівці сходять на вінці, то збабіє; Сонце у віконце пече-припікає, парубок на дівку глядить-поглядає*. Перший приклад паремійної одиниці співвідносний із простим, двоскладним, поширеним, неускладненим реченням, у якому фемінний компонент виконує функцію підмета. Друга власне паремія організована за моделлю складного складносурядного речення, третя – за моделлю складного складнопідрядного, а крайній зразок – за схемою складного безсполучникового речення.

Цілком закономірно, що у власне пареміях з фемінним компонентом можна натрапити на лексеми *мати* та *неня*. Пор.: *мати* – «жінка стосовно дитини, яку вона народила; самиця стосовно своїх малят» [1, с. 651]; *неня* – «пестл. жінка стосовно до народжених нею дітей; у знач. виг. уживається для вираження переляку, здивування, радості і т. ін.» [1, с. 768]. До прикладу: *Всякій матері свої діти милі; Мати сама не з'їсть, а дітей нагодує; Любо неньці, як дитина в честі; Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько* тощо. Перша паремійна одиниця організована за зразком простого, двоскладного, поширеного, неускладненого речення. Друга – за моделлю складного складносурядного речення з протиставними відношеннями, третя – за моделлю складного складнопідрядного речення, а крайня є співвідсною з складним безсполучниковим реченням.

Як свідчить дібраний матеріал, подекуди у власне пареміях актуалізується лексема *баба* – «мати батька або матері; стара віком жінка; розм. узагалі жінка». Наприклад: *Баба з пекла родом; Де дідько не посіє, там ся баба вродить; Баба винувата, що дівка черевата; Баба з воза – кобилі легше*. Проілюстровані зразки демонструють, що лексема *баба* в паремійних одиницях подекуди має яскраво виражене негативно оцінне забарвлення.

Привертають увагу власне паремії з фемінним компонентом, до яких уналежнені лексеми *невістка* та *свекруха*. Пор.: *невістка* – «заміжня жінка стос. до рідних її чоловіка (батька, матері, братів, сестер, дружин братів і чоловіків сестер); те саме, що *невістулька*» [1, с. 751]; *свекруха* – «мати чоловіка» [1, с. 1296]. Наприклад: *Дивна пригода, коли між невісткою і свекрухою згода; Недовго невістка протягне, якщо свекруха її хвалить; Коли свекрухи немає вдома,*

для *невістки* свято; *Брехлива свекруха невістки* не вірить тощо. Перший та другий зразки побудовані за моделлю складного складнопідрядного речення з підрядним умови, третій зразок співвідносний зі складним складнопідрядним реченням з підрядним часу, натомість крайня паремія організована за зразком простого, двоскладного, поширеного, неускладненого речення.

Отже, і власне паремії із маскулінним компонентом, і власне паремії із фемінним компонентом є усталеними конструкціями предикативного статусу, які відтворюються в готовому вигляді в типовій ситуації мовлення і містять у своїй структурі компонент на позначення, відповідно, особи чоловічої чи жіночої статі. Такий компонент має переважно значення предметності, виконує функцію суб'єкта (рідше об'єкта) дії у межах конструкції, організованої за зразком чи то простого, чи то складного речень.

Так звані гендерні паремії функціонують як двоскладні / односкладні, поширені, ускладнені / неускладнені предикативні одиниці. Власне паремії, побудовані за моделлю складного речення, ілюструють сурядний, підрядний або безсполучниковий зв'язки й розмаїття стуктурно-семантичних відношень, наприклад, умови, причини, часу тощо. Лексеми, які вказують на належність особи до чоловічої (*чоловік, батько, син, свекор, зять, тесть* тощо) / жіночої (*жінка, мати, дочка, баба, дівка, свекруха, невістка* тощо) статі ілюструють як ядро, так і периферію відповідної системи.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Калько В. В. Концепт «жінка» в українських пареміях. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. праць. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. Вип. 193. С. 84–90.
3. Карпенко Н. А. Вербалізація концепту «жінка» в дискурсі П. Загребельного : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2012. 24 с.
4. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навч. посіб. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
5. Колоїз Ж. В. Лінгвопоетична репрезентація концепту «Мати». *Філологічні студії. Наукові студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Кривий Ріг : ТОВ «ОКТАН-ПРИНТ», 2013. Вип. 9. С. 546–564.
6. Номис М. Українські прислів'я, приказки і таке інше. URL : <http://ukrlife.org/main/nomis/right.html>.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ Й ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ

У статті розглянуто основні підходи щодо навчання орфографії в закладах середньої освіти. Окреслено поняття орфографічної грамотності; визначено чинники, що впливають на систему української орфографії; описано принципи українського правопису.

Ключові слова: орфографічна грамотність, орфограма, правописні вміння, правильність мовлення.

The article discusses the main approaches to teaching spelling in secondary education institutions. The concept of orthographic literacy is outlined; the factors affecting the system of Ukrainian orthography are defined; the principles of Ukrainian spelling are described.

Key words: orthographic literacy, spelling, spelling skills, correct speech.

Процес формування й розвитку орфографічної грамотності особистості є тривалим та складним. Мета навчання орфографії полягає у формуванні правописних умінь і навичок учнів. Орфографія – це система загальноприйнятих правил написання слів; правопис; наука, що вивчає правила написання слів. Особливість засвоєння учнями орфографії полягає в систематичності, взаємозв'язаному вивченні всіх розділів шкільної програми (фонетики, будови слова, словотвору, лексикології, морфології, синтаксису). Орфограма – правильне написання, що вибирається з можливих написань за допомогою застосування орфографічного правила. Орфограми бувають буквені (літери алфавіту) і небуквені (дефіс, апостроф, знак переносу, пропуск літер між словами – написання окремо, написання разом) [5].

Системне опанування орфограм сприяє підвищенню орфографічної грамотності учнів. Орфографічна грамотність – складник загальної мовної культури, який формується внаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і виконання системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок [3].

Виробленню стійких правописних навичок та закріпленню знань із орфографії сприяє, зокрема, орфографічний розбір –

тренувальна вправа, яка передбачає аналіз і пояснення написання слів. Орфографічний розбір найчастіше має характер граматико-орфографічного, бо тісно пов'язаний з аналізом за будовою слова та частинами мови. Проте його не можна змішувати з граматичним, тому що орфографічний розбір покликаний з'ясувати правопис орфограм, але, звичайно, на основі знань будови слова, особливостей частин мови. У процесі проведення орфографічного розбору учень самостійно визначає потрібні орфограми, пояснює, які з написань можна перевірити, обґрунтовує написання відповідними правилами.

Орфографічний розбір сприяє виробленню в учнів правописних умінь і навичок. Правописні вміння – це знаходження в словах певних орфограм; пояснення орфограм, виправлення орфографічних помилок, умінь знаходити в реченні або тексті смислові відрізки, які необхідно виділити розділовими знаками, розставляти розділові знаки, знаходити пунктуаційні помилки [5].

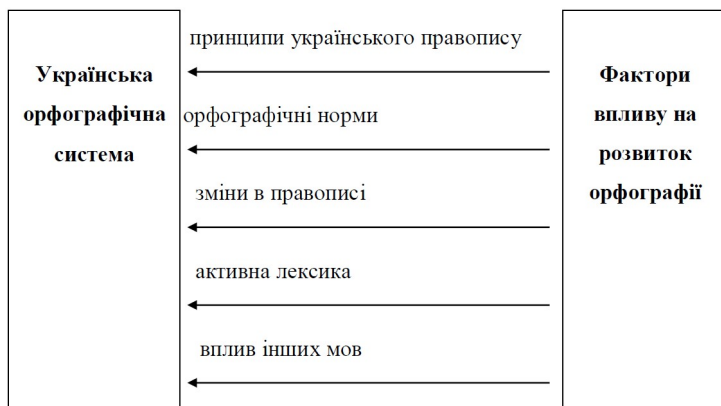
Орфографічні вміння й навички нерозривно пов'язані з правильною мовленням як більш широким поняттям.

Правильність мовлення – це комунікативна якість, що передбачає доречний вибір теми висловлювання. Правильність мовлення вимагає дотримання літературних норм: орфоепічних, лексичних, фразеологічних, словотвірних, граматичних, стилістичних і, що особливо важливо в аспекті порушеної нами проблеми, орфографічних. Щоб забезпечити правильність мовлення, треба досконало володіти нормами літературної мови. Правильність мовлення – основна якість мовлення, якій підпорядковуються всі інші. Щоб правильно говорити й писати, треба добре знати всі рівні мовної системи, її чинні норми і якості спілкування [5]. Одне з найвагоміших місць посідають при цьому орфографічні вміння й навички.

Представлений матеріал чітко демонструє обсяг і значущість проблеми орфографії та орфографічної компетентності особистості.

В українській мові чимало чинників, які впливають на орфографічні норми. Оскільки мова вільно розвивається за своїми законами, то слід визначити чинники, що впливають на розвиток орфографічної мовної системи.

Продемонструємо це у вигляді Рис. 1.1.

Рис. 1.1 Чинники впливу на розвиток української орфографії

Як бачимо, українська орфографічна система розвивається та існує під впливом різних факторів. Вона відображає розвиток мови та фіксує його на письмі у вигляді правил, дотримання яких формує орфографічну грамотність мовця. Орфографічна грамотність – це складник загальної мовної культури, який формується внаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і виконання системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок.

У сучасній науці немає єдиної стрункої теорії щодо принципів орфографії. Проте узагальнення досліджень дає змогу виділити чотири принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний, що лежать в основі методики пояснення орфографічного написання слова [2].

1. *Фонетичний принцип.* Передбачає написання слова відповідно до звучання.

2. *Морфологічний принцип.* Опирається на одноманітне написання морфеми при різній вимові.

3. *Традиційний принцип.* Слово пишеться відповідно до умов, що історично склалися, при цьому неможливо підібрати контрольне слово або пояснити написання з погляду сучасної української мови.

4. *Диференційний принцип.* Різниця написання розмежовує частини мови та відображає різне смислове наповнення.

За фонетичним принципом («як чую, так і пишу») позначають:

- усі наголошені голосні;
- ненаголошені [a], [y], [i], а також [o], що стоїть не перед складом із наголошеним [y] або [i];
- префікс *c-* перед кореневими *к, н, т, ф, х*;
- групи приголосних, що утворилися внаслідок спрощення;
- групи приголосних [ств], [цтв], [зтв] і суфікси *-ськ, -цьк-, -зьк-*, що утворилися внаслідок додавання суфіксів до основ;
- чергування приголосних.

Морфологічний принцип правопису вимагає однакового позначення на письмі значущих частин слова, незалежно від їхнього реального звучання. За морфологічним принципом пишуть:

- ненаголошені голосні [e], [u], а також [o], що стоять перед складом із наголошеним [y] або [i];
- приголосні, що змінюють своє звучання внаслідок уподібнення;
- приголосні звуки, що спрощуються тільки у вимові;
- довгі звуки на межі значущих частин слова.

Історичний (традиційний) принцип правопису полягає в тому, що слова, окремі частини слів чи букви пишуть так, як це робили раніше, за усталеною традицією, але їхнє написання не можна пояснити в сучасній мові дотриманням фонетичного або морфологічного принципів. За традицією в українському письмі вживають:

- літери *я, ю, є*, що позначають один або два звуки, а також *ї*, що позначає два звуки;
- літеру *ц* на позначення двох звуків;
- м'який знак;
- подвоєні літери в іншомовних словах.

Смисловий (диференційний) принцип вимагає різного написання:

- однозвучних слів, що мають різне значення (омонімів);
- паронімів;
- префіксів *пре-, при-*;
- слів разом та окремо.

Аналіз робіт із методики орфографії свідчить про різні підходи методистів до проблеми формування у школярів

орфографічних навичок. У 40-х роках ХІХ ст. на основі протилежного ставлення до ролі граматики у вивченні орфографії виділилося два підходи в методиці навчання правопису – граматичний і антиграматичний, представники кожного з яких із протилежних позицій розглядали роль граматики в навчанні правопису та механізми формування правописної грамотності.

Антиграматисти, заперечуючи пріоритетність дидактичного принципу свідомого формування орфографічних умінь і навичок, стверджували, що для оволодіння правильним письмом необхідні лише механічно утворені навички, незалежно від рівня здобутих теоретичних знань.

Так, О. Томсон говорив про те, що орфографії можна навчитися «тільки за допомогою писання», без будь-якого мислення, тобто автоматично, не розмірковуючи. На його думку, під час навчання правопису в школі «не помічають, що грамотність повинна бути в мускулах і нервах руки, в рухових і зорових спогадах». В. Лай вважав, що кожне слово в писемній мові має власний образ, який потрібно закріпити в пам'яті лише за допомогою зору, без участі свідомості, знання правил, аналітико-синтетичної діяльності мозку. Учений стверджував, що сформувати навички можна шляхом створення асоціативних зв'язків між образом слова та його написанням. Е. Мейман перевіряв експериментальні дані В. Лая і теж визнав списування як найкращий спосіб вироблення орфографічних навичок. У своїй теорії переписування В. Лай та Е. Мейман використовували вигадані беззмистовні слова на зразок *тосл, римхнеєр* і под. Поширення ідей В. Лая і Е. Меймана призвели до того, що навчання орфографії проводилось у відриві від граматики, без опори на свідоме засвоєння теорії, а тільки шляхом виконання практичних вправ, які спиралися на зорові уявлення. Німецький педагог А. Дистервег, не заперечуючи важливості списування, захищає право на існування і «слухових» методів (слуховий аналіз, диктант і т. ін.) [4].

Антиграматичні ідеї тривалий час нав'язували дискусійні питання «Слух чи зір», «Правило чи навичка», «ГраMATика чи правопис»; призвели до помітної шкоди у засвоєнні правопису. Антиграматична теорія була настільки поширеною, що її впливу піддалися відомі дослідники методики мови.

Позиції антиграматистів піддалися сумнівам після того, як запроваджувані у школах безперервні диктанти не давали потрібних результатів: учні, як і раніше, продовжували писати безграмотно. Створювалося безнадійне становище, що викликало сумніви й вагання в науковців та педагогів.

Водночас під час другого етапу (кінець XIX – початок XX ст.) активно почав розвиватися граматичний підхід до навчання орфографії. Учені граматичного напрямку по-іншому визначали шляхи формування у школярів орфографічних навичок:

1) основою навчання правопису є граматики, знання правил, які закріплюються різноманітними вправами (диктантами, списуваннями, творами, переказами і т. ін.), що необхідні для вироблення стійких орфографічних навичок;

2) роль пам'яті (зорової, слухової, моторної) у навчанні орфографії підпорядкована граматиці й визначається залежно від характеру засвоюваних орфограм.

На захист граматики одним із перших в Україні виступив Л. Булаховський, який наголошував, що «знання граматики, її правил є основою грамотного письма» [1]. Спостережено, що в практиці навчання орфографії за методикою граматистів було досягнуто значних успіхів, проте поза увагою залишалися роботи творчого характеру (написання переказів, творчих робіт), під час виконання яких учні все ж таки припускалися певної кількості помилок, хоч диктанти загалом писали грамотно. Граматичні позиції в навчанні орфографії української мови в означений період переконливо обстоював Л. Булаховський.

С. Чавдаров та В. Масальський, керуючись «педагогічним чуттям», хоч і не відкидали цілком антиграматичної теорії навчання орфографії, однак вносили в неї суттєві корективи. Дослідники проблеми визнавали правомірними не лише списування, а й такі види роботи, як пояснювальний і зоровий диктанти. Лінгводидакти зазначали, що для забезпечення грамотності учнів самого лише знання граматичних правил недостатньо, потрібна ще різнобічна й ефективно запроваджувана практика письма, без якої виробити стійкі правописні навички не можна. Тому, на думку С. Чавдарова й В. Масальського, для ефективного навчання правопису потрібна систематизована робота над виробленням навичок грамотного письма: від найпростіших

вправ, де орфограми подаються для графічного аналізу і списування, учні повинні переходити до граматичного аналізу, до перевірки написаного знанням форм мови, знанням граматико-орфографічних правил. Головне при цьому – уміння застосовувати їх у будь-яких видах письма, оскільки засвоєння правопису нерозривно поєднується із загальними завданнями розвитку мовної грамотності, мовної культури учнів [3].

В українській мові переважають написання, що відповідають фонетичному й морфологічному принципам. Кожен із перелічених принципів має своє значення та регламентує норми правопису. Найбільш поширеним є традиційний, який визначає усталеність і незмінність української орфографії.

Література

1. Булаховський Л. А. Граматика в школі для дорослих. *Шлях освіти*. 1924. № 3. С. 212–214.
2. Бурячок А. А. Про зміни та доповнення в третьому виданні Українського правопису (2000). *Українська мова і література в школі*. 2002. № 5–6. С. 5–14.
3. Методика викладання української мови в школі / за ред. С. Х. Чавдарова, В. І. Масальського. Київ : Рад. школа, 1962. 372 с.
4. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. І. Пентильок. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
5. Хома О. М. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі. *Освітологічний дискурс*. 2015. №. 3 (11). С. 270–279.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

У статті описано сучасні аспекти дослідження простого ускладненого речення; проаналізовано різні підходи щодо структури й семантики простих ускладнених речень; представлено традиційні та менш узвичаєні погляди на означену проблему.

Ключові слова: синтаксис, просте ускладнене речення, структура речення.

The article describes modern aspects of the study of simple compound sentences; analyzes various approaches to the structure and semantics of simple compound sentences; presents traditional and less conventional views on the problem.

Keywords: syntax, simple compound sentence, sentence structure.

Тема основних аспектів вивчення простого ускладненого речення є дуже актуальною в контексті навчання мови. Прості ускладнені речення є перехідними одиницями між простими та складними реченнями, і оволодіння цією структурою мови є важливим для розвитку мовленнєвих навичок та розуміння більш складних конструкцій. Упродовж багатьох років науковці проводили вивчення структури простого ускладненого речення. Спочатку ці дослідження були спрямовані на формально-граматичну структуру речення, проте в сучасних лінгвістичних працях учені також приділяють значну увагу семантико-синтаксичному рівневі, тобто досліджують взаємозв'язок між синтаксичною структурою речення та його семантикою.

У 50-х роках ХХ століття в наукових дослідженнях мовознавці вперше використовують поняття «ускладнене речення». В українському мовознавстві визначення ускладненого речення було вперше запропоновано в «Словнику лінгвістичних термінів», створеному Є. Кротевичем та Н. Роздевич. Згідно зі словником-довідником з української лінгводидактики, ускладнене речення – це речення, до якого входять відокремлені конструкції, приєднувальні звороти, порівняльні вирази, вигуківі та вокативні конструкції [7, с. 286].

Незважаючи на постійний інтерес до питань ускладнення структури простого речення та формування чіткої дефініції, багато

аспектів цієї проблеми залишаються нероз'ясненими. У сучасному мовознавстві просте та ускладнене речення – це конструкції, що використовуються для структурування мовного висловлювання. Просте речення складається з одного головного пропозиційного складника і одного або кількох підметних складників. Його основна функція – вираження однієї думки або інформації. Наприклад: *Я читаю цю книгу; Сонце світить яскраво; Вони прийшли на зустріч; Вчора був дощ* (Н. Гуйванюк) [3, с. 67].

Ускладнене речення складається з одного головного пропозиційного складника та одного або кількох підметних складників, а також додаткових складників, які можуть бути обставинами, додатковими присудками, означеннями тощо. Вони використовуються для передачі більш складної інформації та вираження відносин між різними частинами речення. Наприклад: *Вони **прийшли** на зустріч, але пізніше **розійшлися** кожний своєю дорогою; Вчора, коли був дощ, я **залишився** вдома і **читаю*** [1, с. 191].

Е. Палихата, визначаючи ознаки простого ускладненого речення, наголошує на особливостях вставних конструкцій. Дослідниця зауважує, що вставні одиниці не є невід'ємною частиною самого речення, вони ніби створюють речення для себе, схоже на те, як роздільні вигуки, виклики та прикладки функціонують як окремі речення. Тому вставні слова відокремлюються від інших слів у реченні комами, рідше – круглими дужками, а іноді виділяються навіть прямокутними дужками. Крім цього, науковиця вказує на важливість розрізнення та правильного виділення вставних слів у реченнях, що допомагає краще розуміти їхню синтаксичну та семантичну роль у тексті [6, с. 143].

О. Когут у своїх працях досліджує різні аспекти ускладненого речення, зокрема відокремлені прикладки, вставні слова та злиті речення. У своїй праці лінгвіст уперше використовує поняття «речення зложені». Під цим терміном учений має на увазі «додаткові речення, які розширюють основну ідею та доповнюють просте речення» [4, с. 11].

За Н. Остапенко, просте ускладнене речення визначається як синтаксична конструкція, яка відрізняється синтаксичними та семантичними зв'язками та відношеннями, що доповнюють

зв'язки та відношення між членами простого неускладненого речення. Також лінгвіст наголошує, що до ускладнених простих речень традиційно відносяться речення з відокремленими членами, однорідними членами, звертаннями, вставними елементами та вставленими компонентами [5, с. 84].

Г. Грибан розглядає ускладнені речення як стилістичну категорію, оскільки вони виражають членування конструкцій у потоці мовлення. Мовознавець звертає увагу на наповненість структур та поширеність їх уживання, а також вказує на стилістично зумовлені прийоми ускладнення речень. Це означає, що ускладнені речення можуть бути важко визначені за граматичними ознаками зразка, оскільки вони відтворюють різні стилістичні прийоми, що використовуються в мовленні [2, с. 59].

Поняття простого ускладненого речення поєднує в собі синтаксичні структури, різні за будовою і функціями, тому визначити його характер складно. З таким твердженням погоджуються більшість науковців. Просте ускладнене речення є важливим поняттям у сучасному мовознавстві і вивчається в контексті синтаксису та структури речень. Це поняття визначається як речення, яке має додаткові елементи або конструкції, які ускладнюють його структуру і семантику.

У сучасному мовознавстві вивчають різні типи простих ускладнених речень та їхні особливості, досліджують структуру, синтаксичні особливості і семантику простих ускладнених речень, а також їхню роль у мовленні, їх використовують із різноманітною стилістичною і комунікативною метою. Зокрема, важливо зазначити, що прості ускладнені речення можуть мати різні особливості та впливати на спосіб сприйняття тексту:

1. Структурна різноманітність. Просте ускладнене речення може мати різноманітні структури, включаючи відокремлені члени, однорідні члени, звертання, вставні конструкції і вставлені компоненти. Ця різноманітність дозволяє авторам мовлення виразно виражати свої думки та нюанси [3, с. 117].

2. Стилiстичнi особливостi. Простi ускладненi речення можуть бути використанi для створення рiзних стилiстичних ефектiв у тексті. Вони можуть пiдкреслювати емоцiйнiсть, акцентувати увагу на певних деталях або створювати ритмiчний характер тексту.

---

3. Комунікативні стилі. Просте ускладнене речення може використовуватися для досягнення певних комунікативних цілей, таких як переконання, розвінчання міфів, пояснення складних понять тощо. Вони можуть створювати відчуття діалогу між автором і читачем.

4. Інформаційна насиченість. Прості ускладнені речення можуть бути багатими на інформацію, оскільки додають деталі та додаткові висловлення без створення нових речень.

Усе вище вказане доводить, що прості ускладнені речення є важливим елементом мовлення та мовної практики, а вивчення їхніх характеристик допомагає краще розуміти мовленнєві процеси та комунікативні аспекти мови.

К. Шульжук наголошує, що із семантико-синтаксичного погляду простими ускладненими є речення з наявними синтаксемами невалентного характеру, що не зумовлюються семантики-синтаксичною валентністю предиката. Тому в цьому аспекті, наголошує вчений, ускладнення охоплює ширше коло конструкцій. Разом зі тим мовознавець пропонує традиційне визначення простого ускладненого речення: прості ускладнені речення – синтаксичні конструкції, у яких наявні однорідні або відокремлені члени речення, а також вставні і вставлені компоненти, звертання [8, с. 150].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що розвиток теорії простого ускладненого речення відбувався протягом тривалого періоду, починаючи з XVII-XVIII століть, коли виникала теорія речення взагалі. Наступні століття відзначилися першими спробами дослідити однорідні члени речення та інші ускладнювальні конструкції, особливо в XIX ст. У XX ст. відбувся період уточнення термінології та розвитку різних підходів та концепцій. А на початку XXI ст. спостерігається поява нових підходів та подальше уточнення компонентів простого речення, які можуть ускладнювати його структуру. Ця довга історія дослідження простого ускладненого речення свідчить про постійний розвиток і вдосконалення означеної теорії, а також важливість окресленої проблеми для мовознавства.

Література

1. Гончарук О. М. Пунктуаційна грамотність як одна зі складових розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2015. С. 191–193.
2. Грибан Г. В. Пунктуаційна грамотність як одна із складових формування мовної особистості. *Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 59-64.
3. Гуйванюк Н. В. Основи пунктуації сучасної української мови. Чернівці : Рута, 2002. С. 117.
4. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль : Астон, 2005. 204 с.
5. Остапенко Н. Технологія сучасного уроку з української мови : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
6. Палихата Е. Я. Формування пунктуаційних умінь і навичок учнів початкових класів. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2014. С. 143–145.
7. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
8. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

ТЕРМІНОСИСТЕМА ТУРИЗМУ Й АКТИВНОЇ РЕКРЕАЦІЇ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті досліджено терміносистему туризму та активної рекреації як складову термінологічної системи української мови, що відображає елемент наукового уявлення про світ. Здійснено спробу розмежування понять «термін» та «активна рекреація». Презентовано фрагменти етимологічного аналізу досліджуваних одиниць.

Ключові слова: активна рекреація, етимологія, терміносистема, туризм.

The article explores the terminology system of tourism and active recreation as a component of the terminological system of the Ukrainian language, reflecting an element of the scientific worldview. An attempt has been made to distinguish between the concepts of "term" and "active recreation". Fragments of the etymological analysis of the presented units are presented.

Key words: active recreation, etymology, terminology system, tourism.

Термінознавство завжди залишалося актуальним та перспективним напрямом дослідження в лінгвістичній науці. Дати універсальне визначення туризму, рекреації, рекреаційно-туристичним ресурсам надзвичайно важко, адже трактування може змінюватися залежно від контексту та завдання дослідження. Єдиного термінологічного стандарту з цієї тематики досі немає, через що межі є розмитими. Поняття та терміни, що належать до туристичної термінології, пов'язані з людиною. Під час зростання інтересу до сфери туризму, кількості видів такої діяльності, збільшилися межі термінології. Туризм є одним із найбільш популярних видів відпочинку, це перспективна галузь світового господарства. Вивчення лексики індустрії туризму та активної рекреації становить неабиякий інтерес для лінгвістів та фахівців у цій галузі. Вона активно розвивається, перетворюючись на розгалужену та перспективну мережу. Аналізуючи роботи науковців, усвідомлюємо, що формування української терміносистеми туризму та активної рекреації нині є незавершеним процесом та потребує подальших досліджень.

Мета запропонованої статті полягає в дослідженні сучасних тенденцій формування терміносистеми в галузі туризму та активної рекреації. Для досягнення окресленої мети розв'язували такі завдання: 1) визначити основні підходи до опису терміноназв туризму та активної рекреації; 2) висвітлити терміносистему туризму та активної рекреації з урахуванням етимологічного аналізу; 3) проаналізувати склад тематичних груп термінів туризму та активної рекреації.

Основні підходи до вивчення поняття «термінологія» та «терміносистема» у вітчизняній лінгвістичній науці засновані на роботах таких мовознавців, як Н. Гимер, Т. Кияк та багатьох інших. Вони були переконані у тому, що основним елементом термінології, невід'ємної складової частини будь-якої терміносистеми, є термін. Український мовознавець Т. Кияк аналізував проблеми перекладу термінів у фахових текстах та зазначав, що «термінознавство включає понятійну сферу певної фахової галузі» [1, с. 15].

До характерних ознак терміносистеми, своєрідної репрезентації фрагменту «наукової картини світу», відносили: упорядкованість; відносну повноту; точність у позначенні наукових, технічних чи професійних понять окремої сфери; системність, яка досягається завдяки однотипності словотворчих моделей. Вітчизняні лінгвісти акцентували увагу на тому, що термінологія є системною. Подібна наукова позиція базується на конкретних фактах. По-перше, будь-яка невпорядкована, неорганізована сукупність термінів конкретної сфери або галузі може бути охарактеризована тим, що елементи системи тісно пов'язані між собою. Немає значення, який характер такого зв'язку (свідомо сформований чи випадковий). По-друге, такий зв'язок об'єднує елементи в сукупності визначеної форми, залежно від якості елементів. По-третє, неминучим явищем є прояв певних закономірностей та існування часового та просторового порядку вищезазначених елементів [3, с. 140].

Незмінно актуальним та перспективним напрямом дослідження в лінгвістичній науці залишається термінознавство. Зокрема, сфера туризму та активної рекреації орієнтована на використання широкої словникової бази, у тому числі запозиченої з інших мов. Наприклад, у професійній галузі туризму найбільш

уживаною є англійська мова, що пояснюється певними історичними та соціальними причинами. Тож, лексика індустрії туризму цікавить не лише лінгвістів, а й фахівців туризму [4].

У середині ХХ століття спостерігалось різке збільшення кількості нових спеціальних лексичних одиниць в українській та англійській туристичній термінології. Різні підходи до вивчення та вирішення проблем у туризмі описані в наукових працях таких авторів, як-от: О. Колотуха, С. Мельниченко, Т. Ткаченко, К. Шеєнкова та інші. Українські науковці С. Мельниченко та К. Шеєнкова досліджували теоретико-методологічні засади управління бізнес-процесами в туризмі. Вони займалися аналізом прикладних аспектів управління бізнес-процесами сучасних туристичних підприємств. У дослідженнях Т. Ткаченко висвітлені теоретичні, методологічні та прикладні проблеми розвитку туризму в Україні, визначені на основі діалектичного, системного та функціонального підходів [2].

Спеціальна лексика, термінологія туризму та активної рекреації привертає увагу науковців та досліджується на матеріалі багатьох мов: української (Д. Басюк, О. Бейдик, Я. Дідик, А. Климчук, І. Левицька, О. Москвічова, Г. Тарасюк); англійської (О. Даниленко, К. Карпов, В. Прима); німецької (Н. Базиляк, М. Кузин, О. Матвіяс, О. Романчук); французької (Я. Тайаві); японської (М. Закрутіна).

Розглядаючи лінгвістичну літературу, важко знайти єдиний погляд на статус дискурсу туризму. Це явище виникло разом з туризмом і є продуктом мовленнєвої діяльності. На його формування вплинули такі характеристики соціокультурного розвитку: збільшення вільного часу, поява сучасних, комфортабельних транспортних засобів, покращення якості життя, зміна ціннісних орієнтирів, зростання матеріальних послуг. Доповнити цей перелік варто появою нових туристичних послуг та їх постійний розвиток. Статус туристичного дискурсу розглядається різними науковцями, виділяють такі ключові різновиди їх поглядів: 1) інституційний рекламний дискурс; 2) інституційний діловий дискурс; 3) самостійний дискурс.

Мовний матеріал засвідчив, що за етимологією найбільше термінів туризму та активної рекреації походять з англійської, німецької, французької, латинської, румунської, голландської,

---

іспанської, грецької та інших мов. Варто розпочати з найбільш поширеної та добре наповненою групи термінів та понять, запозичених саме з англійської мови: *активний туризм (active tourism)* (1), *бекпекінг або піший туризм (backpacking)* (1), *байкінг (bike)* (1), *біпер (beeper)* (1), *велотріал (bike trials)* (1), *вота-баг (water bug)* (1), *гірський трекінг (trekking)* (1), *джипінг (jeeping)* (1), *допоміжна віршовка (utility rope)* (1), *екологічний туризм (ecotour, ecotourism)* (1), *екстремальний туризм (extreme tourism)* (1), *каверна (cave, cavern)* (1), *каньйонінг (canyoning)* (1), *карімат (karrimat)* (1), *клуб туристів (club)* (1), *легка хода (lightweight)* (1), *морський каякінг (sea kayaking)* (1), *орієнтув (orientate)* (1), *потхолінг (potholing)* (1), *пригодницький туризм (adventure tourism)* (1), *пригодницькі гонки (adventure races)* (1), *рафтинг (rafting)* (1), *роза вітрів (wind rose)* (1), *скі-тур (ski-tour)* (1), *спелункінг (spelunking)* (1), *трекінг (trekking)* (1), *тремпінг (to tramp)* (1), *тримаран (trimaran)* (1), *турист (tourist)* (1), *урвище (cliff)* (1), *хайкінг (hike)* (1), *циклізм (cycling)* (1), *шелтер (shelter)* (1), *яхтинг (yachting)* (1), *terminal (аеровокзал)* (1).

Активний туризм є запозиченим терміном з англійської мови, який трактується як такий напрямок, при якому під час подолання туристських маршрутів використовуються активні засоби пересування та подолання перешкод. У міжнародному туризмі це поняття означає приїзд іноземних туристів в країну і, відповідно, надходження валюти в її бюджет (1). *Бекпекінг, або піший туризм*, запозичене з англійської мови та з'явилося завдяки загальноєвропейській культурі активного туризму. Саме поняття означає подорожі, які здійснює турист будь-яким доступним способом, ще й за мінімальні кошти. Це свого роду довільне мандрування, наприклад, із наметом, своїми продуктами тощо (1). *Вота-баг* в перекладі з англійської мови означає «водний клоп». Це підвид водного туризму, яким називають сплав гірською річкою на спеціальній дошці. У цей час спортсмен в жилеті та масці долає пороги та швидко течію у лежачому положенні (1). *Гірський трекінг* в перекладі з англійської мови означає «похід». Це піші переходи на висотах вище 3000 м. Найбільш популярними напрямками гірського трекінгу – Альпи, Гімалаї (1). *Джипінг* є підвидом автотуризму. Термін починається там, де закінчуються дороги, тобто трактується як “*off road*”, який з англійської мови

означає «*поза шляхом*» (1). *Каверна* у перекладі з англійської мови означає «*порожнина*». Термін означає порожній простір в гірській порожнині (1). *Потхолінг* в перекладі з англійської мови означає «*досліджувати печери*». Терміном називають різновид кейвінгу. Для прикладу, на Заході так називають спортивне дослідження печер (1). *Спелункінг* в перекладі з англійської мови трактується як «*розвідка печер*». Поняття є різновидом кейвінгу, яким займаються туристи-початківці. На Заході спелункінгом називають спортивне дослідження печер (1). *Циклізмом* називають велосипедний туризм. Термін перекладається як «*велоспорт*» (1). *Шелтер* перекладається з англійської мови як «*притулок*». Це туристський притулок, який розташований на туристських стежках. У шелтері можна переночувати чи сховатися від дощу (1).

Варто виділити значну групу термінів та понять у сфері туризму та активної рекреації, запозичених з німецької мови: *бівак сидячий (bivak)* (1), *вал (wall)* (1), *карлінг (karling)* (1), *маркування маршрутів (marhieren)* (1), *ригель (rigel)* (1), *рюкзак (rucksack)* (1), *спортивне орієнтування (orientierung)* (1), *станковий рюкзак (rucksack)* (1), *трод (trog)* (1), *фірн (firn)* (1), *штиль (stille)* (1).

Бівак сидячий (висячий) є видом туристичного біваку. Термін походить з німецької мови, в перекладі означає «*табір*». Його застосовують тоді, коли фізично неможливо організувати наметовий табір. Такий вид характерний для альпінізму та гірського туризму (1). *Вал* є терміном, запозиченим з німецької мови, який в перекладі означає «*велика хвиля*». Вал відносять до водного туризму, термін означає перешкоду, динамічно стоячу річкову хвилю пульсуючого чи пірамідального характеру (1). *Карлінг* є терміном, який відносять до гірського туризму. Це «*загострена гірська вершина, яка має пірамідальну форму*» (1). *Станковий рюкзак* в перекладі з німецької мови – це «*заплічна сумка*». Терміном називають рюкзак з металевою чи пластиковою рамою, до якої кріпиться підвіска та мішок для вантажу. Туристи скорочено називають термін «*станком*», а на Заході цей тип рюкзаків називають “*bergen type*” (1).

Наступною групою запозичених термінів в сфері туризму та активної рекреації є ті, які прийшли з французької мови: *жилет рятувальний (gilet)* (1), *камбінезон (combinaison)* (1), *морена (moraine)* (1), *серпак (serac)* (1), *тур (tour)* (1), *туризм (tour)* (1),

---

причал (quay) (1), *провідник (porter)* (1). *Комбінезон* перекладається з французької мови як «*поєднання, комбінація*». Термін означає об'єднану куртку зі штанами, які застосовуються в автомобільному чи мотоциклетному туризмі (1).

Варто виділити терміни, запозичені з латинської мови: *дистанція (distantiae)* (1), *експедиція туристсько-спортивна (expeditio)* (1), *інструктор дитячо-юнацького туризму (instructor)* (1), *інтервал руху (intervallum)* (1), *кар'єр (cavernam laci)* (1), *лавинне спорядження (labina)* (1), *локація (location)* (1), *навігація (navigatio)* (1), *гірська система (systema)* (1), *спелеологічні рекреаційно-туристські ресурси (resource)* (1), *станція (stantis)* (1), *тент (tenta)* (1), *траверс (traverse)* (1), *туристська експедиція (expeditio)* (1), *туристський сезон (sationis)* (1), *туристсько-спортивна експедиція (expeditio)* (1). *Дистанція* в перекладі означає «*відстань*», а *експедиція туристсько-спортивна* – «*приведення до порядку*». У перекладі з латинської мови *лавинне спорядження* є «*ковзання, зсув*». Терміном називають спеціальне спорядження, яке використовують в лижному туризмі при подоланні лавинонебезпечного схилу, при пошуку постраждалого в лавині чи під час його рятування (1). Незначною є група термінів, запозичених з румунської мови, наприклад, *ватра (vatra)* (1).

У сфері туризму та активної рекреації під час аналізу траплялися терміни та поняття, запозичені з голландської мови: *галс (hals)* (1), *дрейф (drijven)* (1), *станель (een speeltuim)* (1), *фарватер (vaarwater)* (1), *штурман (stuurman)* (1), *легка закуска (snack)* (1). *Галс* є поняттям вітрильного туризму, означає «*курс вітрильного судна стосовно вітру*» (1). *Дрейф* у перекладі з голландської мови означає «*гнати, плавати*». Це термін вітрильного туризму, який трактується як знесення судна з лінії курсу в водному (вітрильному) поході під впливом вітру чи течії (1). *Фарватер* перекладається з голландської мови як «*водний шлях*». Це безперервна смуга води певної глибини, що сполучає водні простори. Терміном називають також найбільш глибоку смугу водного простору (1).

Були виявлені терміни, запозичені з кельтських мов (групи реліктових мов індоєвропейської родини): *дюни (duna)* (1).

Ми виявили терміни, запозичені з іспанської мови: *ендура (enduro)* (1), *каньйон (canon)* (1), *кафетерії (cafeteria)* (1).

У перекладі *ендура* – це витривалий, терміном називають «*позашляховий мотоцикл підвищеної прохідності*». Його використовують у позашляхових умовах (дослівно *off-road*) (1).

Були розглянуті також терміни, запозичені з грецької мови, наприклад, *туристська карта* (*chartes*) (1). Під час дослідження етимології термінів туризму й активної рекреації були виявлені поняття, запозичені зі шведської мови, наприклад, *якір* (*ankari*) (1).

Терміносистему галузі туризму й активної рекреації можна розділити на такі тематичні групи:

1) галузь гостинності, тобто комфортне розміщення туристів в готелях, кемпінгах, інших спеціалізованих закладах: *motel – мотель* (1), *duplex – дуплекс (двоповерховий люкс)* (1);

2) галузь харчування, куди входять спеціальні заклади, наприклад, їдальні, кафе чи ресторани: *allinclusive – «все включено»* (1), *barmaid – буфетниця* (1), *buffet restaurant – ресторан самообслуговування* (1), *sushi – суші* (1);

3) галузь транспорту, терміни, пов'язані з доставкою туристів до місця призначення. Це, наприклад, такі поняття: *observation bus – екскурсійний автобус* (1), *sailing ship – парусне судно* (1);

4) галузь розваг. Це терміни, які характеризують дозвілля туристів, тобто різні походи чи екскурсії: *diving – дайвінг* (1), *cruise – круїз* (1).

Можна зробити висновок, що рівень синонімії в англійській та українській мовах даного лексико-семантичного поля відносно високий. Наприклад, в обох мовах домінуюче місце посідають квазісиноніми, тобто терміни зі значеннями, що частково збігаються. Такі терміни використовують як рівнозначні. Прикладами в англійській мові є: *administrator – receptionist (адміністратор)* (1); *ecotourism - green tourism (екотуризм)* (1); *second class – economy class (другий клас)* (1). В українській мові прикладами є *тур містом – оглядова екскурсія містом* (1); *двомісний номер – номер з двоспальним ліжком* (1).

Новітні номінації в туристичній сфері є яскравим відображенням тенденцій, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій у тому числі. Різні види туризму та їх розвиток призвели до утворення нових понять в цій сфері. Можна припустити, що така тенденція буде й надалі зростати через

постійне вдосконалення технологічних можливостей, а також зміни потреб людини.

Узагалюючи, зауважимо: основні підходи до систематизації української терміносистеми та активної рекреації орієнтовані на використання широкої словникової бази, у тому числі запозиченої з інших мов. У професійній галузі туризму найбільш уживаною є англійська мова. Семантичне різноманіття нових видів найменувань характеризує багату палітру соціально-культурних, освітніх та економічних пріоритетів сучасного суспільства. Галузь туризму й активної рекреації є постійним, динамічним процесом, під час якого з'являються нові терміни та поняття. При цьому відбувається також удосконалення вже існуючих. Туризм є масштабною індустрією, термінологія якої постійно збагачується. За довгий період становлення і розвитку туризму, активної рекреації фахівці напрацювали термінологію, яку ще потрібно адаптувати до вже існуючої.

Отже, можна сказати, що досі актуальною залишається проблема створення єдиної термінологічної бази туристичної лексики із наданням коментування іншомовних еквівалентів.

Література

1. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомир. державного університету ім. І.Франка*, 2007. Вип. 32. С. 15–17. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>.
2. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. 463 с.
3. Шеремета Л. Поняття про термінознавство, термінологію, терміносистему та термін. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*, 2021. Вип. 35. Т. 6. С. 140–145.
4. Prima V. ENGLISH TERMINOLOGY OF TOURISM. *Language Teaching Research Quarterly*, 2020. Vol. 14. P. 69–79.

Список ілюстративних джерел

1. Колотуха О. В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика: словник-довідник. Київ: Льотна академія Національного авіаційного університету. URL : <https://geohub.org.ua/tourism>.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ

У статті розглянуто сучасні наукові підходи та принципи навчання орфографії. З'ясовано сутність таких понять: «орфограма», «орфографія», «орфографічне правило», «орфографічна норма». Представлено погляди провідних лінгводидактів на проблему навчання орфографії в закладах середньої освіти.

Ключові слова: орфографія, орфограма, орфографічне правило.

The article deals with modern scientific approaches and principles of teaching spelling. The essence of the following concepts is clarified: "spelling", "orthography", "spelling rule", "spelling norm". The views of leading linguists on the problem of teaching spelling in secondary schools are presented.

Key words: spelling, orthography, spelling rule.

Орфографічна грамотність є невід'ємною рисою літературної мови, отже, має суспільне значення. Формування орфографічної грамотності є надзвичайно важливим, оскільки має позитивний вплив на загальний мовленнєвий розвиток учнів та сприяє опануванню інших шкільних предметів.

Проблема формування орфографічних умінь і навичок учнів була висвітлена в працях О. Біляєва, М. Вашуленка, С. Карамана, М. Пентилюк, І. Хом'яка. Теоретичний та практичний аспекти навчання правопису учнів закладів загальної середньої освіти розглянуто в публікаціях Н. Бондаренко, З. Бакум, Н. Голуб, О. Караман, С. Омельчука, Л. Попової. Лінгводидактичні засади формування орфографічної грамотності як важливого складника комунікативної вправності розроблено в наукових студіях О. Горошкіної, Н. Ковальчук, В. Мельничайка, Г. Шелехової. Однак у зв'язку із затвердженням у 2019 році нової редакції «Українського правопису» перед сучасним учителем постало завдання розробити методіку формування орфографічної грамотності з урахуванням змін, передбачених новим правописом.

Поняття *орфографічні уміння, орфографічна навичка, орфограма, орфографічна норма, орфографія* – базові поняття для будь-якого дослідження, пов'язаного з орфографією, тому вважаємо доцільним окреслити їх значення. *Орфографічні уміння* –

це орфографічні дії, які базуються на чіткому усвідомленні орфограм і правил, а також операцій щодо застосування цих правил. Коли орфографічні вміння досягають автоматизму, вони переходять у навички. *Орфографічна навичка* – це автоматична дія, яка формується на основі умінь, пов'язаних із засвоєнням комплексу знань і їх застосуванням на письмі [8, с. 216]. *Орфограма* (від гр. *orthos* – прямий, правильний і *gramma* – буква, запис) – написання, що відповідає правилам орфографії [9, с. 116]. Поняття *орфограма* і *орфографічна норма* тісно взаємопов'язані, але не тотожні. У нашому розумінні *орфографічна норма* – це орієнтація в написанні на останнє видання «Українського правопису» та на нормативні словники; *орфограма* – графічний знак (буквений і небуквений), який потрібно вибрати з ряду можливих відповідно до орфографічного правила. Орфографічні норми охоплюють правила написання слів та їхніх частин. Орфографічне правило – це чітка рекомендація, що пояснює умови вибору єдино прийнятого, нормативного написання слова. Орфограма – графічний знак (буквений і небуквений), який потрібно вибрати з ряду можливих відповідно до орфографічного правила.

Авторський колектив «Методики вивчення української мови в школі» вважає, що ознайомлення учнів з відомостями про орфограму дає можливість, по-перше, поліпшити виховання орфографічної пильності, по-друге, вивчати відомості з орфографії, яка в шкільному курсі не виділена в окремий розділ, у системі, по-третє, розширити коло лінгвістичних понять, а отже, й знання з лінгвістики взагалі, по-четверте, попереджувати механічне заучування орфографічних правил, що сприяє піднесенню якості засвоєння і здійсненню принципу розвиваючого навчання [8, с. 167]. Орфограма є стрижневим поняттям у розділі «Орфографія» у шкільному курсі української мови, а усвідомлення учнями цього поняття – необхідна умова для формування орфографічної грамотності.

Більшість учених у своїх лінгводидактичних розробках з вивчення орфографії спирається на зв'язок зі структурними рівнями української мови: з фонетикою, орфоепією, лексикою, словотвором, морфологією і синтаксисом, а також у поєднанні з роботою над розвитком мовлення. Такий підхід знайшов відображення і в чинних програмах з української мови.

У сучасній лінгводидактиці обґрунтовано різні класифікації підходів до навчання. Так, наприклад, укладачі «Словника-довідника з української лінгводидактики» називають такі різновиди підходів: діяльнісний, когнітивно-комунікативний, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, функційний, функційно-стилістичний [9]. У підручнику «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах» за редакцією М. Пентилюк розглядають традиційні (лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний) та інноваційні (народознавчий, етнопедагогічний, культурологічний, діялісно-орієнтований тощо) [8]. З. Бакум виділяє особистісно зорієнтований, компетентнісний, системний (системно-лінгвістичний), комунікативно-діялісний, етнокультурологічний, проблемний, функційно-стилістичний [1, с. 19].

Аналіз лінгводидактичних праць дає змогу виокремити такі пріоритетні підходи в навчанні орфографії: компетентнісний, комунікативно-діялісний, когнітивно-комунікативний, особистісно орієнтований, системний, синергетичний, текстоцентричний, аксіологічний, соціокультурний.

Компетентнісний підхід передбачає викладання теми через створення проблемних ситуацій, надання практико-орієнтованих завдань, які, зі свого боку, дають змогу учням проводити аналіз та синтез інформації, оцінювати її та створювати новий продукт. За такого підходу в навчанні орфографії передбачається активна і свідома позиція учня.

Як один із пріоритетних у мовній освіті учені визначають також комунікативно-діялісний підхід, який передбачає таку організацію навчання, коли засвоєння мови відбувається безпосередньо в процесі комунікативної (реальної чи модельованої) діяльності задля оволодіння комунікативними вміннями й навичками. У процесі засвоєння правописних норм учитель, урахувавши вікові, соціальні та психологічні особливості, має створити умови, які спонукали б учнів спілкуватися, аргументувати свою думку. О. Вітюк вважає, що опрацювання теоретичних відомостей із правопису на засадах комунікативно-діялісного підходу зорієнтовує учнів не стільки на запам'ятовування, скільки на усвідомлене засвоєння способів застосування правописної теорії в мовленнєвій діяльності [2, с. 107].

Комунікативно-діяльнісний підхід тісно пов'язаний із особистісно орієтованим підходом, у центрі якого суб'єкт навчання розглядається як особистість, яка має право на повагу, розвиток природних здібностей, самореалізацію. Особистісно орієтований підхід створює умови для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у формуванні графічних умінь і навичок, удосконаленні орфографічної грамотності.

Важливу роль у формуванні орфографічної компетентності учнів середньої школи відіграє системний підхід, який представляє орфографію як систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів. Саме такий підхід є визначальним у засвоєнні орфографічних норм під час вивчення того чи того розділу шкільного курсу української мови.

У сучасній лінгводидактиці актуалізується також текстоцентричний підхід до вивчення мови. На думку вчених, на основі тексту пізнаються мовні явища (наприклад, правопис омонімічних форм) та засоби, формується система мовних понять, комунікативна компетентність. Зокрема, З. Бакум розглядає текстоцентричний підхід як продуктивний, що може реалізовуватися в таких напрямках: текст є засобом пізнання мови як поліфункційного явища; текст є найважливішим засобом долучення до української культури; текст є мовленнєвим витвором, результатом використання системи мови, оскільки на його засадах вивчається мова в дії; текст – основний засіб оволодіння усними й писемними формами українського мовлення, мовленнєвою діяльністю в усіх її видах (читання, говоріння, аудіювання, письмо), на його основі формується комунікативна компетентність; текст є засобом створення ситуацій, на основі яких здійснюється реальне спілкування [1, с. 85].

Текстоцентричний підхід, на нашу думку, діє в комплексі з іншими підходами – соціокультурним та аксіологічним. Соціокультурний підхід передбачає підбір текстів, спрямованих на формування патріотичних, морально-етичних та естетичних смаків, на розширення інтелектуального світобачення спрямовує учнів на цілісне уявлення про мову як національно-культурний, соціальний феномен. Аксіологічний підхід до формування орфографічної грамотності ґрунтується на ціннісно-смісловому ставленні учнів до правопису української мови як обов'язкової норми кожного

свідомого громадянина. Словоцентричний підхід реалізується в процесі формування правописної компетентності передусім шляхом орфографічного аналізу слів, добору слів для ілюстрування того чи того орфографічного правила. У процесі навчання орфографії усі вищезазначені підходи діють у єдності та реалізуються як системно-інтеграційний комплекс взаємопов'язаних принципів.

Принципи навчання є визначальними положеннями, що зумовлюють правила відбору навчального матеріалу, оптимальний добір форм, методів, прийомів та засобів навчання. Проблеми принципів навчання української мови в закладах загальної середньої та вищої освіти присвячено науковій праці З. Бакум [1], Н. Голуб [3], О. Горошкіної [4], О. Караман [5], І. Кучеренко [7], Н. Остапенко, М. Пентилюк [8], І. Хом'яка [10]. Вибір принципів навчання орфографії насамперед спирається на розуміння того, що особистість розвивається у процесі навчання, засвоєння теоретичних знань крізь призму особистісного сприйняття, внаслідок чого знання складаються в систему понять. Вважаємо, що для формування орфографічної грамотності учнів та учениць пріоритетними є такі принципи: науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, практичної спрямованості, наочності, співтворчості й партнерства. Принцип науковості забезпечує правильне розкриття суті мовних явищ та їх закріплення в правописній системі. Завдяки принципу систематичності й послідовності підтримується послідовність етапів засвоєння правописної системи, визначення нового матеріалу, зокрема у новій редакції «Українського правопису». Принцип наступності й перспективності теж не менш важливий у процесі вивчення орфографії: нові знання учні одержують з опорою на раніше вивчений матеріал та з орієнтацією на перспективу в опануванні нового матеріалу на наступних етапах вивчення мови в наступних класах. Принцип практичної спрямованості зорієнтовує учнів на застосування практичних методів і прийомів навчання, що сприяють формуванню у них тих чи тих орфографічних знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної писемної комунікативної діяльності. Принцип наочності «дає змогу в доступній формі викласти навчальний матеріал і домогтися його свідомого засвоєння, сприяє активізації уваги, мислення й емоційного сприйняття мовних явищ»

[8, с. 200]. Принцип співтворчості й партнерства полягає в організації спільної навчальної діяльності вчителя та учнів; цей принцип дозволяє враховувати індивідуальні особливості та можливості кожного учня, створює умови для формування навичок роботи в команді.

Отже, у сучасній лінгводидактиці виокремлюють такі пріоритетні підходи в навчанні орфографії: компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, когнітивно-комунікативний, особистісно-орієнтований, системний, синергетичний, текстоцентричний, аксіологічний, соціокультурний. Добираючи методи формування орфографічних умінь учнів, учитель, безперечно, спирається на принципи, на яких ґрунтується орфографічна система, а саме: фонетичний, морфологічний, традиційний (або історичний), смисловий (диференціюючий).

Для формування орфографічних умінь і навичок учнів та учениць лінгводидакти виокремлюють як пріоритетні такі принципи: науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, практичної спрямованості, наочності.

Література

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
2. Вітюк В. В. Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Луцьк, 2021. 595 с.
3. Голуб Н. Б. Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 3. С. 2–10.
4. Горошкіна О. М. Методи і прийоми навчання орфографії на уроках української мови: компетентнісний вимір. URL : [https:// lib.iitta.gov.ua/725848/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE](https://lib.iitta.gov.ua/725848/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE)
5. Караман О. В. Формування в учнів орфографічних умінь і навичок у процесі вивчення фонетики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1994. 170 с.
6. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Ермоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
7. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентиліук, С. О. Карамана, О. В. Караман та ін. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
9. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
10. Хом'як І. М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 412 с.

**РОЛЬ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
У ФОРМУВАННІ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ
(на матеріалі «Словника закарпатської говірки села
Сокирниця Хустівського району» Івана Сабадоша)**

У статті проаналізовано словниковий матеріал із закарпатського села Сокирниця Хустівського району, зокрема лексичні запозичення з інших мовних систем. Здійснено спробу класифікувати запозичення відповідно до мови-джерела. Розглянуто особливості адаптації іноземних слів та їхню роль у формуванні мовної ідентичності цього регіону. Продемонстровано, як лексичні запозичення відображають історичні, культурні та соціальні зв'язки закарпатського населення з іншими мовами та культурами.

Ключові слова: закарпатський діалект, лексичне запозичення, ініомовна лексика, словниковий матеріал, діалектизм.

The article analyzes vocabulary material from the Transcarpathian village of Sokyrnytsia, Khustiv district, in particular, lexical borrowings from other language systems. An attempt has been made to classify borrowings according to the source language. The peculiarities of the adaptation of foreign words and their role in the formation of the linguistic identity of this region are considered. It is demonstrated how lexical borrowings reflect the historical, cultural and social connections of the Transcarpathian population with other languages and cultures.

Key words: Transcarpathian dialect, lexical borrowing, foreign vocabulary, vocabulary material, dialecticism.

Загальновідомо, що лексична система мови безперервно розвивається, оновлюється, і запозичення стає одним із основних шляхів поповнення лексики. Розвиток української, зокрема, відбувається в усіх її структурних, територіальних і соціальних різновидах. Зумовлено це як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, що визначають інтенсивність та напрямок змін в окремій мові. Основним показником зрушень у лексичному складі української мови є взаємодія з іншими мовами, яка найкраще простежується в порубіжних ареалах діалектного масиву.

Закарпатський діалект надзвичайно насичений мовними запозиченнями, тож дослідження цього явища зможе відтворити

еволюцію контактів з сусідніми мовами, а звідси й виявити особливості розвитку самої української мови. Причиною формування особливого мовного діалекту є перебування території Закарпаття впродовж тривалого часу у складі кількох держав – Австро-Угорщини, Чехословаччини та Радянського Союзу. Як наслідок, життя під різними прапорами, а отже, й під різними мовами, вплинуло на закарпатську говірку та поповнило безліччю іншомовних слів та словосполучень лексикон місцевих жителів.

На сьогодні питанню дослідження закарпатської говірки присвячено велику кількість праць, але, незважаючи на рівень проаналізованості даної теми, науковці неодноразово акцентують увагу та тому, що вона по цей час залишається актуальною і потребує подальших досліджень. Адже саме на розмовному матеріалі можна й надалі відслідковувати історію формування говорів, відбиток інших мов на лексиці конкретної мовної системи.

Мета запропонованої статті полягає у вивченні ролі лексичних запозичень у формуванні закарпатського діалекту (на матеріалі «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустівського району» Івана Сабадоша).

Закарпатський говір здавна привертав увагу дослідників, адже належить до системи говірок давньої формації й містить водночас як чималу кількість реліктових явищ, ахраїчних рис, так і порівняно нові нашарування, зумовлені географічним ареалом говірки та іншими позалінгвальними мотивами. Інформацію з діахронічного аналізу діалектизмів Закарпаття доцільно розподілити на кілька етапів.

До першого етапу відносимо найдавніші писемні пам'ятки XVI – XVIII ст., вони переважно релігійного характеру («Торунський збірник», «Нягівські повчання», твори О. Духновича, М. Андрелли-Росвиговського). Інші пам'ятки цього періоду ділового характеру – офіційні документи, грамоти, записи на церковних книгах тощо. Л. Деже написав словник «Нягівських повчань» XV ст. та словник письмових пам'яток регіону XVII–XVIII ст., саме ці джерела поклали початок у дослідженні діалектизмів Закарпатської області.

На другому етапі (XIX ст. – сер. XX ст.) увага до аналізу закарпатської говірки тільки зростає, тепер науковців починає цікавити питання запозичень. П. Лизанець висвітлює документ

«Лист І. Бережанина (Фогарашія) до І. Орлая 1827 року», в якому І. Бережанин робить спробу визначити місце «угро-руського наріччя» серед інших мов, а також виділяє 16 мадяризмів. Серед інших джерел кінця ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. «Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів» І. Верховатського, «Етнографічні матеріали з Угорської Руси» В. Гнатюка та ін.

Із середини ХХ ст. й до сьогодні продовжується третій і найповніший етап дослідження закарпатського діалекту. Праця І. Панькевича «Генеza українських лемківських говірок» стала першим в україністиці спеціальним дослідженням окремої групи говорів. Дослідженню особливостей регіону Карпат І. Панькевич присвятив «Нарис історії закарпатських говорів. Ч. І. Фонетика».

Грунтовно висвітлено проблему генези діалектних угруповань району Карпат у працях Й. Дзензелівського. Автор розглянув такі питання: 1) стан дослідження українських діалектів [2, с. 45–50]; 2) наукова розвідка закарпатських говорів [3, с. 160–165]; 3) вивчення окремих, зокрема, верховинських говорів [4, с. 38–46]; 4) виявлення генетичної спільності закарпатських говорів та інших українських діалектів [5, с. 184–197]. Крім цього, Й. Дзензелівський у своїх працях проаналізував таку важливу проблему, як вплив екстралінгвальних чинників на процес формування лінгвістичного ландшафту Українських Карпат («Лингвистические свидетельства о расселении подолян и вольнян Ф. Корятовича в Закарпатье»).

Упродовж останніх десятиліть у сучасній лінгвістиці під впливом зростання інтересу до живого мовлення носіїв говірок активізувалися дослідження окремих українських діалектів, пов'язані з підготовкою бібліографічних покажчиків. Особливої уваги заслуговує бібліографічний покажчик науковців кафедри української мови Ужгородського національного університету І. Сабадоша, О. Пискача та О. Миголинця «Закарпатський діалект». У ньому в максимальному обсязі подано праці, пов'язані із дослідженням закарпатського діалекту – це 1550 позицій. Позитивним моментом є те, що упорядники покажчика навіть подали публікації про функціонування закарпатського діалекту за межами України – в Румунії та Словаччині. Серед них праці Ю. Муличака [1, с. 76], Л. Деже [1, с. 27–28], М. Латти [1, с. 58–59], О. Горбача [1, с. 23].

Чимало фольклорних та етнографічних матеріалів Закарпаття також зафіксовано в даному бібліографічному покажчику. Це цінні записи В. Гнатюка [1, с. 23], М. Мушинки [1, с. 76], Г. Де Воллана [1, с. 27] та ін. Проте сюди не записали декілька важливих праць, написаних у кінці XIX – поч. XX ст. на Підкарпатській Русі, в яких, крім обрядових традицій, надзвичайно широко представлена різноманітність обрядової лексики. До прикладу, записи Л. Дем'яна «Похоронні обряди и вѣрованя из веречанского округа» («Подкарпатская Русь», 1926), «Свадьба (весѣля) в околици Вышних Верецких» («Лит. недѣля», 1942), К. Заклинського «Водблизки давнини. До історії весільних обрядов в народной поезії» («Подкарпатская Русь», 1930).

Зафіксована безцінна інформація, що стосується словників, які видавалися на Закарпатті: «Латинсько-руський и русько-латинський словарь для низших клас гимназий» К. Заклинського (Ужгород, 1926), «Мадьярско-руській словарь» А. Митрака (Ужгород, 1922–1928), «Старословянській-оугорській-німецькій словарь к священному писанію» Е. Кубека (Ужгород, 1926) тощо. Крім того, в покажчику подано матеріал, що стосується і діалектних словників, наприклад, «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустівського району» Івана Сабадоша, який і послужив ілюстративним матеріалом для даного дослідження.

Запропонований до аналізу словник налічує близько 15,9 тисяч лексичних одиниць, не зафіксованих в українській літературній мові. Запозичення з інших мов становлять близько однієї тисячі слів, походження ще близько сотні чужомовних лексем установити не вдалося. Загалом запозичалися слова як зі старослов'янської, чеської, польської, словацької, тобто слов'янських мов, так і з угорської, румунської, німецької та інших неслов'янських мов.

Проаналізувавши наповнення словника, слова було класифіковано відповідно до мов, з яких вони засвоєні. Більшість запозичених слів становить угорська лексика (близько 550 слів, що становить 55% від усіх іншомовних нашарувань).

Запозичення з угорської мови: *kálap* 'чоловічий капелюх (переважно вихідний)' (угор. kalap) (1, с. 137); *póplon* 'ватна ковдра' (угор. paplan) (1, с. 259); *nyrvóati* 'виграти, одержати вигоду; узяти верх над ким-небудь' (угор. nyer) (1, с. 212); *poprúta*

‘стручковий перець однорічний, а також його плід’ (угор. paprika) (1, с. 262); *сара* ‘халява на чоботах’ (угор. szár) (1, с. 329); *нулашка* ‘мука найвищого гатунку’ (угор. nullás) (1, с. 210); *кешеля* ‘плямиста корова, вівця і т.і.’ (угор. kesely ‘строкатий, пістрявий’) (1, с. 141); *зокні* ‘довгі жіночі шкарпетки’ (угор. zokni ‘шкарпетки’) (1, с. 130).

Запозичення з румунської мови: *секурація* ‘страхування майна’ (рум. securitate ‘безпека’) (1, с. 328); *колиба* ‘курінь для лісоруба в лісі або вівчаря на полонині чи пастуха, сторожа в полі’ (рум. coliba ‘халупка’) (1, с. 147); *кляг* ‘речовина з висушеного шлуночка теляти, якою підквашують молоко задля приготування твердого сиру для бринзи’ (рум. chiag) (1, с. 145); *грінджоли* ‘саморобні санчата, на яких катаються діти взимку’ (рум. gringoga ‘балка, жердина’) (1, с. 58); *гога* ‘будь-яка комаха’ (рум. goga ‘страховище, страхопуд’) (1, с. 58); *курастра* ‘молозиво’ (рум. corastră, діал. corastră) (1, с. 156).

Запозичення з німецької мови: *кльупна* ‘прилад для вимірювання товщини колод (має вигляд штанген-циркуля великих розмірів)’ (нім. Kluppe) (1, с. 145); *дратарь* ‘вид пиломатеріалів для будівництва’ (н. в. нім. Träger) (1, с. 78); *грейда* ‘крейда’ (н. в. нім. kreide) (1, с. 58); *грейцарь* ‘дрібна розмінна монета’ (н. в. нім. kreuzer) (1, с. 58); *фест* ‘міцно, сильно’ (нім. fest) (1, с. 398).

Запозичення зі старослов'янської мови: *кадь* ‘велике дерев'яне корито’ (ст.сл. кадь) (1, с. 137). Запозичення з чеської мови: *кнедлики* ‘кнелі’ (чес. knedlik) (1, с. 145); *грушка* ‘зменш. до груша; електрична лампочка’ (чес. hruška) (1, с. 53). Запозичення з польської мови: *клямба* ‘металева ручка замка’ (пол. діал. klambia) (1, с. 145); *дрымба* ‘дримба, варган’ (пол. drumla, drumba ‘кобза’, trumba ‘дримба, варган’) (1, с. 79); *моць* ‘міць, сила’ (пол. moc) (1, с. 177). Запозичення зі словацької мови: *рядна* ‘ганчірка, шматок тканини’ (словац. randa) (1, с. 325); *худобный* ‘бідний’ (словац. chudobný) (1, с. 405).

Близько сотні лексем залишилися з невизначеним походженням, адже в словнику зазначено, що те чи те слово могло бути запозиченим з різних мов, наприклад:

1) з угорської, чеської, словацької або німецької: *вандри* ‘мандри, подорожі; бродяжництво’ (угор. vandor ‘подорожній’, чес. vandr ‘мандри’, словц. vandry, нім. wandern ‘бродити, мандрувати’) (1, с. 37);

2) з угорської, німецької чи польської: *ку́фер* ‘валіза, чемодан’ (пор. угор. *kúfer*, нім. *Kuffer*, пол. *kufer*) (1, с. 157);

3) з чеської, угорської або німецької: *ла́вор* ‘великий тазик’ (чес. *lavor*, угор. *lavór*, нім. *Lavor*) (1, с. 158);

4) з польської, словацької, угорської, чеської чи латинської: *вака́ція* ‘канікули’ (пол. *wakacje*, словц. заст. *wakácie*, угор. *wakáció*, чес. *wakase*, лат. *vacatio* ‘звільнення, свобода’) (1, с. 34);

5) з угорської, словацької чи німецької: *ла́да* ‘скриня-лавиця’ (угор. *láda*, словац. *láda*, нім. *Lade* ‘скриня’) (1, с. 158);

6) зі словацької, угорської, чеської або польської: *де́ко* ‘міра ваги 10 г’ (словац., угор., чес. *deko*, пол. *deka*) (1, с. 62);

7) з польської, угорської чи італійської: *кре́денц* ‘шкаф для посуду, кухонний буфет’ (пол. *kredens*, ст. пол. *kredenc*, угор. *kredenc*, іт. *credenca*) (1, с. 153);

8) з угорської, словацької або чеської: *ра́ф* ‘металевий обід дерев’яного колеса’ (угор. *ráf*, словац., чес. *ráf* т.с.) (1, с. 305);

9) з польської, чеської чи словацької: *ду́дка* ‘гроші’ (пол. *dudek*, чес. *dudek*, словац. *dudek*, *dudky*) (1, с. 80).

Приблизно три десятки запозичених слів чи то з угорської, чи то з німецької мови, наприклад, *ті́нта* ‘чорнило’ (угор. *tinta*, нім. *Tinte*) (1, с. 351), *ша́нц* ‘канава, рів’ (угор. *sánc*, нім. *Schanze*) (1, с. 419). Декілька слів з румунської чи угорської: *кома́шня* ‘поминки’ (рум. *comeșean* ‘співтрапезник’, угор. *komaság* ‘кумання’) (1, с. 148). Точно встановити, з якої саме мови засвоїлося говіркою те чи те запозичене слово, важко.

Контактуючи з іншими народами, українці знайомилися з новими реаліями побуту, культури, а разом з тим і запозичували назви цих реалій. Тож, головна роль лексичних запозичень у формуванні закарпатського діалекту полягає в поповненні та урізноманітненні його лексики. Більшість запозиченої лексики проникла до діалекту шляхом безпосередніх мовних контактів місцевого населення Закарпаття з угорцями, німцями, словаками та іншими етносами. Наприклад, з німецької мови до закарпатського діалекту приєдналися нові назви на позначення:

1) предметів побуту та сільського господарства: *шні́т* ‘відрізок колоди (завдовжки 25–30 см), який розколюють на поліна для пічки’ (нім. *Schnitt*) (1, с. 422), *штре́к* ‘залізнична колія; залізниця’ (нім. *Strecke*) (1, с. 425), *та́шка* ‘портфель; сумка’

(нім. Tacshe) (1, с. 349), *фіргáнок* ‘фіранок’ (нім. Vorhang) (1, с. 399), *áнциг* ‘чоловічий костюм’ (нім. Anzug) (1, с. 18), *фришттик* ‘сніданок’ (нім. Frühstück) (1, с. 401);

2) будівельної справи: *шранг* ‘ширина розведення зубів пили (зуби розведені почергово в різні боки’ (нім. Schrank) (1, с. 424), *шўтер* ‘гравій, рінь з піском’ (нім. Schutter) (1, с. 426), *рі́ля* ‘одна з двох горизонтальних рейок, до яких прибивають дошки паркану або штахети’ (нім. Riegel) (1, с. 307).

З німецької, але через посередництво угорської мови увійшли такі широковживані зараз в закарпатському діалекті слова: *бáлта* ‘сокира’ (нім. Beil, угор. balta) (1, с. 20); *параді́чка* ‘помідори’ (нім. Paradiespfel, угор. paradicsom) (1, с. 217); *та́нір/та́нджер* ‘тарілка’ (нім. Teller, угор. tanyer) (1, с. 349); *бўкса* ‘крем для взуття’ (нім. Büchse, угор. boks) (1, с. 32) тощо.

Навіть така питома українська тематична група, як обрядові назви, збагатилась завдяки запозиченням з угорської, румунської та німецької мов. Це такі семантичні групи:

1) назви осіб: *фаттїюв* ‘парубок, неодружений чоловік’ (угор. fattyú ‘байстриук’, діал. ‘парубок’) (1, с. 398); *цє́пнарь* ‘той, що відає спиртними напоями на весіллі або розливає їх гостям’ (угор. csaplár ‘корчмар’) (1, с. 407); *сокáч* ‘кухар, повар (в тому числі на весіллі)’ (угор. szakács) (1, с. 337);

2) назви весільних атрибутів (одягу, прикрас та ін.): *шлáйер* ‘фата’ (угор. slájer) (1, с. 422); *чóтлик* ‘шпилька для весільної зачіски’ (угор. csat ‘застібка’) (1, с. 417);

3) назви поховальних обрядових предметів: *фáтїюл* ‘покривало, яким накривають покійника’ (угор. fátyol ‘покривало’) (1, с. 398).

Закарпатський діалект належить до старожитніх говорів української мови, якому вдалося зберегти значну кількість архаїчних рис, важливих для головних досліджень як в галузі україністики, так і в галузі славістики. Структурне розмаїття цих говорів зумовлене відкритістю до різноманітних узаємин із сусідніми народами; мовна політика держав, до складу яких різного часу входило Закарпаття, так само позначилася на лексиці мешканців регіону. Закарпатська говірка завжди була в полі зору багатьох науковців, починаючи з XVI століття вона почала з’являтися в перших писемних джерелах, а згодом і активно

досліджуватися. Від середини ХХ ст. і до сьогодні закарпатський діалект залишається об'єктом наукових зацікавлень багатьох відомих як українських, так і зарубіжних мовознавців. Праць нараховується вже така кількість, що виникає потреба в створенні бібліографічних словників.

У закарпатському діалекті було виявлено велику кількість лексичних запозичень. На матеріалі «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустівського району» Івана Сабадоша досліджено, що загалом лексика походить з угорської, значно менше з німецької, румунської, ще менше від західнослов'янських та інших європейських мов. Досліджуючи мовні контакти, іноді ми виявляли проблеми визначення шляху запозиченого слова: чи він є прямим запозиченням з мови-джерела, чи поширився в мову-реципієнт за допомогою третьої мови. Роль, яку відіграють лексичні запозичення, – поширити в закарпатській говірці назви певних явищ. Запозиченими словами замінювали назви як вже існуючих, так і відносно нових предметів. Усі вони настільки широко закріпилися в побуті, сільськогосподарських назвах, кулінарії, військовій справі, ремісництві, будівництві, обрядових дійствах, що подекуди їх важко вже назвати запозиченими.

Ця наукова робота слугуватиме осередком корисної інформації для подальших досліджень як у галузі української мови, так і в діалектології та історії зокрема.

Література

1. Закарпатський діалект: бібліограф. покажч. / укл І. В. Сабадош, О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач; відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2009. 138 с.
2. Дзензелівський Й. О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*, 1981. №1. С. 45–50.
3. Дзензелівський Й. О. Закарпатські говори та питання генези української мови. *Третій Міжнародний конгрес україністів 26–29 серпня 1996. Мовознавство*. Харків, 1996. С. 160–165.
4. Дзензелівський Й. О. Генеза верховинських закарпатських говорів. *Карпатський край*. Ужгород, 1998. №1–2. С. 38–46.
5. Дзензелівський Й. О. Генетична спільність закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами. *Українські Карпати: етнос, історія, культура. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Ужгород, 1993. С. 184–197.

Список ілюстративних джерел

1. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 478 с.

АНАЛІЗ АД'ЄКТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩ ПОГОДИ: КОРПУСОБАЗОВАНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено лексико-граматичні особливості ад'єктивних конструкцій, які використовуються для опису явищ погоди в англійській та українській мовах. Для проведення даного дослідження було використано програмне забезпечення Sketch Engine, яке надало можливість знайти найчастотніші випадки вживання певних слів та конструкцій у текстових корпусах, виявити семантичні нюанси та варіативність у вживанні ад'єктивних конструкцій, і здійснити пошук та аналіз метафоричних виразів на позначення явищ погоди.

Ключові слова: ад'єктивні конструкції, метафора, корпус, Sketch Engine.

The present article delves into the lexico-grammatical features of adjectival constructions employed in delineating weather phenomena in English and Ukrainian. In this research, the assistance of the Sketch Engine software facilitated the exploration of the most prevalent instances of word and construction usage within textual corpora. Additionally, it enabled the discernment of semantic subtleties and variations inherent in the utilization of adjectival constructions while also facilitating the identification and analysis of metaphorical expressions employed to depict weather phenomena.

Key words: adjectival constructions, corpus, metaphor, Sketch Engine.

Використання комп'ютерів і спеціалізованого програмного забезпечення викликало кардинальні зміни в методології дослідження мови, роблячи процес збору лінгвістичних даних значно простішим. Лише за кілька секунд можливо виконати пошук у величезних текстових корпусах, побудувати конкорданс для будь-якого слова, отримати дані щодо частоти вживання словоформ, лексем, граматичних категорій і синтаксичних конструкцій, відслідковувати зміни у частоті й контекстах мовних одиниць протягом різних хронологічних періодів, а також отримувати інформацію про їх лексичну та граматичну сполучуваність. Створення емпіричної бази дослідження таким способом дає можливість зекономити значну кількість зусиль і часу, що істотно сприяє збільшенню обсягу зібраних даних [1, с. 8].

Поява електронних корпусів спричинила суттєві зміни в методології дослідження мовних явищ. Ці об'ємні корпуси

надають велику кількість інформації щодо динаміки змін у лексичному складі мови, функціонування граматичних і синтаксичних одиниць, а також дають змогу проводити аналіз уживання мовних одиниць. Завдяки потужним комп'ютерним технологіям, дослідники тепер можуть визначати й аналізувати більш складні лексичні, граматичні та синтаксичні явища, не обмежуючись лише частотою вживання певних іменників, дієслів і прикметників, як це було на початковому етапі корпусних досліджень [1, с. 105].

У Sketch Engine можна виділити три основних типи корпусів, які надаються дослідникам для вивчення мовних явищ. Перший тип – загальні корпуси, які охоплюють широкий спектр текстів із різних джерел та є репрезентативними для певної мови. Другий тип – веб-корпуси, що складаються з текстів, зібраних з інтернету, таких як новини, блоги, форуми, сторінки веб-сайтів. Третій тип – корпуси, які можна створити самостійно за допомогою різноманітних джерел, і зокрема власні текстові колекції або спеціалізовані дані. Користувачі Sketch Engine можуть використовувати ці типи корпусів для ретельного аналізу мовних одиниць і проведення досліджень у галузі лінгвістики.

Для аналізу ад'єктивних конструкцій, використовуваних для опису погодних явищ в англійській та українській мовах, були застосовані два корпуси: англійський корпус “British National Corpus” (BNC) та український корпус «Grac v.16».

У цьому випадку, для проведення дослідження ад'єктивних конструкцій, було проведено розширений пошук (Advanced Concordance Search) і здійснено пошук конструкцій за допомогою CQL (Corpus Query Language).

Після вибору корпусу вибираємо опцію “Concordance” в основному меню програми. За допомогою конкордансу, що працює з текстовим корпусом, можна здійснити пошук певних слів або фраз і побачити приклади їх уживання в різних контекстах. Для здійснення пошуку конструкцій існують різні комбінації символів. На основі відповідних комбінацій можна ефективно та швидко знаходити цільові конструкції у текстових корпусах.

Аналіз найпоширеніших ад'єктивних конструкцій англійської мови, що використовуються для опису погодних явищ, було виявлено що всі конструкції є двокомпонентними та майже

всі складаються з прикметника та іменника, а також було знайдено ті, які вказують на інтенсивність певних погодних явищ: *all-pervading smog, almighty storm, atrocious weather, austere frost, blustery hurricane, devastating cyclone, devastating storm, excessive smog, faint thunder, ferocious storm, fierce weather, frightening thunder, frigid frost, heavy smog, heavy snowfall, heavy weather, inclement weather, large cyclone, omnipresent hurricane, powerful cyclone, raging hurricane, searing hurricane, severe smog, severe storm, severe weather, torrential rain, violent cyclone, violent weather.*

Відповідно, проаналізувавши ад'єктивні конструкції української мови, виявлено, що всі вони мають двокомпонентну структуру і складаються з прикметника та іменника. Значна кількість цих ад'єктивних конструкцій використовується з метою передачі інтенсивності погодних явищ: *буйний вітер, вбивчий смог, грізний грім, інтенсивні опади, жорстокий шторм, задушливий смог, крижаний шторм, лютий мороз, могутній грім, несамовитий ураган, потужний снігопад, потужний циклон, потужний шторм, руйнівний ураган, серйозний снігопад, сильний вітер, сильний грім, сильний дощ, сильний мороз, сильний шторм, сильні опади, слабкі опади, смертоносний ураган, страшний снігопад, тріскучий мороз, шалений ураган.*

На основі детального порівняння лексичного складу ад'єктивних конструкцій було виявлено, що певні конструкції мають ідентичні еквіваленти для опису погодних явищ в обох мовах: *black clouds – чорні хмари, thick fog – густий туман, mild frost – легкий мороз, raging hurricane – шалений ураган, vivid lightning – яскрава блискавка, charming rainbow – чарівна веселка, abundant rain – рясний дощ.*

Серед ад'єктивних конструкцій також було виявлено метафору. Використання метафори дає можливість не лише краще нам розуміти та описувати природні явища, але й точніше передавати наші враження й емоції, пов'язані з ними. Наприклад, українська ад'єктивна конструкція *лютий вітер* є антропоморфною метафорою, яка переносить характеристики людини на вітер, виражаючи гнів, агресію чи жорстокість. Конструкція *вбивчий смог* виступає метафорою, яка наголошує на небезпечності смогу та його негативному впливі на здоров'я людей. Серед англійських ад'єктивних конструкцій натрапляємо

на антропоморфну метафору в словосполученні *charming rainbow*, яка надає веселці привабливих людських рис. У сполученні слів *fleecy clouds* використовується метафора, яка описує хмари як м'який, пухнастий матеріал, подібний до шерсті.

Використання Sketch Engine як важливого інструмента лінгвістики підкреслило його значення для корпусних досліджень, аналізу мовних явищ і розвитку нових методів вивчення мов.

Література

1. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
2. Програмне забезпечення Sketch Engine. URL : <https://www.sketchengine.eu/>

ЗАСТАРІЛА ЛЕКСИКА В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

У статті висвітлено традиційні погляди на розуміння застарілих слів. З'ясовано специфіку функціонування лексичних архаїзмів (матеріальних і стилістичних) у художніх текстах. Диференційовано лексичні архаїзми на основі тематичного принципу, схарактеризовано їх особливості в межах таких груп, як-от: назви старовинних інструментів, елементів побуту та будівель; старовинного одягу; козацької зброї; назви колишніх урядових і військових чинів, адміністративних посад козацької військово-адміністративної і т. ін.

Ключові слова: застаріла лексика, архаїзм, історизм, стилістична роль, ідіостиль письменника.

The article highlights traditional views on the understanding of obsolete words. The specificity of the functioning of lexical archaisms (material and stylistic) in artistic texts is clarified. Lexical archaisms are differentiated on the basis of the thematic principle, their features are characterized within such groups as: names of ancient tools, household items and buildings; old clothes; Cossack weapons; names of former government and military ranks, administrative posts of the Cossack military-administrative etc.

Key words: obsolete vocabulary, archaism, historicism, stylistic role, writer's idiosstyle.

Лексична система мови – відкрита, динамічна й перебуває в постійному русі, змінюється у просторі і часі, водночас зберігаючи ознаки іманентної стабільності й цілісності. Цим самим забезпечується виконання нею комунікативної ролі та реалізація таких функцій, як акумулювання досвіду суспільства, зв'язок між поколіннями та збереження багатовікової пам'яті народу. У такому разі лексика сучасної української літературної мови завжди представлена у вигляді активного і пасивного компонентів, які доповнюють один одного та взаємодіють. Спостереження за появою в лексиці новотворів і «старінням» давно вживаної лексики дають змогу говорити про стан розвитку суспільства, про рівень розвитку національної самосвідомості народу та глибинної ментальності, про загальний соціокультурний розвиток нації тощо.

Особливості лексико-семантичних ресурсів української мови, питання, пов'язані із диференціацією її словникового складу, висвітлено в наукових розвідках С. Бевзенка, І. Білодіда,

---

Л. Булаховського, А. Грищенко, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, Л. Лисиченко, Л. Мацько, О. Русанівського та інших. Вітчизняні мовознавці Н. Баранник, Н. Бойко, Г. Гайдученко, П. Дудик І. Дячук, О. Коваленко, Ж. Колоїз, Т. Крупеньова, Г. Левченко, Л. Павленко, С. Шевченко, Г. Яструбецька звертали увагу на особливості функціонування застарілої лексики в мові художньої літератури.

У художніх творах на історичні, філософські теми актуалізується застаріла лексика, що сприяє правдивому відтворенню зображуваної історичної епохи, створенню певного колориту, передачі настрою автора, його емоцій, ставлення до висловленого [4, с. 131]. Іншими словами, словниковий склад мови відображає зміни, що відбуваються в соціальному, матеріальному та інших аспектах суспільного життя. Змінюється загальний словниковий запас і системні зв'язки всередині цієї підсистеми. Застарілі слова не зникають з ужитку безслідно – вони зафіксовані в літературі минулого і як неодмінний елемент творів для відтворення побуту та мовленнєвого колориту епохи.

Архаїзм – це слово, яке позначає референт, важливий для конкретної мовної спільноти, але характеризується фонетико-графічною, морфологічною, словотвірною чи лексико-семантичною формою на тлі сучасної мовної системи, тобто її семантики [6, с. 200]. Архаїзмами в загальному визначенні називаються слова, що вийшли з широкого вжитку й перейшли до так званого пасивного запасу лексики національної мови. Тобто до архаїзмів належать слова, «що називають такі предмети чи поняття, які самі по собі аж ніяк не застаріли, але для позначення яких тепер користуються іншими словами» [6, с. 241]. Від інших застарілих слів, зокрема історизмів, архаїзми відрізняються тим, що мають у сучасній мові синоніми. Енциклопедія «Українська мова» подає таке визначення «архаїзм – мовна одиниця, що на сучасному етапі є застарілою в мові або зовсім вийшла із загального вжитку» [8, с. 33].

Варто зазначити, що архаїзми, як і історизми, походять із різних мовних джерел. У різних стилях сучасної української літературної мови вживаються давньоруські слова, старослов'янські ідіоми, староукраїнські та іншомовні лексеми, особливо багато архаїзмів старослов'янського та іншомовного

походження. Вони становлять основну кількість архаїчних синонімів, а давньоруські та українські застарілі слова переважно відіграють роль історизмів при описі подій історичного минулого. За своїм походженням у лексичній системі української мови як архаїзми, так й історизми дуже різноманітні. Серед них виокремлюють і власне українські, і запозичені слова.

Українські мовознавці Л. Шевченко, В. Різун, Ю. Лисенко кваліфікують архаїзми як застарілі назви предметів та явищ, витіснені новими номенами, і поділяють їх на такі типи:

1. Власне лексичні архаїзми – слова, витіснені з мови словами з іншим коренем.

2. Лексико-словотворчі архаїзми – слова, які відрізняються від сьогоднішніх відповідників суфіксами або префіксами.

3. Лексико-морфологічні архаїзми – лексеми, які характеризуються застарілою граматичною формою.

4. Лексико-фонетичні архаїзми – слова, що від сучасних назв різняться однією чи двома фонемами.

5. Лексико-семантичні архаїзми – застарілі значення слів, які тепер уживаються з іншими, сучасними значеннями [7, с. 239–240].

Відповідно до традиційної класифікації застарілої лексики виокремлюємо два різновиди: а) матеріальні архаїзми, або історизми; б) стилістичні архаїзми, або власне архаїзми. Як зауважує Ж. Колоїз, інтегральними ознаками цих лексичних груп є те, що, по-перше, обидва типи зазнали процесу архаїзації; по-друге, й історизми, і власне архаїзми перебувають на периферії вживання; по-третє, і перші, і другі можуть бути охарактеризовані як пасивна лексика. Щодо їхньої диференціації, то, слід зауважити, вона пов'язана передусім з функціональними особливостями [1, с. 66].

Серед матеріальних архаїзмів, або історизмів, вжитих у текстах збірок П. Куліша «Досвітки», «Позичена кобза», «Хуторні недогарки», можна виокремити такі лексичні групи:

1. Слова, що характеризують класову структуру суспільства, соціальний стан, місце людини в суспільстві та суспільні відносини між представниками різних верств населення минулих часів. Наприклад: *Вже судили княжі віча, / Панські трибунали, / І перевертні гетьмани / Ради радували* (3, с. 239), де князь – це «голова роду, племені або союзу племен, що звичайно стояв на

чолі військової дружини, а з розвитком феодалізму – вождь війська та правитель князівства» [5, Т. 4, с. 199], *віче* – це «народні збори, що були вищим органом влади в деяких містах» [5, Т. 1, с. 691], *пан* – «той, хто займав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції» [5, Т. 6, с. 41], *ради* – «колегіальний орган якої-небудь організації, установи чи сама організація, установа, що розпоряджається, керує ким-, чим-небудь або радить у чомусь» [5, Т. 8, с. 426]; *Честь велика! Уся шляхта / Завидує збоку. / А за вірність дамо тобі / Награду високу* (3, с. 152), де *шляхта* – це «дрібне дворянство колишніх феодалів» [5, Т. 11, с. 496].

2. Назви колишніх урядових і військових чинів, адміністративних посад козацької військово-адміністративної: *Не встиг козак, не встиг Нечай / На коника сісти, / Як став ляхків, ще й вражих панків / На капусту сікти* (3, с. 153), де *козак* – це «вільна людина з кріпосних селян або міської бідноти, що втекла на південні землі України й брала участь у визвольній боротьбі проти татаро-турецьких і польських загарбників» [5, Т. 4, с. 209]; *Ой наш отаман / Високо літа, / Та сідає низенько: / Що як віск розтав, / За слово оддав / Рарожинській серденько* (3, с. 230), де *отаман* – це «виборний або призначений ватажок козацького війська» [5, Т. 5, с. 801].

3. Імена і прізвища відомих осіб: *Підтягну я струни / На голос високий, – / Не сумуй, Тарасе-батьку, / В могилі глибокій* (3, с. 230); *Ой хто із Жолковським / Тому панувати. / А хто стане з Наливайком, / Тому погибати* (3, с. 82–86); *Ой Потоцький, батьку панський, / Рушай на Україну! / Зупини кварціям військом / Повшехну руйну* (3, с. 86–89); *Ой уже ж Хмельницький / На всю Україну / Зичним голосом гукає: / «Гей, хто не хоче / Шляхті догоджати, / Хай до мене прибуває!»* (3, с. 151–224); *Насупився князь Ярема / Все листи читає. / «Враже хлопство! Хамське кодло!» – / Раз по раз гукає* (3, с. 151–224). У наведених ілюстраціях з опрацьованих текстів йдеться про поета Тараса Шевченка, козака Северина Наливайка, графа Станіслава Потоцького, гетьмана Богдана Хмельницького, князя Ярему Вишневецького.

---

4. Назви козацької зброї: *Оступили, мов колоссям, / Шаблями укрили. / Не зломити гайдабурам* (3, с. 151–224), де *шабля* – це «холодна зброя з зігнутим сталевим лезом і гострим кінцем» [5, Т. 11, с. 395]; *Ой буде розмова / У чистому полі / Довгими списами* (3, с. 151–224), де *спис* – це «холодна зброя у вигляді гострого металевого наконечника на довгому держаку» [5, Т. 9, с. 509]; *Ой хапайте, браття, / Хто кий, хто дрючину / На вельможную спину, / Вирятуймо, браття, / З тяжкої неволі / Свою рідну Вкраїну* (3, с. 151–224), де *кий* – це «частина тонкого стовбура або грубої гілки, відрізана від дерева й очищена від пагонів» [5, Т. 4, с. 148], *дрючина* – «велика товста дерев'яна палиця» [5, Т. 2, с. 427]; *Не для тебе, Голко, / Молодецькі жарти: / Взявши мушкет, коло панни / Додержуєш варту* (3, с. 151–224), де *мушкет* – це «старовинна гнотова рушниця великого калібру» [5, Т. 4, с. 834]; *Ой торохнула-ревнула / Мідяна гармата, – / Захиталась, відчинилась / Мертвецькая хата* (3, с. 151–224), де *гармата* – «артилерійська довгоствольна вогнепальна зброя з положою траєкторією, признач. для ураження живої сили і бойової техніки противника, руйнування оборонних споруд тощо» [5, Т. 2, с. 32].

5. Назви старовинного чоловічого та жіночого одягу, взуття, головних уборів, які вийшли з ужитку: *Ой злинула лебідонька із гнізда; / Грає конем Рарожинська молода: / Білі шати, золотії береги, / Сиплють іскрами каміння дороги* (3, с. 230), де *шати* – «це багате, розкішне святкове вбрання» [5, Т. 11, с. 420]; *Горять в полі, против сонця, / Сукні-єдамашки: / «Не забувай, вірний слуго, / Княжецької ласки»* (3, с. 151–224), де *єдамашка* – це «гатунок шовкової тканини» [5, Т. 1, с. 19].

6. Назви старовинних інструментів, будівель, елементів побуту: *Кобзо, моя непорочна утіха! / Чом ти мовчиши? Задзвони мені стиха* (3, с. 238), де *кобза* – це «старовинний український струнно-щипковий музичний інструмент» [5, Т. 4, с. 200]; *Ой загули талимбаси мідяні, / Ой заржали кониченьки вороні; / Стара брама усміхнулася, / Що ворота одімкнулися* (3, с. 238), де *талимбаси* – це «старовинний ударний музичний інструмент, що мав форму мідної чаші (казана), обтягнутої з відкритого боку шкірою, по якій б'ють калаталом» [5, Т. 10, с. 315], *брама* – «великі ворота, переважно при монументальних спорудах» [5, Т. 1, с. 226];

За ним слуги молодії, / Вози скарбованії (3, с. 151-224), де *віз* – «це засіб пересування на чотирьох колесах з кінною або воловою тягою здебільшого для перевезення вантажів» [5, Т. 1, с. 667].

Архаїзми в художньому тексті перебувають у більш актуальній стилістичній позиції, ніж історизми, оскільки на тлі своїх нейтральних синонімів їхня незвичність, експресивність здаються виразнішими. Можливість використання цієї групи лексики в переносному значенні і в системі тропів підсилює їхній стилістичний потенціал. Застаріла лексика в художньому творі є засобом створення патетики, а також комічного і сатиричного ефектів. З-поміж основних характеристик стилістичних архаїзмів можемо виокремити такі: наявність синонімів; є предмети, що ними називаються; використовуються і творяться на сучасну тематику; уживаються тільки з певною стилістичною метою [3, с. 291].

Стилістичні архаїзми, засвідчені в поетичних текстах П. Куліша, розподіляємо на лексичні, тобто такі, до яких є сучасні синоніми, і на семантичні – слова, у яких поряд з активно вживаними в сучасній українській мові витлумаченням, є значення «застаріле». Лексеми цієї групи відіграють важливу роль у сприйнятті твору читачем: *Ой хто мен судить, / Хто мною гордує, / Нехай правду, нехай щиру / Від мене почує* (3, с. 230), де *гордувати* – це «відчувати гордість, бути гордим» [5, Т. 2, с. 128]; *Блиснула грімниця / Из чорної хмари: / Повалились-покотились / Пішаки й рейтаряи* (3, с. 151–224), де *грімниця* – це «блискавка з громом» [5, Т. 2, с. 170]; *Ой що маємо чинити?! / Чи нам манівцями / За Дніпро втікати, / Чи ще шляхті послужити?* (3, с. 151–224), де *манівці* – це «обхідний шлях» [5, Т. 4, с. 621]; *Втікайте, панове, / В Польщу з України: / Буде вам велика згуба!* (3, с. 151–224), де *згуба* – це «загибель, смерть» [5, Т. 3, с. 525]; *Нехай кругом гришца / Темна ніч наступить; / Нехай кожне приголубить, / Кого вірно любить* (3, с. 151–224), де *гришце* – це «різного виду розваги, організовані на дозвіллі або з певною метою» [5, Т. 2, с. 169] та ін.

Слід зауважити, що без перекладу на сучасну українську мову, деякі слова незрозумілі для багатьох читачів, тому можуть виникати труднощі при сприйманні твору. Наприклад: *На всіх шляхах, перевозах / Поставити чати! / Усі стежки по яругах /*

Поперетинати (3, с. 151–224), де *чати* – це «сторожовий загін війська» [5, Т. 11, с. 282], *яруга* – «глибокий, великий яр» [5, Т. 11, с. 651]; *Ой годі вам, браття, / Неситому панству / Хилить під кормигу шиї* (3, с. 151–224), де *кормига* – це «насильницьке панування» [5, Т. 4, с. 293]; *Співають дівчата, / Як у дзвони дзвонять, / А понурії панове / Побитих хоронять. / Чорна потороча / До панів побралась. / Кому печаль, кому горе – / Поторочі радість* (3, с. 151–224), де *понурії* – це «сумний, зажурений» [5, Т. 7, с. 166], *потороча* – «дух померлого, який привиджується людям забобонним або з хворобливою уявою» [5, Т. 7, с. 571]; *Лучче б вам з лихихи / Жити ушкалами, / Аніж раду радувати / З нами, козаками!* (3, с. 151–224), де *ушкал* – це «річковий розбійник» [5, Т. 10, с. 541]; *Регочуться гайдабури, / Гармату риштують, / Від радощів під собою / І землі не чують* (3, с. 151–224), де *гайдабура* – це «пустун, бешкетник» [5, Т. 2, с. 16].

Застаріла лексика у поезіях П. Куліша досить різноманітна. Автор надає їй різні відтінки значень, і все це завдяки тому, що у власній мовотворчості автор майстерно й вміло використовує їх найрізноманітніші варіації. Більша частина архаїчної лексики за своїм значенням загальновідома, а за будовою проста. Специфіку архаїчних конструкцій автора становить характер вираження їх компаративних відношень. У своїх художніх творах митець звернувся до архаїчної лексики, задля того, щоб надати своїй поезії виразного емоційного забарвлення. Письменник зумів зацікавити читача словами, які є маловідомими у сучасній українській літературній мові, однак не мають бути втраченими в українськомовному комунікативному просторі.

Література

1. Колоїз Ж. В. Лексичні архаїзми у творчій спадщині Івана Нечуя-Левицького. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Вип. 3. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 64–77.
2. Кумеда О. П., Медвідь Н. О. Пантелеймон Куліш як національно-духовний феномен : аспекти сучасного наукового осмислення. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених* / Упор. В. М. Владимірова, Н. І. Кириленко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 60 с.
3. Левченко Г. І. Історизми й архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. *Молодий науковець XXI століття* : матеріали Всеукраїнської науково-

---

практичної конференції молодих науковців. Кривий Ріг : СПД Залозний, 2012. С. 290–292.

4. Рудь О. М., Горбатенко І. С. Застаріла лексика в поетичних текстах Сергія Жадана : функціонально-семантичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. Вип. 1. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 130–137.

5. Словник української мови : в 11 томах / редкол. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок, П. Й. Горещкий та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

6. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Т. Доленко, І. І. Дацюк, А. Г. Кващук. 2-ге вид. Київ : Вища школа, 1974. 366 с.

7. Сучасна українська мова : довідник / за ред. Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко. Київ : Либідь, 1993. 336 с.

8. Українська мова : Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Список ілюстративних джерел

1. Куліш П. О. Твори : у 2-х т. Т.1 : Прозові твори. Київ : Наукова думка, 1998. 752 с.

2. Куліш П. О. Дзвін : староруські думи й співи. Женева : Укр. друк., 1893. 239 с.

3. Куліш П. О. Твори Пантелеймона Куліша. Львів : Вид. т-ва «Просвіта», 1908. 512 с.

**ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ (НА МАТЕРІАЛІ R. DAHL'S "THE BFG")**

У статті проаналізовано жанрово-стилістичну специфіку творів дитячої літератури, проведено контрастивний аналіз і схарактеризовано особливості перекладу okazіonalіzmів з англійської мови на українську. До опису залучено 217 одиниць, сформовано список безеквівалентних слів та їх еквівалентів, проведено аналіз способів перекладу, з-поміж яких вирізняються калькування (48%), аналоговий переклад (40%), змішане транскодування (6%), нульовий переклад (5%), транслітерація (1%).

Ключові слова: okazіonalіzm, авторський неологізм, дитяча література, калькування, аналоговий переклад, транслітерування.

The article analyzes the genre-stylistic specificity of works of children's literature, conducts a contrastive analysis and characterizes the peculiarities of the translation of occasionalisms from English into Ukrainian. 217 units were involved in the description, a list of non-equivalent words and their equivalents was formed, an analysis of translation methods was carried out, among which tracing (48%), analog translation (40%), mixed transcoding (6%), zero translation (5%), transliteration (1%).

Key words: occasionalism, author's neologism, children's literature, tracing, analog translation, transliteration.

Сучасні письменники часто використовують індивідуально-авторські інновації в літературних творах для дітей, що спонукає до більш ретельного вивчення явища okazіonalіzmu. Окрім того, переклад загалом та okazіonalіzmів зокрема є одним з актуальних питань лінгвістики. Зважаючи на популярність дитячої літератури іноземних письменників, багато перекладів ще потребують мовознавчих досліджень. До таких творів належить і "Великий Добрий Велетень" Роальда Даля. Аналіз української версії цієї книги може заповнити прогалини в перекладознавчому аспекті вивчення та дослідження дитячих творів.

Мета статті – виокремлення лінгвістичних особливостей okazіonalіzmnих (безеквівалентних) мовних одиниць у перекладних текстах дитячої літератури, а саме книги "The BFG" Роальда Даля.

Уперше поняття okazіonalіzmu було обґрунтовано німецьким вченим Германом Паулем у 1880 році. Але довгий час у

лінгвістиці всі нові лексеми визначалися як неологізми, а диференціація лексичних неологізмів була відсутня.

У науковій літературі наявні різні витлумачення цього терміна, як і різні терміни на позначення самого явища. У цій роботі ми користуємося дефініцією Галини Вокальчук, згідно з якою: «...індивідуально-авторськими неологізмами вважаємо нові лексеми, які не зафіксовані в сучасних тлумачних та інших словниках мови, містять індивідуальне лексичне значення, вжиті в конкретному контексті, в якому виконують необхідну для автора художньо-естетичну роль, пов'язану з реалізацією письменницького задуму. Словотворення таких лексичних одиниць може бути традиційним (за відповідними словотвірними моделями, властивими мові) або okazіональним, незвичним для сучасної української мови...» [1, с. 269]. Олена Турчак у статті «Поняття “оказіоналізм” у мовознавстві літератури та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця ХХ століття» розглядає різні витлумачення досліджуваного явища, які використовують сучасні мовознавці [8, с. 299]. Ідеться не лише про авторські неологізми чи okazіональні утворення, а й поняття на зразок *авторський новотвір*, *художній неологізм*, *мовленнєвий новотвір*, *індивідуальний новотвір*, *індивідуально-авторський новотвір*, *слово-метеор*, *слово-саморобка*, *слово-беззаконник*, *слово-експромт*, *егологізм*, *індивідуалізм* [3, с. 6].

При перекладі okazіоналізмів у текстах дитячої літератури важливим критерієм є вікова категорія читача. Цій проблемі присвячена стаття Анни Потапової «Дитяча література: підходи та критерії перекладу». Дослідниця вивчає детальніше критерії якісного перекладу дитячих книг для кожної вікової категорії, частково розв'язуючи проблему недостатньої теоретико-методологічної бази перекладу дитячої літератури, пропонує систему стандартів, ґрунтовану на принципах прийнятності та динамічної еквівалентності, уточнюючи віковий розподіл цільової аудиторії, зокрема й різні стандарти перекладу залежно від віку [6, с. 195]. Теоретичну базу перекладу okazіоналізмів у дитячій літературі представила ізраїльська дослідниця Зохар Шавіт у статті «Переклад дитячої літератури як функція її положення в літературній полісистемі» [7, с. 92].

Методологічна частина охоплює теоретичні загальнонаукові методи (узагальнення, абстрагування, індукція, дедукція), лінгвістичні та перекладознавчі. Основними є лінгвістичний аналіз твору мови оригіналу, який дає змогу виявити засоби, що сприяють створенню стилістичного й естетичного ефекту; метод лінгвістичного спостереження й описовий з подальшим теоретичним узагальненням, який використовується для інтерпретації особливостей, притаманних творам для дітей; кількісний метод (для надання кількісних показників та відображення співвідношення вибору використаних перекладацьких стратегій); метод контрастивного аналізу (для виявлення спільного та відмінного у мовних одиницях тексту оригіналу та перекладу).

Джерельною базою дослідження є оригінальний текст оповідання Роальда Даля “The BFG” та український переклад, здійснений В. Морозовим.

Процес перекладу літературного твору є проблемою, що виходить далеко за межі суто літературних і лінгвістичних прийомів, оскільки кожен переклад є певною мірою естетичною й ідеологічною переробкою тексту оригіналу. З цієї позиції, перекладач повинен не лише майстерно володіти мовою оригіналу та мовою перекладу, а й добре знати обидві традиції дитячої літератури, оперувати контекстом дитячої літератури, розуміти рівень мовної та культурної компетенції дітей, для яких він писатиме. Перекладач (інтерпретатор) намагається маніпулювати й адаптувати текст до певних умов – віку (наприклад, спрощені твори приваблюють ширшу аудиторію), цільової культури і т. ін.

Ще одним важливим моментом, про який варто згадати, є межа, за якою переклад перетворюється на адаптацію. Зрозуміло, що для літератури для дорослих давно й успішно функціонують принципи еквівалентності, які враховують вимоги оригінального тексту до адекватного відтворення. Гіпотезою є необхідність передавати оригінальний текст у всій його повноті, утримуючись від співавторства [5, с. 17]. Що стосується дитячої літератури, то тут, навпаки, не існує жодних критеріїв чи обмежень.

Не менш важливо й те, що суттєвою помилкою у процесі перекладу є надмірне спрощення мови дитячих творів. Це призводить до нівелювання стилістичних особливостей тексту.

У такому разі твір не виконує повною мірою освітню та виховну функцію, не спонукає дитину до самостійного мислення. Недарма в літературі побутує думка, що книги для дітей повинні бути написані так само, як і для дорослих, або навіть краще. Простоту як категорію дитячої літератури слід сприймати досить критично. Доречніше говорити про відповідність та еквівалентність оригінального тексту і водночас не захоплюватися. Дитяча книжка в перекладі має стати «іноземцем, але таким, що говорить мовою цільової аудиторії» [4, с. 259]. Така книжка буде доступною для розуміння з урахуванням специфіки аудиторії. Відхилення від загальної мовної норми можна вважати неперекладними елементами, тим більше, якщо йдеться про дитяче оповідання. Текст може стати неперекладним, якщо кількість комунікативно значущих елементів змісту, які не можуть бути відтворені в перекладі, перевищує кількість відтворюваних елементів.

У будь-якому літературному творі є елементи, які формально не можуть бути перекладені. До того ж зарубіжні дитячі письменники здебільшого надають перевагу використанню ненормативної лексики, щоб розважити читача, привернути його увагу до сюжету. Іноді перекладачі просто не помічають ці слова, сприймаючи їх як загальноновживані. Відсутність еквівалентів у мові перекладу не означає, що певні лексичні одиниці та значення не можуть бути передані в перекладеному тексті. Центральною перешкодою при перекладі okazіональних слів є пошук значення та правильна передача його іншою мовою [13, с. 214].

Адекватний переклад okazіональних слів у дитячих творах є дуже складним завданням, оскільки не існує правильного відповідника, який можна знайти у словнику. Перекладач повинен використовувати різні специфічні способи перекладу таких слів, застосовуючи певні трансформації залежно від ситуації, орієнтуючись насамперед на авторський задум. Проаналізувавши класифікацію методів перекладу okazіоналізмів, використану Марією Цоцинець у праці «Особливості перекладу okazіоналізмів» [9, с. 102], ми створили власну, яка складається з таких трансформацій, як транслітерація, змішане транскодування, калькування, нульовий переклад.

Однією з найпоширеніших трансформацій при перекладі okazіональних новоутворень у дитячих творах є *транслітерація*, що пов'язано передовсім із номінативною функцією [13, с. 214]. Варто також зазначити, що перекладач зазвичай надає перевагу транслітерації (передачі звуків слова оригіналу мовою перекладу) з тієї причини, що здебільшого звучання таких неологізмів в українській та англійській мовах мало чим відрізняється, а англійська вимова буде незвичною для читача, наприклад: *Dahl Chickens* – Дал Чікенз. У цьому разі перекладач демонструє, як ім'я автора було транслітеровано українською мовою літерами, що відповідають звукам мови оригіналу. Вибір на користь цього слова був очевидним, оскільки його не потрібно підлаштовувати під українського читача, воно читається так само, як і пишеться.

Подекуди обов'язковим є збереження оригінальної форми слова, оскільки воно не може бути перекладено. Водночас використання лише транслітерації є небажаним. Для таких ситуацій перекладач може використовувати так зване *змішане транскодування*. При перекладі okazіоналізмів цей метод часто використовують для утворення прикметників за словотвірними моделями української мови: *hopscotchy* – *скочильсний*, *speshal* – *спеціальновий*, *squiggling* – *скубанутий*. Інші приклади змішаного транскодування: *absolootly* – *абсолютенно*, *cannybully* – *канібаламут*. Перекладач використовує вже наявну словотвірну модель. Читач одразу зрозуміє значення okazіоналізму, незалежно від того, чи траплялося це слово у творі раніше. У *absolootly* – *абсолютенно* саме частина *absoloot* транслітерується як *абсолют*, а формант передається відповідно до українських способів словотворення. Слід зазначити, що при використанні цього прийому можна змінювати корінь слова, закінчення, суфікс або будь-яку іншу частину слова: *telescoop* – *телескоп*, *tellyfone* – *телемелефон*. Трансформація *phizzwizard* – *візіяна* або *humplescrimp* – *гампелькрімка* використана для номінації специфічної істоти, частина *phizz*, *huple* передана транслітерацією, інша частина адаптована до морфологічної системи української мови.

Ще одним способом перекладу okazіоналізмів вважають калькування. Він може стосуватися всіх типів okazіональних новоутворень, окрім фонетичних. Це пов'язано з тим, що інші

типи, особливо лінгвістичні, містять значущі компоненти, які просто перекладаються [13, с. 215]. Прикладами калькування є імена велетнів, передані з деякими стилістичними особливостями, що допомагають увиразнити образ: *Bonecruncher* – *Костохруст*, *Fleشلumpeater* – *Тилогриз*, *Childchewer* – *Дітопожирач*, *Maidmasher* – *Дівчатокчавчав*, *Manhugger* – *Досмертістискач*, *Bloodbottler* – *Кровопопивач*, *Gizzardgulper* – *Уголоковтач*, *Butcher Boy* – *Різниченко*, *Meatdripper* – *М'ясопоглинач*. Кожне з проілюстрованих слів передбачає по дві значущі частини. Перша частина означає предмет, до якого був причетний Велетень, а друга – має значення процесуальності, стосується дієслів, що позначають ту чи ту дію, наприклад, *Bonecruncher* – Велетень, який любить хрустіти кістками, тому *хрустити кістками* – *Костохруст*. У такому разі переклад дослівний: *Gallow off* перекладено по-різному як *жертви* та *гасити учвал*. *Gigglehouse* перекладено як *хіхіхітка*, оскільки частини *giggle* – *xixi* означають особливий спосіб сміятися, а *house* – *житло*, тому *хатка* змінено на *хітка*.

Заслужують на увагу назви конкретних тварин: *elefant* – *солончак*, *rhinostossterisses* – *вухороги*, *crocadowndillies* – *крокодиляки*, *nightingull* – *солов'юн*, *redunculous* – *бегемотство*, *catterpiddler* – *гусельниці*; найменування частин людського тіла: *figglers* – *пальцівки*, *gogglers* – *очі*; назви їжі: *snozzcumbers* – *оїгірки*, *vegittibbles* – *овочавки*, *pigwinkles* – *банани*, *crackety-crack* – *хрусь-хрусь*, *porphan* – *сироїтка* тощо.

Одним з найкращих зразків еквівалентів В. Морозова є оказіоналізм *huggybee*, який передано як *бджілятко*, де *бджілятко* ← *бджола* (*бджілка* – ім'я маленької дівчинки Софі) + зменшено-пестливий суфікс *-ятк(о)*. Утворення слова *horrigust* – *огидняво* легко простежити: воно походить від англійського прикметника *horrible*, що означає «жахливий» (*огидно*, *жахливо*).

Наведемо ще один приклад: якщо для англомовного читача слово *razztwizzler* – «щось дивовижно захоплююче або приємне, зрозуміле і не потребує додаткових пояснень», то для українського читача переклад має створити відповідну атмосферу, тому перекладач використовує оказіональне слово *гіготично*.

Найяскравішим зразом аналізованого способу є слово *strawbunkles*, утворене від *strawberries*, його переклад є більш

цікавим – *ягідка в сметанці*. Інший приклад: *catasterous disasterous* – *катастрофна какоклізма*, де перше слово можна кваліфікувати як змішане перекодування. Проте другу частину варто диференціювати як аналоговий переклад, оскільки вона змінена навмисно для українського читача. *Delunctious grubble* передано як *нямнямчмчки*: перше слово утворене від *delicious*, тобто *смачний*, і для дитячої аудиторії може бути змінено на *нямнямний*. *Footchelling around* та *moochelling*, відповідно, *швендяти без діла* та *нудьгати*. Перше слово походить від *foot*, що швидко сприймається англійською аудиторією, тому перекладач змушений передати його за тією ж схемою і вдається до українського жаргонізму *швендяти*.

Подекуди адаптованою є лише частина слова, як у наступних прикладах: *wondercrump* – *чудовартісно*, *frumpkin pie* – *ясирний пиріг*. Перше слово утворене від слова *wonder* – *чудо*, а друга частина перекладена так, щоб фраза пасувала до всього речення. *Gunzleswiped* перекладено з урахуванням української народної пісні «Ти ж мене підманула» і трохи змінено до значення англійських слів *swiped* – *підманули-підмели*.

У прикладі *human beans* засвідчено переклад на основі звучання, яке спочатку мало значення «людські істоти» (*human beings*), а перекладач пропонує власний варіант: *людські створінькала*, де крайній компонент має стосунок до загальновідомого слова *створіння* (до твірної основи додано формант *-інькал(о)*). Оказіоналізм *inky-booky* було перекладено у зворотному напрямку – *книжовки і чорнилки*. *Sniching* – *крадоцунити*, що має стосунок до загальновідомих дієслів на зразок *красти* та *цунити*. У парі *vigitibbles* – *овачавки* англійське слово й український еквівалент містять аналогічні ігрові зміни в корені.

Індивідуально-авторські вигуківі утворення, як-от: *cockatootloo*, *crodscollop*, *dogswoggler*, отримують такі відповідники: *кукурзулька*, *кукурдуля*, *кукумунда*.

Інша група прикладів пов'язана зі значенням «маленький», яке в українському перекладі здебільшого передано зменшувано-пестливими суфіксами або лексично: *squinky little squiddler* – *шмакодявний недомірок*; *piffling little swishfiggler* – *флюйний курдупель* (суперечливо, що *little* відсилається до *курдупель*, що означає маленьку істоту в негативній конотації); *pibbling little*

---

pitsqueak – писклява курдуплянка; *squimpy little bottlewar* – фляшиний пищак (у цьому разі не можемо спостерігати чіткого перенесення слова *little*, а лише припускаємо, що *пищак* означає когось маленького); *troggy little twit* – крути подалі (подається як наказ або команда); *shrively little shrimp* – чалапай сушенова креветулічка (пестливе звертання до маленької дівчинки Софі, подруги Велетня); *squaggy little squib* – дурбецяй дурбецяло; *grobby little grub* – шмаляй малякало.

Важливо зазначити, перекладач з тих чи тих причин може уникнути авторського неологізму, який важко перекласти, удаючись до так званого «нульового» перекладу. Наприклад, *hang on a mintick* – *зачекайте*, де спостерігаємо вилучення оказіоналізму *mintick*, який буквально може бути синонімом до слова *хвилина*. Іншим яскравим прикладом вилучення слова з контексту є *bunghole* – *печера*. Пор.: *I is guessing you has snitched away a human bean and brought it back to your bunghole as a pet* (Я припускати, що ти цупнув людське чворіння і пртяг його сюди, щоб мати домашню сотворинку!). Перекладач використав такий спосіб передачі літературних неологізмів, щоб згладити грубість Велетня та спростити атмосферу.

Інший цікавий випадок: *Here is the repulsant snozzcumber!* – *cried the BFG, waving it about. 'I squiggle it! I mispise it! I dispunge it!* (Ось він, бридогідний ойгірок! – вигукнув ВДВ, розмахуючи ним. – Він мені гидкий, він мені неїдкий!). Дієслово в англійському контексті було передано прикметником в українському еквіваленті, опустивши один з числових оказіоналізмів. *Gobblefunk* не має перекладу в українському тексті, але з контексту можна зрозуміти, що воно означає «плутатися в словах» (*Don't gobblefunk around with words!*). *Prunty pogswizzler and mucky little midget* – грубі вигуки Велетнів щодо головного героя задля приниження, які перекладач просто пропускає, щоб не перевантажувати сюжет і не втрачати читачів через розмаїття невідомих слів.

Rack Jobinson – яскравий і привабливий приклад, оскільки в першу чергу словосполучення змінено з *Jack Robinson*, що означає «швидкість». Ураховуючи український менталітет, перекладач вирішив не передавати його дослівно, оскільки ця ідіома не дуже популярна серед українських дітей. Значення *wooley tickle on* в українському перекладі не було дотримано. Імовірно, перекладач

вирішив уникнути цього okazіонального новоутворення, щоб не заплутати читача, який може неправильно зрозуміти зміст. *Slopgroggled* пропущено навмисно, слово має відтінок згрубілості, має негативну конотацію.

Отримані результати свідчать про те, що літературні неологізми мають певні особливості при перекладі, до того ж у контексті дитячої літератури. Так, після компонентного аналізу двох творів: оригінального англійського тексту “The BFG” та українського перекладу, виконаного В. Морозовим, визначено 217 одиниць, і таким чином сформовано список безеквівалентних слів та їх еквівалентів, на основі якого було проведено аналіз способів перекладу. Відповідно до діаграми (Рис. 1), варто зазначити, що В. Морозов здебільшого вдається до калькування (48 % – 104) й аналогового перекладу (40 % – 86), рідше до змішаного транскодування (6 % – 12), нульового перекладу (5 % – 11), транслітерації (1% – 3).

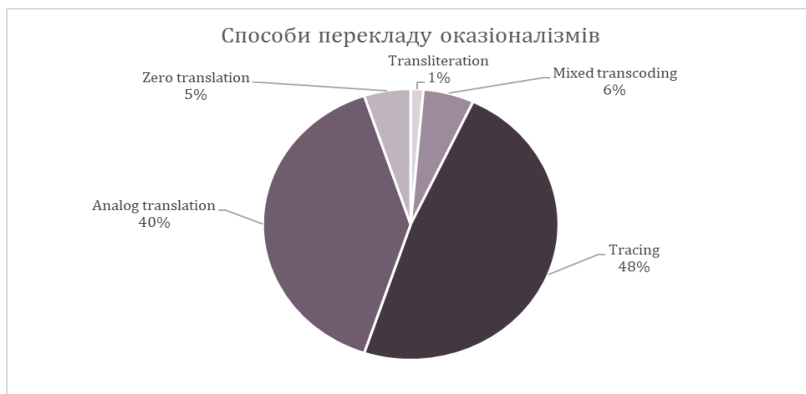

Рис. 1. Способи перекладу okazіоналізмів у казці Р. Дала “The BFG”

Отже, особливістю мови є її здатність поповнювати словниковий запас за рахунок нових слів і значень. Якщо виникає потреба створити назву для нового поняття, мова, як жива структура, відгукується на такий запит. Поява неологізмів зумовлена двома чинниками: перший – потреба в однослівному позначенні певних предметів чи явищ. Другий – необхідність заміни окремих слів новими.

Проведене дослідження засвідчує, що переклад okazіоналізмів є справді складним завданням навіть для висококваліфікованого перекладача. Такі слова не відповідають загальноприйнятим мовним нормам і можуть бути визначені лише в конкретній ситуації. Тому при перекладі тексту, особливо для дітей, важливо враховувати структуру літературних неологізмів та контекст, у якому їх використовують.

Проаналізувавши способи перекладу okazіоналізмів на матеріалі двох творів, можна підсумувати, що найбільшу кількість okazіональних слів перекладено за допомогою способів калькування й аналогового перекладу, подекуди – з використанням транслітерації, змішаного транскодування та нульового перекладу. На практиці виявляється, що для успішного перекладу перекладач може використовувати низку різних технік, оскільки це нелегке завдання і вимагає спеціальних навичок. В. Морозов вдало передав оригінальний текст українською мовою, відтворивши атмосферу, створену Р. Далем.

Література

1. Вокальчук Г. Авторський неологізм (лексикографічний аспект). Рівне : Перспектива, 2004. С. 268–270.
2. Дал Р. ВДВ (Великий Добрий Велетень) : повість / перекл. з англ. В. Морозова. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 272 с.
3. Зорівчак Р. Перекладна література для дітей як чинник формування особистості. *Іноземна філологія*. 2007. С. 3–9.
4. Павленко А. Г. Особливості перекладу дитячої літератури в дослідженнях українських науковців. *Актуальні питання філології та методики викладання мов* : зб. матер. Кривий Ріг, 2020. Вип. 3 (15), ч. 1. С. 259–266.
5. Потапова А. Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі укр., нім. та рос. перекладів творів Дж. К. Ролінг) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2001. 20 с.
6. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу. *Вісник Житомирськ. держ. ун-ту. Серія "Філологічні науки"*. Вип. 49. С. 193–197.
7. Ребрій О. В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4. № 2. С. 89–94.
8. Турчак О. М. Поняття «оказіоналізм» у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця ХХ століття. *Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. А. Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2013. № 2. С. 299–305.
9. Цонинець М. Особливості перекладу okazіоналізмів. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія : Філологія*. Ужгород : ПП Данило С. І., 2019. Вип. 1 (41). С. 100–105.

---

10. Шапошник О. М. До проблеми перекладу дитячої літератури. *Нова філологія*. 2011. № 45. С. 249–252. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2011_45_71.

11. Belfarhi K. The componential analysis of literary meaning. *Colombian Applied Linguistics Journal*. 15 (2), P. 245–246.

12. Dahl R., Quentin B. *The BFG*. N.Y. : Knopf, 1993. 207 p.

13. Holtvian V. Nonce vocabulary items as untranslatables or translatables in Ukrainian. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. праць. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 213–216.

14. Nykytchenko K. P. To the problem of definition of 'occasionalism' among the basic notions of neology. *Науковий вісник Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. P. 181–186.

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВІРНОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ МІНЕРАЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті досліджено словотвірну структуру системи мінералогічних термінів як частину термінологічної системи української мови, що презентує фрагмент наукової картини світу. Здійснено спробу їхньої класифікації, презентовано фрагменти словотвірного аналізу представлених номенів.

Ключові слова: мінералогія, мінералогічна термінологія, мінерал, петрологія, продуктивні типи, терміноелемент.

The article examines the word-forming structure of the system of mineralogical terms as part of the terminological system of the Ukrainian language, which presents a fragment of the scientific picture of the world. An attempt was made to classify them, and fragments of the word-formation analysis of the presented nouns were presented.

Key words: mineralogy, mineralogical terminology, mineral, petrology, productive types, term element.

У сучасному світі, де мінералогія стає все більш актуальною через постійне зростання потреби в інтенсивному розвитку наукових досліджень та практичних розробок, велика увага приділяється мовному аспекту формування та функціонування термінологічної бази цієї науки. Термінологія будь-якої галузі відіграє ключову роль у створенні та розповсюдженні знань серед фахівців, а також у професійному спілкуванні між ними. Зрозумілість та консистентність термінологічної бази є важливими факторами для ефективності наукової діяльності.

Мінералогічна наука продовжує свій постійний розвиток, привертаючи увагу все більшої кількості дослідників, інженерів та інших спеціалістів. З розвитком технологій і відкриттям нових мінералів зростає потреба в створенні точної та систематизованої термінологічної системи. Мінералогічна термінологія ретельно вивчається в мовознавстві, і такі вчені, як В. Горпинич, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Кочан, Г. Мацюк, Г. Наконечна, Н. Овчаренко, Т. Панько, присвятили чимало наукових досліджень різним аспектам мінералогічної термінології.

Мета статті полягає в систематизації словотвірної структури мінералогічної термінології. Для досягнення окресленої мети

розв'язували такі завдання: 1) розкрити зміст понять «мінералогічна термінологія» та «петрологія» в науковій традиції; 2) дослідити особливості словотвірної структури мінералогічних термінів української мови; 3) виявити основні способи словотворення презентованих одиниць.

Термінологія як основний елемент науки завжди була предметом глибокого лінгвістичного дослідження. Останні десять років стали визначними у кількості та якості праць, присвячених вивченню окремих терміносистем (Н. Гимер, Т. Луковенко, Н. Цимбал, Д. Шапран, Н. Яценко та ін.). Словотвірні особливості термінів різних галузей активно досліджують сучасні вчені, порушуючи найрізноманітніші проблеми. Мінералогічна термінологія, як і будь-яка інша спеціалізована лексика, відображає особливості думки, специфіку пізнання та особливості комунікації відповідної галузі знань. Лексикологія та лексикографія допомагають у розумінні структури та семантики термінів, досліджують словниковий склад мови, його структуру та функції. Результатом відповідної роботи може бути створення словників для конкретних галузей знань. Мінералогія активно розвивається в нашій країні, зважаючи на діяльність Українського мінералогічного товариства (УМТ). Розвиток української мінералогічної термінології – важливий аспект його діяльності.

Галузь мінералогії головним чином переплітається з різними галузями, такими як фізика (молекулярна, атомна і ядерна), квантова механіка, а також окремими аспектами хімії. Можна очікувати, що відповідна термінологія має багато спільних рис із цими терміносистемами [1, с. 86–87]. Мінералогічна термінологія є складовою великої та різноманітної системи словникових одиниць, що відображає особливості вивчення мінералів, їх властивості, класифікацію та застосування. Основні способи формування слів у мінералогічній термінології включають морфологічні та, рідше, інші дериваційні механізми. Структура словотворення мінералогічних термінів відіграє ключову роль у їхньому творенні та розумінні. Аналіз словотвірних особливостей дозволяє дослідити аспект, коли мова відображає та систематизує поняття в цій галузі науки.

Назви гірських порід і мінералів в українській мові багатоманітні за походженням, і хоча не всі вони є частиною

термінології сучасної петрології, вони важливі для розуміння петрографії та літології. У цьому контексті петрологія – галузь геології, що досліджує гірські породи, їхній мінералогічний і хімічний склад, структуру, умови залягання, походження і зміни. Під розділами петрології розуміють петрографію, що вивчає магматичні та метаморфічні гірські породи, і літологію, що аналізує осадові гірські породи [3, с. 66].

На основі наших спостережень за мінералогічними термінами виявляється, що назви формуються за допомогою префіксів і суфіксів, які вказують на особливості мінералу чи його властивості. Деякі терміни утворюються за допомогою комбінування двох або більше кореневих морфем. Наприклад: *біоліт* (*життя* + *камінь*) (1, с. 87). Але частіше у словниках мінерали мають однослівні назви, такі як *кварц* (1, с. 504), *слюда* (3, с. 137), *сурик* (3, с. 219).

Розгляд словотвірних особливостей мінералогічних термінів дозволяє глибше розуміти мовні механізми, якими наукова спільнота класифікує й називає об'єкти та явища у світі мінералогії. Дослідження Н. Рудої вказує на класифікацію продуктивних типів, що утворюють назви, які містять інформацію про хімічний склад, будову, властивості та вигляд мінералів [3, с. 68]. Пропонуємо до розгляду декілька прикладів мовного ілюстративного матеріалу, що слугує фундаментом дослідження.

1. Багато назв мінералів походять від їхніх фізико-хімічних властивостей, як, наприклад, *нефелін* (2, с. 215), який у концентрованих кислотах стає каламутним [2], чи *нагколіт* (2, с. 167), що вказує на хімічні елементи натрію, водню та вуглецю у своєму складі (походить від лат. *hydrogenium*, лат. *carboneum* і грецьк. *λίθος* – камінь). *Аргентит*, який утворений від назви хімічного елементу *аргентум* (походить від лат. *argentum*), відповідно, мінерал має у своєму складі срібло (1, с. 60).

2. Терміноелементи можуть описувати колір мінералів [3, с. 68]. Компонент *хризо-* у складних словах відповідає поняттям «золотий колір», «золотий відтінок» (наприклад, *хризоберил* (3, с. 514), *хризокола* (3, с. 514), *хризоліт* (3, с. 514), *хризотил* (4, с. 414–415)); *ціано-* вживається на підкреслення синього кольору (наприклад, *ціанотрихіт* (3, с. 543), *ціанохальцит* (3, с. 543)). Афіксоїди *мела-/мелано-* вказують на темний колір

мінералу (наприклад, *меланіт* (2, с. 81), *меланохроїт* (2, с. 81), *мелантерит* (4, с. 124–125)).

3. Деякі терміни мають елементи, які надають інформацію про будову чи походження мінералу [3, с. 68]. Компонент *ксено-* використовується, щоб підкреслити якусь рису, не властиву мінералу (наприклад, *клеснобласти* (1, с. 595), *ксенофіліт* (4, с. 100), *ксенотим* (4, с. 99)), *базо-* підкреслює основність мінералу (наприклад, *базоалюмініт*, *базобісмутит* (1, с. 72)).

За походженням складові терміноназв здебільшого грецького (*хризо-*, *ціано-*, *мела-/мелано-*, *ксено-*, *базо-*) та латинського (назви хімічних елементів *hydrogenium*, *carboneum*, *argentum*). Варто зазначити, що деякі найменування мають слов'янське походження, як, наприклад, *зеленорудь* (1, с. 426) – стара українська назва *піроморфіто* (2, с. 336), *зелень-* – характерна частина назви деяких мінералів зеленого кольору (1, с. 426); *звірокамінь* (1, с. 423) – застаріла українська назва *зооморфози* (псевдоморфоза мінеральних речовин по тваринних рештках) (1, с. 443); *злудень* (1, с. 430) – стара українська назва *апатиту* (1, с. 59). Усі перераховані мінералогічні терміни вказують на різноманітність джерел походження цих понять, відповідно аналіз словотвірних особливостей мінералогічних термінів допомагає зрозуміти шляхи входження одиниць до лексичної системи мови.

Наукова мовна картина світу об'єднує спільноти представників різних культур і мов, а наукове знання є по суті міжнародним. Концептосфера наукової мовної картини світу категоризує навколишню дійсність за допомогою відповідних терміносистем. Моделювання ключових концептів у різних галузях знань дозволяє вивчати шляхи, методи та засоби пізнання дійсності. Робота з мінералогічною лексикою сприятиме поліпшенню комунікації між спеціалістами галузі та носіями мови для усвідомленого використання термінів. Обсяги нашого дослідження не дозволили охопити, окрім словотвірних систем, аналіз лексико-семантичних груп мінералогічної термінології, тому усвідомлюємо, що це потребує подальшого детального вивчення з урахуванням комплексного лінгвістичного аналізу.

Література

1. Вакуленко М. О. Українська мінералогічна термінологія і номенклатура: проблеми розвитку та унормування. *Мінералогічний журнал*, 2018. Вип. 40. Ч. 2. С. 86–90. URL : <https://mineraljournal.org.ua/sites/default/files/sites/default/files/86-90.pdf>

2. Вовченко Р., Бохорська Л. Про етимологію назв мінералів в українській геологічній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». Львів, 2002. Вип. 453. С. 113–121.

3. Руда Н. Словотвірні типи назв порід і мінералів в українській петрології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2022. Київ. 1 (31). С. 66–69.

Список ілюстративних джерел

1. Мала гірнича енциклопедія / за ред. В. Білецького. Донецьк : Донбас, 2004. Т. 1. 640 с.

2. Мала гірнича енциклопедія / за ред. В. Білецького. Донецьк : Донбас, 2007. Т. 2. 652 с.

3. Мала гірнича енциклопедія / за ред. В. Білецького. Донецьк : Східний видавничий дім, 2013. Т. 3. 644 с.

4. Книга перша. Мінералогічний словник / В. С. Білецький, В. Г. Сухоярко, Л. В. Іщенко. Харків : НТУ «ХПІ»; Київ: ФОП Халіков Р. Харків, 2018. 444 с.

МОВОСВІТ СУЧАСНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОГО ГУРТУ “KOZAK SYSTEM”

У науковій розвідці досліджено мовосвіт пісенних текстів українського рок-гурту “Kozak System” («Козак систем»). Розмаїття ліричних пісень гурту привертає увагу сучасного слухача /читача своїми яскравими метафорами, метоніміями, порівняннями. Також варті уваги патріотичні пісні гурту «Подай зброю», «Як відгримить війна».

Ключові слова: *пісня, пісенний текст, епітет, метафора, метонімія, порівняння, персоніфікація, повтор, асонанс, алітерація, рефрен.*

The language world of the song texts of the Ukrainian rock band “Kozak System” was investigated in the research paper. The variety of the band’s lyrical songs attracts the attention of the modern listener/reader with its bright metaphors, metonymies, and comparisons. The band’s patriotic songs “Podai zbroiu” and “Iak vidhrymyt viina” are also worthy of attention.

Key words: *song, song text, epithet, metaphor, metonymy, comparison, personification, repetition, assonance, alliteration, refrain.*

Нині мовну палітру української пісні вивчає чимало лінгвістів. З’являються цікаві наукові праці, в яких учені досліджують пісенні тексти. Н. Данилюк [3] дослідила мову української народної пісні, С. Романчук [14] – мову української поезії пісенного жанру, О. Малахова [13] – сучасну пісенну лірику кінця ХХ – початку ХХІ ст.; О. Клещова [6–11] досліджує мовну палітру сучасної української пісні (мову гуртів «Океан Ельзи», «Скрябін», «Лама», «Бумбокс», “Go_A”, “WELLBOY” та ін.); Д. Запорожська [4–5] – діалектизми в мові українських рок-поезій 1980-х років ХХ ст., образ України в поетичних текстах сучасних рок-гуртів; І. Кухарчук [12] та К. Падеріна – порушення лексичних норм у сучасному пісенному дискурсі. Трапляються також поодинокі наукові розвідки: О. Гришко [2] у статті про мовні засоби зображення сучасної жінки та чоловіка в пісенних текстах «Океану Ельзи» виокремила риси сучасної українки та українця, Ю. Яручик [16] досліджувала культуру мовлення виконавців, Н. Гаврилюк [1] та І. Зозюк опрацьовували сленг у піснях Кузьми Скрябіна. Отже, лінгвістична тематика досліджень пісенного дискурсу є досить різноманітною й актуальною. Нині, на жаль,

---

бракує досліджень, які б розкривали стан сучасного пісенного тексту під час подій широкомасштабного вторгнення.

У 2012 році в Києві музиканти, які вийшли з гурту «Гайдамаки», заснували популярний нині український рок-гурт “Kozak System” («Козак систем»). До складу гурту ввійшли: Іван Леньо – вокаліст, Олександр Дем’яненко – гітарист, Володимир Шерстюк – басист, Сергій Соловій – трубочар та Сергій Борисенко – ударник. Сьогодні “Kozak System” співпрацює з відомими українськими музикантами та поетами: Сашком Положинським, Катею Chilly, Сергієм Жаданом, Андрієм Середою, Дмитром Лазуткіним, Юрком Іздриком. Окрім численних виступів в Україні, Польщі та Німеччині, гурт представляв країну на Днях України у Великій Британії та на фольклорній сцені Przystanek Woodstock у Польщі.

У 2014 році в життя було втілено креативний проєкт, автором якого став бас-гітарист Володимир Шерстюк, який запропонував поєднати українську етніку, рокову мелодику та регі. Ця ідея реалізувалася через вихід платівки «Пісні самонаведення». Володимир Шерстюк, за сумісництвом ще й менеджер гурту, так окреслив концепцію “Kozak System”: «Ми хочемо, щоб українське завжди було сучасним... Українське має бути актуальним – тільки за цієї умови українці як країна, як нація матимуть змогу розвиватися».

Тексти пісень гурту самобутні, не схожі на тексти інших рок-виконавців, і цілком можуть слугувати тлом для досліджень художніх особливостей мовлення. Для прикладу візьмемо пісню «Закохані злодії», яка була написана у 2020 році. Текст пісні написав Максим Рубан – київський автор. Це доволі біографічна пісня про кохання. У ній використано епітети: *загубленим полем; малими дітьми; далекі байдужі голоси*. Широко в тексті представлена метафора: *зашаріється вокзал; зажуреним оком; сов лукавих нахмурених; холодні квіти*. Наявні в пісні персоніфікація: *місяць лиже ніч і блудять зорі* та антитеза: *І хоч я не Генсбур, // Не співаю прокурено // І зажуреним оком у ніч не гляжу*. На фонетичному рівні помічаємо яскраво виражену алітерацію:

*І зажуреним оком у ніч не гляжу,
Я прожєну сов лукавих, нахмурених,
І загубленим болем тебе поведу,*

---

*Де місяць лиже ніч і блудять зорі,
Залишені одні, ми – закохані злодії!
Місяць лиже ніч і блудять зорі
Залишені одні, ми – закохані злодії!* [15].

Пісня «У осені очі твої» привертає увагу своєю ліричністю, що є незвичним для гурту, адже вони більше відомі як виконавці патріотичних пісень. Пісенний текст написав лідер гурту «Фіолет» Сергій Мартинюк і запропонував його «козакам». “Kozak System” непросто підійшли до створення цієї пісні. «Ті, хто мали нагоду почути пісню до прем’єри, казали, що це дуже незвичне для “Kozak System” звучання, незвична манера співу, викладання гармоній», – говорить один із учасників гурту. Пісня про осінь та кохання. Серед художніх засобів представлені персоніфікація: *постукала в двері з ранковим дощем; ввірвалась, схопила, тримає; садки мертво мовкнуть; світ обірвався; у осені очі твої; осіння пора полює на душі й медалі*; епітети: *ранковим дощем; спокусливо-хвора пора*. Щоб наголосити на певній думці, у пісні використано повтори як цілого рядка: *у осені очі твої*, так і заперечних часток -не, -ні: *ні міста її, ні щоденних доріг, ні друзів, ні рідних – нікого*; а також рефрен: *та я її зовсім не знаю*. Ліричного звучання надає пісні асонанс: *У осені очі твої... // Мій світ обірвався... // У осені очі твої*.

Пісня «Не моя» не менш лірична, хоч і сповнена печалі. Цей трек став трампліном для виходу гурту “Kozak System” у загальноукраїнський простір. Історія створення пісні дуже незвичайна. «Не моя» народилася з коротенького вірша українського поета-шістдесятника Василя Симоненка. Тексту-оригіналу виявилось замало для пісні, тож «козаки» звернулися за допомогою до сучасних поетів із проханням написати додатковий куплет. Погодився Олександр Положинський, який дописав другий куплет, що гармонійно переплівся з тим меседжем і з тим образом, що його створив Василь Симоненко. Для передачі думки автор використовує персоніфікацію: *суворим небом; мерехтять світи; бачила Земля; життя розкидало; доля несправедлива*. Епітети використано значно менше: *небом вічним; горді ти*. На синтаксичному рівні привертають увагу окличні речення:

*Ти і я – це вічне, як і небо,
Доки мерехтять сади!..*

---

*Буду я приходити до тебе
І до інших йтимуть горді ти!..
Як все буденно, як все звично –
Скільки раз це бачила Земля!*

Для емоційного поглиблення змісту, підвищення інтонаційної виразності пісні в тексті використано алітерацію:

*І тому для мене так трагічно
Те, що ти чиясь, а не моя.*

«Повінь» – доречна назва для пісні про бурхливе, потужне, нестримне та водночас небезпечне кохання, яке зносить усе на своєму шляху, немов стихія. Текст пісні належить двом авторам: Глібові Бабичу, українському військовому, та відомому поетові-пісняреві Миколі Бровченку. Текст треку побудований на алюзії: коли людина знаходиться в полоні власних темних думок, коханняу буває складно пробитися до неї; але завжди знайдеться той, хто допоможе коханняу відбутися. У пісенному тексті є метафора: *в очах твоїх злива; хто вкрав твої чарівні крила; рваною стрічкою, гонки зустрічною; нехай моє кохання буде мостом; пута минулого впали; щоночі брала на крила; серце відкрила* та її різновид – персоніфікація: *душа нис; плече в горі небо; щасливий острів; вогонь душі*. Для підсилення впливу почуттів, звернення особливої уваги на певні рядки в пісні використано повтор словосполучення «дякую тобі» (16 разів). Гарним настроєм та позитивом пройнята пісня «Така, як літо». Автором пісенного тексту є Віктор Винник. Рима робить пісню легкою, милозвучною: *розчиняється-розвидняється; закохається-попрощається*. Як і в багатьох інших композиціях гурту, пісенний текст побудовано на персоніфікації: *ніч розчиняється, зорі ховаються, життя не спинається; весна роздягається, теплими зливами знов умивається*. Також у пісні наявне порівняння:

*А ти така, як літо,
А ти така, як вітер.*

Пісенний текст насичений дієсловами: *починається; розчиняється; розвидняється; прокидаєшся; посміхаєшся; зустрічаються; закохаєшся*, за допомогою яких автор має можливість паралельно зобразити те, що відбувається в природі і в житті двох закоханих. Рефрен підкреслює головну думку: від кохання шалено б'ється серце:

Куди мені подіти

Шалені серця біти, серця біти.

Варті уваги патріотичні пісні гурту “Kozak System”. Особливим пафосом сповнена пісня «Подай зброю», слова та музику до якої написав Гліб Бабич – волонтер, командир взводу, який, на жаль, загинув на війні. Пісня стала неофіційним гімном бригади. Текст побудовано на метонімії: **едельвейсами** названо бійців 10-ої окремої гірсько-штурмової бригади: *спускаються з гір «Едельвейси»*; **хлопці-едельвейси** йдуть з ворога *плату брата*; *додому прийдуть Едельвейси*.

Також серед художніх особливостей пісні слід виокремити персоніфікацію: *розтриті доли волають про плату*; метафору: *у нас були крила*; *війною накрило*; *тримаючи небо у серці*; *смерть розплющила з льоту косу об сталеву піхоту*; *відродяться з попелу квіти*; *іде перемога*. Влучно дібрано автором порівняння: *як свічки у церкві – палаючі хати*; *ми назви, як горам, дали териконам*; *ми сходимо, наче у гори, на небо*. Головний меседж підкреслює рефрен: *з ворога плату брата*.

За кілька років до війни була написана пісня «Як відгримить війна». Автором пісенного тексту є поет Микола Бровченко. Пісня надзвичайно емоційна. Вона про те, що рано чи пізно війна закінчиться і сини та доньки обов’язково повернуться до своїх матерів. У тексті наявна метафора: *сонце в серпневім меду*; *ніч безтурботно накрила нас маминих донь і синів крилами місячних снів ковдрою втоми*; *відлуна луна*; *серце прийде до тями*; *фрази рядками короткими в безвість нечутно течуть*; *серце надії печуть*. За допомогою приспіву, який повторюється, увага акцентується на тому, що все буде добре:

Як відгримить війна,

І відлуна луна,

Серце прийде до тями,

Вернемось знов до мам!

В рамі пустій вікна

Жде вона недарма!..

Мамо, не лийте сльози!

Мамо, ми вже в дорозі!..

Висновкуємо: український гурт “Kozak System” докладає чимало зусиль для процвітання сучасної української музики, а моральний потенціал їх пісень має право на існування.

Нині пісні сучасних українських виконавців виходять за межі власне національної культури і набувають європейського та світового значення. Зміна ідеалів, переоцінка цінностей у суспільстві стали поштовхом до зростання інтересу до української пісні у найрізноманітніших її жанрах. Можна стверджувати, що музичне мистецтво нині характеризується появою творів, які втілюють нові тенденції розвитку, спрямовані на оновлення пісенної мови й розширення тематики, а деякі мають відверто експериментальний характер. Як і все нове, сучасна мовознавча наука, а саме лінгвістична, потребує комплексних праць, які б досліджували мовну специфіку сучасного пісенного тексту, сучасний український пісенний дискурс, адже з кожним роком з'являється все більше й більше нових молодих, талановитих виконавців, мова та стиль інтерпретування тексту пісні яких відрізняється від мови їх попередників.

Література

1. Гаврилук Н., Зозюк І. Сленг як особливість ідіостилю Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка). *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2014. № 17. С. 36–45.
2. Гришко О. П. Мовні засоби зображення сучасної жінки та чоловіка у пісенних текстах гурту «Океан Ельзи». *Мова і культура*. Вип. 18. Т. I (176). Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 60–66.
3. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні : монографія. Луцьк : РВВ Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 511 с.
4. Запорожська Д. М. Вербалізація образу України у поетичних текстах сучасних рок-гуртів. *Науковий журнал Львівського держ. ун-ту безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : зб. наук. праць. № 6. Львів, 2019. С. 79–84.
5. Запорожська Д. М. Діалектизми в мові українських рок-поезій 1980-х років ХХ століття (на матеріалі текстів «Братів Гадюкіних»). *Лінгвістика* : зб. наук. праць. 2018. № 2 (39). С. 11–18.
6. К्लещова О. Є. Актуалізовані, семантично оновлені слова у пісенній творчості Андрія Вікторовича Кузьменка («Скрябіна»). *Zwiastowac. Nauki i praktyki* : zbiór raportów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Literatura, socjologia i kulturoznawstwo. Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka” (Gdańsk 29.06.2015 – 30.06.2015). Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2015. S. 78–82.
7. К्लещова О. Є. Мовна палітра сучасної української пісні (на матеріалі пісенних текстів Андрія Кузьменка). *Zwiastowac. Nauki i praktyki* : zbiór artykułów

---

naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo Praktycznej “Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki” (28.02.2017) Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2017. S. 57–60.

8. Клещова О. Є. Мовностилістичні особливості пісень українського гурту «Океан Ельзи». *Лінгвістика* : зб. наук. праць. 2013. № 3 (30). С. 122–129.

9. Клещова О. Є. Одоративна лексика в поетичній творчості Андрія Кузьменка («СКРЯБІНА»). *Лінгвістика*. 2018. № 2 (39). С. 143–149.

10. Клещова О. Є. Український пісенний феномен (на матеріалі пісні «Шум» у виконанні гурту “Go_A”). *Лінгвістика* : зб. наук. праць. 2021. № 1 (43). С. 77–87.

11. Клещова О., Помазан Д. Мовностилістичні особливості пісенних текстів Jerry Neil (на матеріалі пісень «Тато» і «Мрія»). *Лінгвістика* : зб. наук. праць. 2022. № 2 (46). С. 50–59.

12. Кухарчук І., Падеріна К. Порушення лексичних норм у сучасному пісенному дискурсі. *Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки* : зб. наук. праць викладачів і студентів / за заг. ред. В. А. Каліш. Вип. 10 Глухів : Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2022. С. 18–24.

13. Малахова О. О. Естетичний код пісенної лірики: теоретичні засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Вип. 12. 2014. С. 129–131.

14. Романчук С. М. Лексико-стилістична парадигма української поезії пісенного жанру 60–80-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. 2007. 20 с.

15. Рубан М. Закохані зlodії. *Проект: «Українські пісні»*. URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/6398144.html>

16. Яручик Ю. Культура мовлення українських музичних гуртів: на матеріалі пісенних текстів «Океану Ельзи», «Скрябіна», «Бумбокса». *Дивослово*. 2012. № 8. С. 36–39.

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
ПРЕЦЕДЕНТНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОМОВАХ
В. ЗЕЛЕНСЬКОГО ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ**

У статті досліджено структурно-семантичні особливості прецедентних імен і прецедентних висловлень, які використовує Володимир Зеленський у своїх промовах та зверненнях до національної і світової спільноти в період російської окупації. Прецедентні одиниці схарактеризовано крізь призму національно й універсально прецедентних зразків.

***Ключові слова:** прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, промови Володимира Зеленського.*

The article examines the structural and semantic features of precedent names and precedent expressions used by Volodymyr Zelenskyi in his speeches and addresses to the national and world community during the Russian occupation. Precedent units are analyzed through the prism of nationally and universally precedent samples.

***Key words:** precedent phenomenon, precedent name, precedent statement, speeches of Volodymyr Zelenskyi.*

У сучасному інформаційному суспільстві мова є однією з ключових складових культурного спілкування. Вона відображає внутрішні стани суспільства, його цінності, ідеали та проблеми. Особливо актуальними є питання використання мови в політичному дискурсі, зокрема й у промовах, які визначають суспільний діалог і сприймаються суспільством як офіційні заяви та комунікаційні вектори державної політики.

Сучасна політична діяльність та комунікація вимагають від політиків високого рівня майстерності в мовленнєвому мистецтві. Однак подекуди вони вдаються до оригінальних, наприклад, прецедентних засобів виразності, щоб висловити власну позицію, вплинути на суспільство загалом та реципієнта зокрема. Під прецедентними одиницями ми розумітимемо мовні одиниці, добре відомі всім представникам національної лінгвокультурної спільноти, що є елементами когнітивної бази й актуалізують фонові знання реципієнта; звертання до них постійно відновлюється в мові. Прецедентні феномени є фіксованими структурами свідомості, які функціонують у спілкуванні як зразки для зіставлення з реальною ситуацією.

У промовах періоду повномасштабного вторгнення, періоду окупації Володимир Зеленський послуговується як прецедентними іменами, так і прецедентними висловленнями.

До прецедентних імен, як свідчать сучасні наукові доробки, зараховують насамперед індивідуальні імена, пов'язані чи то з широковідомим текстом, який здебільшого стосується прецедентного, чи то з прецедентною ситуацією. Це своєрідні складні знаки, під час використання яких апелюють не до власне денотата, а до набору диференційних ознак того чи того прецедентного імені [2, с. 112]. Такі імена передбачають один або кілька елементів, використовуваних для позначення єдиного поняття. До прецедентних зараховують перш за все ті імена, які є власними назвами, відомими широкому загалові. Їх використовують для того, щоб виокремити певні предмети чи осіб з ряду інших. У стислому вигляді вони можуть зберігати інформацію про взірцеві факти й є зразком для відтворення подібних фактів, демонструють зв'язок із джерелами, відомі представникові певної лінгвальної спільноти та є актуальними в когнітивному й емоційному плані, вирізняються регулярною відтворюваністю та повторюваністю [3, с. 286].

У промовах і зверненнях Володимира Зеленського можна простежити найрізноманітніші зразки прецедентних імен. Наприклад, у промові з нагоди Дня Гідності та Свободи Володимир Зеленський використовує прецедентні імена Василя Стуса та Сергія Параджанова: *Це точно знав і Василь Стус. Коли Україною прокотилася хвиля арештів творчої молоді, на прем'єрі «Тіней забутих предків» Параджанова він піднявся і сказав: «Усі, хто проти арештів, встаньте». Кілька людей піднялося, потім більше, потім більше. Не всі. Але й не один. Стус знав, що зробивши це, може втратити свободу. Але знав, що не зробивши, точно втратить гідність* (1). Ім'я Василя Стуса є національно прецедентним для усіх українців, воно має велике смислове навантаження, адже основу його поезії становить усвідомлення внутрішньої свободи, готовності до боротьби за кращу долю народу та України.

Президент України часто апелює до прецедентного імені Великого Кобзаря, яке є національно прецедентним, адже, як відомо, Тарас Шевченко не тільки геніальний український поет,

---

художник, а й творець національної ідентичності українського народу, знакова постать національної пам'яті нашої держави. Саме творчість Тараса Шевченка сприяла розвитку і становленню нової української літератури.

У промові використовується також прецедентне ім'я Леоніда Бикова – відомого на увесь світ режисера, сценариста, актора: *Леонід Биков не поступився принципами й творчою свободою. За це для зйомок стрічки «В бой идут одни старики» йому дали не кольорову, а чорно-білу плівку. Чи принижувало це його гідність? Можливо. Та чи втратив він її? Ні. І зняв фільм, який обожають мільйони* (1). Леонід Биков – це національно прецедентне ім'я, пов'язане з людиною, яка уособлює гідність, свободу в найкращих утіленнях, яка всупереч обставинам створила шедевр кіномистецтва.

Президент України використовує прецедентне ім'я Віма Вендерса – відомого німецького режисера: *Достатньо згадати історію великого німецького режисера Віма Вендерса. На мій погляд, він, у певному сенсі слова, зламав Берлінську стіну за два роки до її фактичного падіння. У видатному фільмі «Небо над Берліном», де розколоте надвоє місто об'єднують ангели, які вільно літають над стіною. Тоді Вендерс навіть не міг уявити, що колись, по суті, на цьому ж самому місці, він відкриватиме 50-й Берлінале. Там, де колись була стіна і порожнеча, – тепер вирує життя і б'ється серце Берлінале* (1). Ім'я Віма Вендерса уособлює сміливість, завзятість та войовничість.

У промовах Президента на такі прецедентні імена, як-от: *Залужного, Буданова, Литвиненка, Сирського, Тарнавського, Резнікова, Камішніна, Єрмака, Лубінця, Усова, Малюка, Клименка*. Наприклад: *«Головком Залужний. Керівник ГУР Буданов і керівник зовнішньої розвідки Литвиненко. Наші стратегічні завдання. Постачання для воїнів – снаряди, техніка. Український оборонно-промисловий комплекс. Нарощуємо наші можливості та чіткіше бачимо завершення війни українською перемогою* (1); *Провів сьогодні засідання Ставки. Були важливі доповіді командувачів оперативних напрямків. Особливо відзначу доповідь генерала Сирського та генерала Тарнавського – командувачів ОСУВ «Хортиця» і «Таврія» відповідно. Була доповідь Головома Залужного, міністра оборони Резнікова, міністра стратпрому*

Камишіна (1); Я дякую всім вам, хлопці, хто координує цю роботу: **Буданов, Єрмак, Лубінець, Усов, Малюк, Клименко...** Дякую кожному й кожній, хто допомагає і в ГУР МО, і в Офісі, і в СБУ, і в інших наших структурах (1). Наведені прізвища є прецедентними політичними іменами, що усталилися в суспільно-когнітивній національній свідомості. Вони походять від імен видатних військовослужбовців, що займають керівні посади у країні. У свідомості українців ці прецедентні імена пов'язуються зі сміливістю й незламністю.

Ще однією прецедентною одиницею у промові Президента є ім'я Дмитра Коцюбайла («Да Вінчі»): *Сьогодні в нашій столиці, у Києві, люди прощалися з одним із найшанованіших воїнів України **Дмитром Коцюбайлом**, позивний «Да Вінчі». Йому було лише 27 років. Він був командиром батальйону в одній із бойових бригад, що боронять зараз наше місто Бахмут, нашу Донеччину й усю Україну від російського зла* (1). Ім'я Дмитра Коцюбайла є національно прецедентним для усіх українців, воно має велике смислове навантаження не тільки у промові, а й у житті людей. Він став уособленням сміливості, відданості й патріотизму.

Досить популярними у виступах Володимира Зеленського є імена Шарля Мішеля, Урсули фон дер Ляєн, Роберта Меццола, Єнса Столтенберга: *Узяв участь у роботі Європейської ради – були лідери країн ЄС, Президент Європарламенту **Шарль Мішель**, а також Президентка Єврокомісії **Урсула фон дер Ляєн** і Президентка Європарламенту **Роберта Меццола**. Євросоюз готує кілька кроків, яких ми очікуємо. Це стосується і нових санкцій проти Росії, і нових кроків у підтримці України* (1); *Узяв сьогодні участь і в засіданні колегії єврокомісарів – вагомої інституції ЄС – на чолі із Президенткою Єврокомісії **Урсулою фон дер Ляєн**. Крок за кроком ми рухаємося до історичного досягнення у відносинах із Європою – ми працюємо заради того, щоб уже цього року були відкриті переговори про членство України в ЄС* (1); *Я дякую Генсеку НАТО **Єнсу Столтенбергу** за оперативне скликання першого засідання Ради Україна – НАТО. Фактично одразу після нашої вчорашньої розмови була погоджена дата – вже цієї середи відбудеться засідання. Готуємо його змістовним* (1). Ці імена є універсально прецедентними, оскільки не можна оминати те, що український політичний дискурс взаємодіє з політичними дискурсами інших

національних спільнот та є частиною світового міжнародного політичного дискурсу. Так, наведені приклади актуалізують найменування лідерів держав, з якими Україна підтримує дружні стосунки та які виступають «арбітрами» у війні проти росії.

У промовах Президента натрапляємо на ім'я Олафа Шольца – федерального канцлера Федеративної Республіки Німеччина: *Є хороші домовленості, спільні проєкти. Я вдячний і особисто канцлеру **Олафу Шольцу**, і його урядовій команді, і всьому суспільству Німеччини: наш рівень відносин зараз та довіри – між Україною та Німеччиною – справді найвищий за всі роки незалежності (1); Так само глобальним брендом є німецька надійність. Німеччину знають і цінують за неї. І я, до речі, вже не раз у цьому переконався – ви справді надійна держава, надійний партнер. Я вдячний за вашу міцну підтримку для України, для наших людей. Вдячний усьому народу Німеччини, вдячний тобі, **Олафе**, особисто. Дякую за допомогу, яку українці отримали для свого захисту. Надійну допомогу! (1).* Зазначене ім'я є прецедентним у національно-політичному аспекті, адже з 2022 року для українців воно уособлює підтримку та безпеку.

Ще одним прецедентним ім'ям є Байден – президент США, наприклад: *Дуже вагомий крок Президента **Байдена** є на цьому тижні – я щиро вдячний за це. Підготовлено новий пакет тривалої та надійної підтримки для України – оборонної, економічної, – для нашого захисту людей і свободи. Я вдячний за цю ініціативу Президента **Байдена** і думаю, що не лише українці, але й усі народи – усі вільні народи Європи – очікують збереження американської єдності з нашим захистом (1).* Це ім'я набуло прецедентності в результаті багатьох скандальних політичних ситуацій.

Окрім прецедентних імен на позначення видатних особистостей, у промовах Володимира Зеленського є одиниці, що демонструють релігійне, зокрема й біблійне походження. Наприклад: *У зла немає зброї, сильнішої за броню, дану нам **Богом**. Зло розбивається об цю броню, як об кам'яну стіну. Ми бачили це не раз. Ми витримали на початку війни, витримали атаки, погрози, ядерний шантаж, терор, ракетні удари. Витримаємо цю зиму. Бо знаємо, за що боремося (1); Це світло істини й правди. Торжество закону й правосуддя. Притягнення до відповідальності та покарання всіх, хто віддавав і виконував*

злочинні накази. Всіх, хто вбивав, катував, грабував і відповідатиме і в міжнародному трибуналі, і на суді Божому (1).

Володимир Зеленський у промовах досить часто використовує топонімічні назви Куп'янськ, Бахмут, Авдіївка, Мар'їнка, Мелітополь, Крим, Лиман, Білогорівка, Кремінна, Донбас: *Провів Військовий кабінет щодо ситуації на основних бойових напрямках. Куп'янськ, Бахмутський напрямок, Авдіївка, Мар'їнка та Мелітопольський напрямок. Забезпечення нашої оборони й наших наступальних дій. Зокрема, далекобійною зброєю та ракетами. Я дякую всім воїнам, які міцно тримають позиції та знищують окупантів. Цей тиждень теж суттєво збільшив російські втрати. Саме так і треба (1); Я буду відвертим: для багатьох у світі **Крим** був аргументом, що повна деокупація нашої території нібито недосяжна. Російський контроль над Чорним морем і наявність флоту окупанта створювали ілюзію, що домінування Росії в Чорному морі нібито нездоланне. На додачу до цього через свідоме заселення **Криму** сотнями тисяч громадян Росії та масштабні репресії окупанта проти всіх форм свободи й опору могло виникнути враження, що **Крим** нібито упокорений (1); Фронт – **Авдіївка**... Особливо вдячний воїнам на цьому напрямку! Стійкість там – це сила для всієї України зараз. **Мар'їнка**, інші донецькі напрямки. **Лиман. Куп'янськ**. Дякую, воїни! (1); Я дякую всім, хто наближає цей час! Дякую нашим воїнам, які б'ються під Авдіївою, **Мар'їнкою**, під **Бахмутом**... Особливо **Бахмутом**! Там сьогодні особливо гаряче! Під **Білогорівкою**, під **Кремінною** та всіма іншими нашими містами, містечками й селами **Донбасу**! Стійкість кожного – це стійкість усієї України, допомога кожному на позиції поруч – це допомога всій Україні! (1). Історично політичні реалії сприяють набуттю прецедентного значення або його трансформації деякими топонімічними назвами. Так, наведені прецедентні імена часто вживають у мовленні як коротати до сем «зрада», «війна», «загибель», «геройство» «захист Батьківщини», «окупація», «полон».*

Поряд із прецедентними іменами функціонують й одиниці, що називають не-осіб. Найпоширенішими серед них, у виступах Володимира Зеленського, є ергонімами, наприклад: *Авдіївський і Мар'їнський напрямки, особливо жорсткі. Численні атаки росіян. Але наші позиції захищені. 53-тя та 110-та окремі механізовані*

бригади, 59-та окрема мотопіхотна та десантники «Сімдесятдев'ятки» – я дякую всім вам, воїни, за справді зразковий захист. Те, що додає впевненості всій країні (1); І наші воїни. Вдячність щодня. Воїни 110-ї окремої механізованої бригади, «Сімдесятдев'ятка» ДШВ, артилеристи 55-ї бригади. Дякую, хлопці, за вашу потужність! (1); І окремо – наша розвідка. Бійці спеціального підрозділу «Кракен» ГУР МО, які ведуть оборону в районі Куп'янська. Дякую, хлопці! Дякую за вашу міцність, за результативність! (1). В українському політичному дискурсі ці прецедентні імена на позначення військових об'єднань та спецпідрозділів набули нового смислового навантаження.

Аналізуючи виступи Володимира Зеленського, ми помітили, що досить часто трапляються назви міжнародних організацій, що є прецедентними для українського суспільно-когнітивної бази. У промовах Президента вони репрезентовані через аббревіатурні форми, як-от МАГАТЕ, НАТО, ЄС, ООН: *Говорив сьогодні з директором МАГАТЕ Гроссі, зокрема про те, що сталося із Каховським водосховищем, загальну ситуацію із Запорізькою атомною станцією. Закликав директора МАГАТЕ прямо й недвозначно засудити сьогоднішній російський теракт і до максимуму збільшити наші зусилля, щоб звільнити ЗАЕС. Довишилися про його візит в Україну (1); Я дякую всім вам, хто допомагає нам посилювати тиск світу на Росію за терор. Я дякую всім вам, хто допомагає готувати реальний зміст для цьогорічного саміту НАТО (1); Нещодавно один китайський журналіст запитав мене: чому НАТО? Відповідь проста: коли гарантій безпеки немає, є гарантії лише війни. Ми не чули про можливість створення безпекового альянсу Китай плюс НАТО плюс Україна... Але нам потрібен мир, справедливий мир. Тому кожна європейська країна, яка межує із Росією і не хоче, щоб Росія її пошматувала, має бути повноправним учасником ЄС і НАТО. І є лише дві альтернативи цьому: або відкрита війна, або повзуча російська окупація (1); Ми бачимо таке прагнення в багатьох священних книгах. І серця світової більшості відгукуються на це. Ми бачимо таке прагнення і в основі міжнародного права та Статуту ООН. Але чи працює Статут ООН? (1). Ці прецедентні імена в українців асоціюються з арбітрами, чієї прихильності та підтримки потребує наша держава у проблемах зовнішньополітичних ситуацій. Суспільство*

уособлює їх з військовим захистом та безпекою, демократією й економічним благополуччям тощо.

Зазвичай, прецедентні імена, використані у промовах Володимира Зеленського, мають номінативне значення, але є й ті, які мають конотативне значення. Вони актуалізують у мовленні певний набір атрибутів та ознак, наприклад: *Говорячи про відновлення, ми кажемо про мільйони робочих місць, мільярди прибутків компаній та трильйони ВВП. І не лише для України, а й для всіх наших із вами країн. Країн, які хочуть і будуть жити вільно попри будь-які хижі амбіції різних «путіних», чий мозок отрусний мріями про війну* (1). Як бачимо, у наведеному зверненні прецедентне ім'я *путін* ужите у формі множини та реалізує дескриптивно-оцінне значення – прихильники проросійської ідеології й прихильнику режиму правління диктаторства.

Прецедентні феномени, оформлені як прецедентні висловлення, науковці розглядають як результат текстової редукації, репродуктивний продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, завершену й самодостатню одиницю. Їх витлумачують як самодостатні у змістовному плані синтаксичні одиниці, які розкривають пізнавальний досвід людини, набувають узагальнюючого значення, відображають особливості категоризації та концептуалізації дійсності лінгвокультурною спільнотою [4, с. 95].

Прецедентні висловлення – це закінчені та самодостатні одиниці, складні знаки, сума значень компонентів яких не дорівнює їх смислам, що входять до когнітивної бази й неодноразово відтворюється в мовленні. За структурою їх поділяють на предикативні та неpredикативні. Вони мають чітку фіксовану структуру, яка не може бути довільно змінена. Прецедентні висловлення класифікують й за критерієм пов'язаності / непов'язаності з текстом-джерелом. До перших належать тісно пов'язані з текстом прецедентні одиниці, до других – прецедентні одиниці, що: 1) втратили зв'язок із текстом-джерелом і перейшли або переходять у розряд автономних прецедентних висловлень; 2) ніколи не мали і не мають зв'язку з текстом, що їх породив.

Прецедентні висловлення, якими неодноразово послуговувався В. Зеленський – це слова гімну України та колядки

дзвонів: Тут зазвичай плачуть, а наші моряки сміються без упину. Вони сідали в автозак, співали *«Ще не вмерла України...»* (1); Завдяки яким *«Ще не вмерла України...»* підіймала вгору наш синьо-жовтий прапор у різних точках планети» (1); Це бачить Бог. Це бачить світ. *«Колядку дзвонів»*, написану на музику Миколи Леонтовича, переспівують у понад 150 варіаціях. Український *«Щедрик»* дарує різдвяний дух усій планеті. Дух надії, дух добра й дива. Цьогоріч цей дух світу дарує не тільки наша музика, а й українська відвага, незламність, нескореність, непереможність (1). Національний гімн – це значущий символ українців, який надихає на нові звершення, перемоги, тому не випадково Президент України цитує слова гімну України.

У промовах політичного лідера фіксуємо прецедентні висловлення не лише як цитати, а й трансформовані фразеологізми, наприклад: *Звісно, всім цікаво – чому це не було зроблено попереднім керівництвом країни за всі роки війни? Мабуть, питання риторичне. Можливо, вони діяли за логікою «мухи – окремо, цукерки – окремо* (1). Розширюючи символічне значення цієї усталеної конструкції, Володимир Зеленський таким чином дорікає попередньому керівництву держави за те, що не було запроваджено санкції проти Віктора Медведчука. Пор.: *Причетним до цього особам скажу коротко, цитатою з відомої комедії: «Ваше діло – труба!»* (1). Це відома фраза з кінофільму *«Службовий роман»*, соціумно прецедентний феномен, відомий усім, хто хоч би одного разу переглядав цей фільм, що означає безвихідь ситуації для причетних до цієї події людей.

У кожній промові Володимир Зеленський використовує емоційно-стилістично забарвлені політичні гасла, що належать часам національно-визвольної боротьби ХХ ст.: *Минулої зими ми пережили масовані ракетні атаки, загрозу блекауту. Були різні моменти. Коли міста стояли в темряві. Коли був холод. Була й незламність. І коли наші люди працювали й повертали світло, тоді було й гучне «Слава Україні!», «Слава українським електрикам!», підіймали келихи за ППО та наших енергетиків* (1); *Всі, хто довів: усі потрібні, усі важливі – і люди, і дії, і слова. Бо ми всі зробили так, що коли один говорить: «Слава Україні!», весь світ відповідає: «Героям слава!»* (1); *З цими словами – «Слава Україні!» – наші мужні герої, мужні українці на передовій дивляться в очі*

ворогу – гідно, впевнено, вперто. Захищають життя для України. Віддають своє життя заради України (1); Увесь цей час ми були єдиними. Так само, як зараз у цій залі, коли всі відповіли: **«Героям слава»** (1). У політичному дискурсі ці висловлення посилили прецедентне семантичне навантаження, оскільки вони стали гаслом український революційних процесів, ідентифікатором патріотичного соціально-активного населення та офіційним привітанням у Збройних силах України та Національній поліції.

У промовах, що присвячені Дню пам'яті та примирення, Президент України використовує європейську модель пам'яті під гаслом «Ніколи знову». Наприклад: *«Україна береже таку пам'ять. **«Ніколи знову!»** для нас, для України, для всього цивілізованого світу – це не порожні слова. І так завжди буде (1); Сьогодні, 8 травня, коли світ згадує слова **«Ніколи знову!»**, ми в Україні даємо сенс для цих слів. Не лише пам'ятати, а й захищати. Не лише цінувати життя, а й робити все, щоб кожен, хто загрожує життю, кожен, хто несе агресію, кожен, хто вдається до терору проти інших народів, – щоб кожне таке зло програвало (1)*. У світі це висловлення стало прецедентним, бо вшановує пам'ять тих, хто боровся з нацизмом у Другій світовій війні, що тривала з 1939 по 1954 роки.

Певні конструкції асоціюються з путінським політичним режимом та його ідеологією, наприклад, *руській мір, рускій військовий корабель, три дні на Київ*. Пор.: *А далі була весна. Нові атаки, нові рани, новий біль. Всі побачили справжнє нутро нашого ворога. Обстріли пологового будинку, драмтеатру в Маріуполі, Миколаївської ОДА, площі Свободи в Харкові, вокзалу в Краматорську. Побачили Бучу, Ірпінь, Бородянку. Весь світ чітко усвідомив, що насправді означає **«руській мір»**. На що здатна Росія (1); Ми не підняли білий прапор, а стали боронити синьо-жовтий. Не злякалися, не зламалися, не здалися. Символом цього стали прикордонники зі Зміїного й маршрут, за яким вони відправили **«руській військовий корабель»** (1); Рік повномасштабної війни, рік нашої незламності, яка стала відповіддю на кремлівську ілюзію про **«три дні на Київ»**... Рік! І ми робимо справді український глобальний тиждень (1). Цей вислів використовують у сучасному україномовному політичному дискурсі з негативно-оцінним та іронічним забарвленням.*

Цитати досить поширені в політичному дискурсі, але їх прецедентність швидко занепадає. Зазвичай вони входять до національно-когнітивної бази завдяки набуттю маніпуляції. Наприклад: **«У людині є потяг і лють – руйнувати та вбивати. Поки людство не зазнає великих змін, будуть точитися війни. Все, що було збудовано й вирощено, буде знищено й спотворено, після чого людству доведеться починати все спочатку...»** Цим словам багато років, 80 років. Ці слова належать людині, відомій в усьому світі, людині, яка, на погляд багатьох, змінила історію. Вона не політик, не релігійний діяч, не науковець, не митець і, мабуть, найголовніше, не доросла людина. Це слова дитини. 13-річної дівчинки Анни Франк. Щоденник, який вона вела два роки у сховищі під час нацистської окупації, сколихнув світ. Але не застеріг. І доказ цього – поява у XXI столітті нового страшного дитячого щоденника, написаного восьмирічним хлопчиком Єгором у блокадному українському Маріуполі, який тоді знищували війська Російської Федерації (1). Наведеною ілюстрацією Володимир Зеленський послуговується задля того, щоб аргументувати думку про доречність надання Україні підтримки та зброї і для викриття російських злочинів.

Інший рівень прецедентності демонструють позаполітичні прецедентні висловлення, що мають глибинну сталу семантичну трьохрівневу структуру, яка набуває певних емоційно-оцінних відтінків залежно від контексту. Серед основних джерел таких висловлень у промовах Володимира Зеленського виокремлюємо Книгу Псалмів та українську літературу. Так, цитати з вірша Тараса Шевченка у зверненні Президента використано без змін: *Військовий інститут Київського національного університету імені Шевченка здійснює підготовку майже за двома десятками спеціальностей і спеціалізацій. Я бажаю випускникам кожного з напрямів успіху та якнайшвидшого втілення в життя пророчих слів Великого Кобзаря:*

***І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
а буде син, і буде мати,
і будуть люде на землі*** (1).

Поряд із прецедентними висловленнями літературного походження спостерігаємо й прецедентні одиниці із Книги

Псалмів: *«Господи, щит Ти для мене і слава моя, і мою голову Ти підіймаєш!.. Я лягаю і сплю, і пробуджуюся, бо Господь підпирає мене, і я не побоюся десяти тисяч люду, які проти мене навколо отаборились!»* Ці слова – на початку Книги Псалмів, і їхня впевненість урівноважує ті сумніви, які зустрічаються в Книзі далі. Бо це впевненість у Господі, який чує і який бачить, що у людини в серці (1).

У виступах Володимира Зеленського натрапляємо на прецедентні висловлення, що демонструють міфологічне, релігійне, зокрема біблійне, походження. Наприклад: *«Нам освітлюють шлях віра й терпіння. Терпіння та віра. Це сили-близнюки. Як було сказано, «хто володіє собою, кращий за завойовника міста». Терпіти – не означає змиритися з обставинами. Терпіння стежить, щоб ми не пустили жодного сумніву чи страху у свою свідомість. Це віра у свої сили* (1). Наведений фрагмент є висловом Соломона – згідно з біблійною Першою Книгою Царів, один із найбільш могутніх, розумних та заможних царів давньої держави Ізраїль.

У промовах Президента періоду окупації засвідчені прецедентні феномени, що мають статус прецедентних імен і прецедентних висловлень, які актуалізують відповідні прецедентні тексти й прецедентні ситуації. Прецедентні імена є як кількокопонентними, так й однослівними назвами літературного чи позалітературного походження. Одні з них є універсально прецедентними, інші – національно прецедентними.

Універсально й національно прецедентними є так само прецедентні висловлення, які неоднакові за своїм походженням: одні взяті з творів художньої літератури (зарубіжних чи українських авторів), інші – відбивають специфіку усної народної чи то біблійної творчості.

Отже, у промовах Володимира Зеленського наявні зразки прецедентних імен і прецедентних висловлень, які взаємодіють, актуалізують той чи той прецедентний текст чи прецедентну ситуацію. Прецедентні імена мають однокомпонентну чи кількокомпонентну структуру, вирізняються семантичними особливостями, є здебільшого назвами реальних осіб, персонажів творів. У зв'язку з чим можна говорити, що Президент активно послуговується прецедентними іменами різного походження, які,

---

своєю чергою, засвідчують стосунок як до української, так і зарубіжної культури; як до світової, так і до національної сфери. Це дало нам підстави диференціювати універсально й національно прецедентні імена. На основі зазначеного критерію систематизували й прецедентні висловлення: універсально й національно прецедентні. Одні з них виникли на основі зарубіжних здобутків, інші мають національне підґрунтя.

І прецедентні імена, і прецедентні висловлення виконують у промовах низку функцій, які є характерними для прецедентних феноменів загалом, яскраво виражають суб'єктивне ставлення автора до реалій об'єктивної дійсності, сприймаються як спосіб естетичної оцінки світу, здатні вплинути на читача (слухача) й забезпечують успішну комунікацію.

Література

1. Зеленський В. Промови та звернення. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/news/speeches>
2. Колоїз Ж. Актуалізація прецедентності в публіцистиці Івана Багряного. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2018. Вип. 18. С. 108–127.
3. Колоїз Ж. Прецедентні імена як об'єкт лексикографування. *У вимірах слова* : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 286–296.
4. Соловійова Т. Типологія та прагматики прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр.: дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія. Кривий Ріг, 2022. 235 с.

НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ»

У статті представлено основні підходи до витлумачення поняття «стилістичні ресурси» крізь призму сучасних мовознавчих і літературознавчих здобутків; акцентовано на проблемі розмежування стилістичних тропів і фігур.

***Ключові слова:** стилістичні ресурси, стилістичні засоби, стилістичні тропи, стилістичні фігури.*

The article presents the main approaches to the interpretation of the concept of "stylistic resources" through the prism of modern linguistic and literary works; attention is focused on the problem of distinguishing stylistic tropes and figures.

***Key words:** stylistic resources, stylistic means, stylistic tropes, stylistic figures.*

Історія розвитку й оновлення стилістичної системи пройшла довгий шлях. На неї мали вплив фольклорна традиція, античне міфотворення, біблійно-релігійні елементи. З часом, під впливом різноманітних історичних та культурно-політичних чинників, склалася власне українська система стилістичних ресурсів. Ресурси стилістики української мови складаються із засобів та прийомів, спрямованих на створення яскравого, унікального тексту. Система стилістичних ресурсів постійно розширюється, адже кожен письменник надає нового звучання вже відомим засобам вираження. Щоправда, більшість науковців віддають перевагу термінологічному словосполученню «стилістичні засоби», а тому важко натрапити на дефініцію поняття «стилістичні ресурси» в науковій, навчальній та довідковій літературі. Лише подекуди науковці актуалізують саме поняття «стилістичні ресурси».

Подекуди стилістичні ресурси розглядають як мовні одиниці, що мають особливі властивості, завдяки яким у процесі комунікації виконується та чи та стилістична функція або створюється особливий стилістичний прийом. Дослідники витлумачують відповідне поняття у вузькому та широкому значенні: з одного боку, стилістичними ресурсами називають мовні одиниці, які мають особливі стилістичні здатності (тропи та фігури мови, стилістичні синоніми, архаїзми, історизми тощо); з

іншого, – усі мовні одиниці, які не тільки мають стилістичні особливості, але й потенційно можуть їх мати залежно від контексту. Звідси, відповідно, до стилістичних ресурсів уналежують мовні одиниці, які мають певний стилістичний потенціал. Окрім того, констатують: якщо звичайне слово, що у традиційному вживанні не здатне виконувати стилістичну функції, увести в контекст, у якому воно зможе її виконувати, тоді це слово потенційно здатне до створення експресивного ефекту, тобто має стилістичний потенціал.

Слід зауважити, поняття «стилістичні ресурси» здебільшого ототожнюють із поняттям «стилістичні засоби», їх використовують як синонімічні [1; 3; 9]. Що ж до дослідження й потрактування термінологічного словосполучення «стилістичні засоби», то воно досить часто стає об'єктом зацікавлення науковців різних царин, його вивчають крізь призму різних аспектів. Хоч, зауважимо, думки науковців зазвичай суголосні, містять переважно інтегральні ознаки. До стилістичних засобів зараховують передовсім одиниці різних мовних рівнів (морфеми, слова, словформи, словосполучення, конструкції), тобто «ті мовні одиниці і їх варіанти, які створюють можливість відбору потрібних для певного типу спілкування виражальних елементів» [10, с. 21]. Таке твердження дає підстави говорити про те, що стилістичні засоби слугують чинником виникнення належних виражальних елементів, які, у свою чергу, виконують визначену роль, тобто стилістичну функцію.

Стилістичні ресурси наявні на всіх рівнях мовної структури і виявляються у сформованих загальноприйнятих прийомах вживання мовних стилістичних одиниць. Одним із найбагатших засобів стилістичної виразності мови є так звані засоби словесної образності – стилістичні тропи та фігури.

Л. Мацько стверджує, що суперечки щодо статусу тропів і фігур тривають з часів Античності й актуальні і сьогодні. Це зумовлено багатоаспектністю феномену тропів: «деякі з них вживаємо з думкою про експресію, інші – з погляду на красу, одні постають з власного значення, інші – у результаті метафоричності» [10, с. 319]. Проте не можна заперечити, що більшість з них покликані сформувати естетичне враження. Спочатку поняттям «троп» охоплювали всі стилістичні ресурси.

На тропи і фігури їх розділили Квінтіліан та Цицерон. За Квінтіліаном визнають такі тропи: метафора, метонімія, металепсис, синекдоха, емфаза, катахреза, оноματοпея, антономазія, перифраза, іронія, гіпербола, літота, алегорія і т. ін.

Проблема розмежування тропів і фігур висвітлена у працях усіх стилістів вітчизняного та зарубіжного мовознавства. У сучасній як вітчизняній, так і зарубіжній лінгвістиці є чимало витлумачень тропів, запропонованих науковцями різних царин із урахуванням різних аспектів дослідження. Дослідники сходяться на думці, що систему тропіки становлять лексичні засоби виразності (архаїзми, неологізми, запозичення, синонімія, метафори, епітети тощо), ресурси фразеології, звукові образи. Як свідчить аналіз довідкової й наукової літератури, мовознавці здебільшого однастайні у потрактуванні відповідного поняття [3; 7; 8], розглядають тропи як слова, використовувані в переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації їх «внутрішніх форм» [8, с. 679].

Завдяки специфіці лексичної системи мови стилістичну роль можуть виконувати не тільки слова, що за своєю природою мають емоційне чи експресивне забарвлення, але й будь-яке слово, ужите в мовленні внаслідок свідомого стилістичного добору, оскільки для називання кожного окремого явища підходить тільки одне слово. Слово в контексті часто набуває додаткового емоційно-оцінного відтінку чи значення, що ніби оновлює словник, підтримує його актуальну дійовість. Цей стилістичний процес оновлення слова можливий тому, що одне, абсолютно зрозуміле значення мають лише однозначні слова, звичайно ж номінативне значення слова зумовлене контекстом як мовним, так і ситуативним. Таке твердження, безперечно, наштовхує на думку, що до тропів зараховують переважно однокомпонентні мовні засоби, проте, вважаємо, таку позицію занадто категоричною, адже, цілком імовірно, у конкретних мовленневих ситуаціях, зокрема й у художніх текстах, натрапляємо на переносне використання тих чи тих конструкцій.

У зв'язку з цим слушним, як нам видається, є міркування І. Кочан: «Переносні контекстуальні значення і є тропейними значеннями, а слова з таким значенням – тропами. Тропи – це не

слова, а точніше, – не лише слова. Це найрізноманітніший за формою мовний матеріал – від слова до речення чи відтинка тексту» [6, с. 104]. Згідно з цим твердженням не тільки синтаксична одиниця-конструкція може бути тропом, а й конструкція на зразок фрагменту тексту. До того ж метафоричним переносним значенням наділені більшість фразеологічних одиниць. У такому разі переносне вживання тієї чи тієї одиниці в конкретній ситуації мовлення забезпечує емоційно-експресивний потенціал контексту загалом.

Не слід також ігнорувати стилістичну природу тропів. У зв'язку з цим вважаємо за доречне розглянути позицію науковців, які, досліджуючи тропи, акцентують на виразально-зображальному ефекті, наголошуючи, що слово або словосполучення вживаються в переносному значенні задля досягнення стилістичної мети [1, с. 313; 9, с. 40]. На нашу думку, подібні мовні засоби можуть бути реалізованими в будь-якому вислові, проте вони мають певне призначення для створення більшої виразності, впливу на емоції адресата. А тому ними послуговуються здебільшого в художній літературі, у художньому тексті, де кожен автор намагається підтримувати певний експресивний відтінок або залежно від ситуації мобільно змінювати емоційну атмосферу.

Відповідно, не тільки слово може виступати тропом, а й більші синтаксичні конструкції. У нашому витлумаченні троп – це слово або певна синтаксична конструкція, яка, актуалізуючи свої вторинні смислові значення, вживається в переносному значенні задля надання контекстові експресивного відтінку.

Варто, очевидно, акцентувати й на тому, що переносні значення слів диференціюють на *загальноновживані* й *контекстуальні*. Загальноновживані переносні значення сприймає та усвідомлює будь-який носій мови, вони затверджені як одні з самостійних значень, які функціонують поза контекстом. Контекстуальні переносні значення виявляються лише в контексті, у якому мовні засоби (слова чи словосполучення) й набувають неусталених, «нових» семантичних відтінків, які актуалізуються лише в його межах [6, с. 104–105]. Нам імпонує думка, що, розглядаючи тропи, особливу увагу треба звертати на контекст, у

межах якого виявляються всі значеннєві відтінки. А відтак, тропам притаманні саме контекстуальні переносні значення.

З огляду на те, що тропи є полісемічними засобами, не викликає жодних сумнівів те, що задля уникнення багатозначності у сприйманні полісемічної лексеми контекст має бути правильно побудованим. Це пов'язано з тим, що її конкретне стилістичне значення визначається в контексті або підкреслюється створеною мовленнєвою ситуацією [3, с. 157]. Унаслідок уникнення багатозначності не тільки конструкція буде гармонійно і логічно сприйматися, а й увесь контекст.

Використання тропів – це запорука не тільки естетично забарвленого тексту, а й, на нашу думку, будь-якого тексту, який покликаний впливати на читача. Не викликає жодних сумнівів те, що тропи відіграють важливу роль не лише в художній творчості, але й, наприклад, у публіцистичній. Це пов'язано насамперед із тим, що експресивна природа й образні властивості впливають на активізацію певних психологічних процесів реципієнта [5, с. 109]. Тропи необмежені у сфері використання, можуть використовуватися фактично в кожному стилі, окрім офіційно-ділового.

Основні переваги тропів полягають у тому, що вони відіграють важливу, хоч і допоміжну роль в інтерпретації тексту. Їхня суть – зіставлення поняття, поданого у традиційному вживанні лексичної одиниці та поняття, яке подають тією ж лексичною одиницею в художній творчості за умови наявності виконання спеціальної стилістичної функції. Отже, за своєю структурою, експресивністю та змістовим наповненням, на нашу думку, троп є унікальним явищем, яке неабияк може впливати на реципієнта, спонукати його до певних ментальних операцій.

Під стилістичними фігурами зазвичай розуміють «своєрідні сполучення слів і синтаксичні побудови фрази» [1, с. 319], «специфічну будову фраз, речень» [4, с. 519], «особливу синтаксичну організацію» [9, с. 144], особливі стилістичні ресурси синтаксису, стилістично марковані способи поєднання в синтагматичній послідовності значень одиниць одного рівня в межах одиниць вищого рівня, особливі синтаксичні конструкції, що відзначаються оригінальністю форми і використовуються як засіб логічного виділення й впорядкування тексту. Пор.:

стилістична фігура (лат. *figura* – образ, зовнішній вигляд) – «синтаксичний зворот, що порушує мовні норми, вживається для надання мовленню емоційного, емоційно-імперативного забарвлення» [7, с. 432]. До стилістичних фігур зараховують різноманітні засоби стилістики (еліпсис, замовчування, повтор, анафору, епіфору, ампліфікацію, період, лейтмотив, парцеляцію, рефрен і т. ін.). Стилiстичнi фiгури, як i тропи, слугують для створення художнiх образiв, логiчного виокремлення й упорядкування тексту, для увиразнення i пiдсилення його фонетичних i лексичних, словотвiрних i граматичних засобiв.

Заслугує на увагу позиція В. Домбровського, який, розглядаючи стилістичні фігури у сфері звичайного розмовного мовлення, констатує: стилістичною фігурою називають заміну «форми вислову або правильного синтаксичного ладу чи то під впливом почуття, чи для сильнішого підкреслення одного слова або цілої думки» [2, с. 101]. У такому разі стає очевидним, що у формуванні стилістичних фігур велику роль відіграє людський чинник та, безумовно, індивідуальність, оскільки людина під впливом певної емоції не замислюється над тим, як саме сконструювати речення, а просто формує залежності від словникового запасу й найбільш уживаної лексики.

Є чимало думок щодо тлумачення стилістичних фігур, які не змінюють загальну картину, проте вносять свої корективи, акцентують на додаткових деталях. Так, наприклад, чимало науковців розглядає стилістичні фігури у зіставленні з тропами. На відміну від тропів, згідно з позицією дослідників, стилістичні фігури «не створюють образів», «не додають нового змісту» [10, с. 452]. Щоправда, стилістичні фігури, як і стилістичні тропи, виконують суголосні стилістичні функції, стосуються переважно експресивності.

У потрактуванні сучасних дослідників-лінгвістів стилістичні фігури є фрагментами тексту, що привертають увагу до того чи того компонента змісту висловлення завдяки особливостям своєї синтаксичної організації (чим посилюють виразність мови. Вони акцентують увагу на допоміжній функції цього стилістичного засобу, у такий спосіб наголошуючи на важливості того ж контексту, розглядають те, що цей фрагмент, окрім увиразнення

додаткової стилістичної семантики, реалізує стилістичні можливості одиниць інших рівнів мовної структури.

Стилістичні фігури – унікальний стилістичний засіб, який забезпечує виникнення безлічі експресивних відтінків, спонукає до формування в адресатів різноманітних емоційних станів залежно від контексту. Такі стилістичні ресурси використовують переважно в художній творчості, що сприяє індивідуалізації мовлення письменника, збагаченню його емоційними нюансами, увиразненню художнього змалювання. Окрім того, наприклад, у віршованих текстах, унікальних за своєю композицією, стилістичні фігури виконують структурно-архітектонічну та ритотвірну функції. Основними перевагами стилістичних фігур як невід’ємного компонента в поетичному тексті є не тільки вплив на естетику та психологічний стан реципієнта, а й структурна організація.

Отже, у виокремленні стилістичних ресурсів, як відомо, неабияку роль відіграє контекст. Навіть лексема з нейтральною конотацією може ставати виразним стилістичним засобом, поєднуючись зі специфічними іншими лексемами. Будь-яке вживання слова в переносному чи невластивому йому значенні, введення до тексту художнього мовлення елементів інших стилів – усе, що надає мовленню образності, виразності, яскравості й урізноманітнює його, має право називатися стилістичним ресурсом. Адже мета ресурсів стилістики надавати мовленню письменника неповторного звучання, яскравої своєрідності. Вони є джерелом індивідуалізації будь-якого мовлення, передбачають зображально-виражальні засоби і прийоми (стилістичні тропи і стилістичні фігури), спрямовані на створення оригінального, унікального, експресивно забарвленого художнього тексту.

Стилістична система має важливе значення для функціонування мови і основною її складовою, елементами вияву є стилістичні ресурси, які складаються із засобів та прийомів, спрямованих на створення яскравого, унікального тексту, зорієнтовані на творчість, формують у тексті експресивний ефект. Система стилістичних ресурсів постійно розширюється, адже кожен письменник надає нового звучання вже відомим засобам увиразнення.

Література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
2. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич : «Відродження», 2008. 488 с.
3. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 368 с.
4. Енциклопедичний словник класичних мов / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. ; за ред. Л. Л. Звонської. 2-ге вид. випр. і доп. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 552 с.
5. Ідзьо М. В. Стилістичні засоби експресивізації (на матеріалі текстів сучасних польських ЗМІ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: зб. наук. праць. Серія «Філологічна». Вип. 44. Острог, 2014. С. 107–109.
6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
7. Літературознавча енциклопедія : у 2-х томах. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
9. Прокопенко Н. М. Експресивно-оцінна семантика мовних одиниць в українському гумористичному дискурсі XX – поч. XXI ст. : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 20 с.
10. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ГУРТУ «ХЕЙТСПІЧ»

У статті проаналізовано мовностилістичні особливості, а саме лексичні засоби мови антиросійського музичного проєкту одеського гурту «Хейтспіч».

Ключові слова: *пісня, пісенний текст, жаргонізми, сленг, перифраз, «мова ненависті».*

The linguistic and stylistic features, namely the lexical means of the language of the anti-Russian musical project of Odesa group "Hatespeech" are analyzed in the article.

Key words: *song, song text, jargonisms, slang, paraphrase, "hate speech".*

Наша мова – це велика й гнучка система, яка постійно модифікується під впливом як внутрішніх законів, так і соціальних подій. Загарбницькі дії «північного сусіда» стали не лише каталізатором для створення нових пісень, музичних проєктів, а й спричинили утворення нових слів, які описують нову реальність, у якій доводиться перебувати українцям. Рівень гніву, який українці відчувають до «північного сусіда», декларується багатьма способами, а саме створенням великої кількості пісенних текстів, у яких висвітлюються останні події, які відбуваються між країною-окупанткою та нашою країною. Переважно це пісні про боротьбу, свободу, ненависть до ворога. Деякі з них з'явилися в перші дні повномасштабного вторгнення, інші – в емоційному пориві, в укриттях та бомбосховищах, які згодом увійши в нашу історію і продемонстрували єдність нашого народу.

Мета роботи – проаналізувати мовностилістичні особливості антиросійського музичного проєкту «Хейтспіч» та виявити їх специфіку.

Емоційний порив, гостра критика, закиди в бік країни-агресорки – усе це молодий одеський гурт «Хейтспіч», пісенні тексти якого буквально «рясніють» ненавистю до «північного сусіда». «Хейтспіч» мультижанровий, антиросійський музичний проєкт, тексти якого висміюють окупантів з іронією та чорним гумором. Проєкт одеського гурту можна назвати «мовою

ненависті» [2, с. 38], який неодноразово блокується в соцмережах через порушення «пропаганди ненависті».

Молодий гурт складається з вокаліста Дмитра Однороженка та саундпродюсера Фіми (Алекса Єфімова), які розпочали свою музичну діяльність на початку квітня 2022 року. Наприклад, на відміну від української реп-виконавиці Альони Савраненко (творчий псевдонім Alyona Alyona), пісні якої розраховані загалом на українців, тексти пісень одеського гурту «Хейтспіч» більше, мабуть, спрямовані на російську слухацьку аудиторію, до якої одеські хлопці несуть свій «індивідуальний» меседж, який проходить через низку пісенних текстів одеського гурту: *Ви були рабами і залишитесь рабами, // адже з вами ми не були і не будемо братами* (пісня «Діти сатани»).

Саме під час повномасштабного вторгнення з'являється на світ перша пісенна композиція гурту «Puzzкий мир», назва якої натякає на російський символ – літеру Z, яка швидко почала сприйматися як воєнний знак вторгнення країни-агресорки. У притаманній їм зневажливій формі митці вказують на подвійні стандарти російського суспільства, які, на жаль, не бачать протиріч між вторгненням і православною вірою, наголошують на інформаційній прогалині, яку залишила російська пропаганда.

Назви для майбутніх пісень гурт підбирає з креативом. Наприклад, унаслідок неодноразових блокувань у різних соцмережах за «мову ненависті» з'являється назва «Зabloкуйте цю пісню»; або чергова невдала атака окупантів – пісня «Контрнаступ» тощо.

Система засобів виразності покликана привертати увагу читача / слухача до пісні; серед мовностилістичних особливостей певне місце посідають також і лексичні засоби мови, які урізноманітнюють текст пісні та увиразнюють його, надаючи певної образності. Пісенні тексти гурту «Хейтспіч» характеризуються вживанням жаргонізмів, неологізмів та великою кількістю пейоративної лексики.

«Жаргонізми – слова або вислови, вживані представниками певної соціальної або професійної групи. Поняття жаргон і сленг у шкільній практиці здебільшого вживають як синоніми» [1, с. 37].

Серед жаргонізмів в аналізованих пісенних текстах виокремлюємо такі:

– молодіжний сленг: *Розстріляли дві машини // Мародерили магазин // Рузький Ваня тут не винен* (пісня «Русніпи»); *Перемовини з ними? Терпій-кон'юнктура // Оце так сила – тупо західна культура* (пісня «Заблокуйте цю пісню»); *Я так вас прошу // Реальність таку // Просто не вивожу* (пісня «Заблокуйте цю пісню»); *Молодь повинна знов розгрібати // Шизу від чужого старого ...* (пісня «Стріляти»); *Все ще дивуємось: «..., оце жах!» // Бумери знов навалили крінжа* (пісня «Стріляти»); *Весь час ховаюсь від сорому, та він усюди знайде // Кожен день – це можливість ще сильніше загнатись* (пісня «Я вб'ю всіх богів»); *Старий, ти ще не починав // Ці відмазки вже завчили* (пісня «Сліди»); *Поставили бавовну – по тілу холодок, // Приплили на Зміїний – пси на приколі* (пісня «Киця має кігті»);

– лексика злочинного світу: *Нащо биканув?* «Володя, шо хател?» // *Ruzzian warships came and fucked himself* (пісня «rfu»);

– лексика світу наркоманів: *Якби твій бог мене бачив – він би пив валідол, // Або ми ще не знайомі, або він тягне приколі* (пісня «Я вб'ю всіх богів»); *Скільки грам взять, щоби торкнуло?* // *Я пам'ятаю відчуття* (пісня «Сліди»).

Як свідчить дібраний фактичний матеріал, в аналізованих пісенних текстах простежується вживання «українсько-англійського сленгу», що пояснюється впливом «західного ринку». Наприклад, у пісенному тексті «Киця має кігті» знаходимо лексему «*дарк-фентезі*» (від англ. dark fantasy – темне, похмуре фентезі): *Замовляю Glovo – і везуть русніпи // Це не життя – дарк-фентезі казка*. Також, на нашу думку, цікавою в пісенній композиції «Киця має кігті» є лексема «*хейтспіч*», яка допомагає зрозуміти сакральний зміст назви одеського гурту. Слово «хейтспіч» у перекладі з англійської означає «промова ненависті»; щодо творчості гурту, то тлумачиться як публічний виступ, мета якого одна – це висловити зневагу (іноді «з домішками» ненормативної лексики) щодо групи людей чи конкретної особи.

Як певний образний засіб одеський гурт вживає переважно алюзію, яка натякає на творчість українських митців або політичних діячів. Фіксуємо такі випадки вживання:

– завуальований натяк на президента Білорусі: *Хай картопляний розповість своїм вусам* (пісня «Киця має кігті»). Це пояснюється «любов'ю» до картоплі, адже саме страви з картоплі є

основними кулінарними шедеврами в Білорусі, а головною національною стравою є драники (деруни); хоча лексему **картопляний** також можна класифікувати як перифраз до прізвища президента Білорусі. Наприклад, згадаймо публіцистичну творчість Івана Багряного, який послуговувався яскравими перифразами та перифрастичними висловами, змальовуючи колишніх радянських керівників: Хрущова називав *окозамилювачем (замилювач очей); паяц; «брехунець і «тріпло»; хвастунець і нікчемний окозамилювач калібру балаганного циркача...»*; *сталінський гауляйтер; сталінський послідиш* [3, с. 180]; Сталіна – *деспот; напасник; наступник царя Ірода ХХ ст.; союзник Гітлера з 1939 р.; «сонцюподібний»; «батько народів»; соловецький кат; хитрий, жорстокий, «геніальний» деспот; «собіратель» червоної російської імперії; той, хто потоптав свободу всіх націй і підгорнув під московський чобіт* [4, с. 212–213];

– ймовірний натяк на «чорно-помаранчеву смугасту стрічку»: *Під твоїм вікном галасно: Боже, пастор! // Швидше знімай свою рясу смугасту* (пісня «Контрнаступ»). Тут автор пригадує «смугасту стрічку» як символ нацистської символіки країни-окупантки, яку використовували вороги на своїй техніці.

Висновкуємо: пісенні тексти гурту «Хейтспіч» характеризуються використанням нових слів, жаргонної та пейоративної лексики; усе це тільки підсилює цікавість до подальшого вивчення пісенної творчості молодого одеського гурту.

Література

1. Глазова О. П. Жаргон і сленг: як ставитися до них словеснику? *Методичні діалоги*. 2013. Вип. 9. С. 37–42.
2. Голдаєва М. В. Мова ворожнечі в сучасних українських ЗМІ. *Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)*: зб. тез доповідей V Міжнародної наукової конференції курсантів і студентів 21–22 листопада 2019 року. Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 38–41.
3. Клещова О. Є. Концептуалізація власної назви «Хрущов» у публіцистиці Івана Багряного. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. 2008. № 2 (14). С. 177–181. URL : <http://194.44.152.155/elib/local/r63.pdf>
4. Клещова О. Є. Мова публіцистики Івана Багряного : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / НАН України, Інститут української мови. Київ, 2003. 221 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНІХ ОБАРЗІВ ЖІНОК-ВІДУНОК В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано сучасний погляд на жінок-відунок в українській літературі ХХІ ст. Коротко визначено особливості жанру фентезі. Розкрито суть відунства в культурі. Представлено аналіз художніх образів жінок-відунок у романах Дари Корній та В. Климчука. Виявлено, що сучасні письменники презентують надприродні можливості жінок-відунок, акцентуючи увагу на їхній силі волі, загартованості до будь-яких життєвих негараздів. Визначено, що сучасних романах про жіноче відунство реальність та надреальність переплітаються відповідно до традицій українського міфотворення.

Ключові слова: сучасна українська література, фентезі, жіночі образи, жіноче відунство, українська міфологія.

The article analyzes the modern view of female scouts in Ukrainian literature of the 21st century. The features of the fantasy genre are briefly defined. The essence of ghosts in culture is revealed. An analysis of the heroines of novels by Dara Kornii and V. Klimchuk is presented. It has been proven that modern writers are changing the attitude towards the supernatural powers possessed by female ghosts. It was determined that the modern artistic text interweaves the Ukrainian mythological world with the real one.

Key words: modern Ukrainian literature, fantasy, female characters, female witchcraft, Ukrainian mythology.

Українська література ХХІ ст. все більше тяжіє до художнього переосмислення надлюдських можливостей. Письменники, висловлюючи проблеми сучасного світу, ставлять акцент на проблемі ідентичності, національної самосвідомості. Саме жанр фентезі не тільки дає змогу втекти в інший світ і відчутти смак пригоди, але є зручним для передачі певних соціальних або філософських повідомлень. Оскільки українська література розвивалася в заідеологізованому просторі, то розвиток жанру фентезі припав на значно пізніший час – 90-і рр. ХХ ст., лише у 2000-х почали з'являтися спорадичні розвідки літературної критики щодо його осмислення [10, с. 159]. Незважаючи на це, елементи жанру фентезі варто шукати ще в творах М. Гоголя («Вечори на хуторі біля Диканьки», «Вій» та ін.), Г. Квітки-

---

Основ'яненка («Конотопська відьма»), М. Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Лесі Українки («Лісова пісня»). Автори цих творів так чи так зверталися до української міфології, дохристиянських вірувань, віщунства та ін.

Жанр фентезі посідає чільне місце в українській літературі, він стає популярним серед сучасних авторів (Г. Пагутяк, С. Дяченко, В. Климчук, Дара Корній). Така література в Україні знайшла своїх шанувальників, які захоплюються магією, фантастичними світами й епічними пригодами. Традиційні мотиви переплітаються з міфологією українського народу. Митці створюють унікальні фантастичні світи, де протистоять магія, природні стихії та персонажі з української фольклору.

Відунство є стародавнім практикуванням, пов'язаним з магією, загадковістю, спілкуванням з природою. Воно існувало в багатьох культурах світу, мало різні варіації, проте основні принципи його залишаються незмінними. Центральною ідеєю відунства є сприяння гармонії між людиною, природою та духовним світом. Відуни можуть працювати зі стихіями (земля, вода, повітря, вогонь), природними циклами, використовуючи їх для своїх магічних практик; проводити ритуали, закликати енергію і здійснювати розумні дії для досягнення певної мети.

Важливо відзначити, що відунство не є однозначною системою віровчення, яка має обов'язкові правила або догми. Кожен відун може розвивати власні переконання та практикувати згідно зі своїми потребами й інтересами.

Художнє осмислення жіночого відунства в українській літературі має багатівікову історію. Воно пов'язане з традиціями українського народу, його віруваннями й культурою. Жінки-відунки, відомі також як «знахарки», «чаклунки» або «відьми». Вони посідали важливе місце в суспільстві як покровительки здоров'я та джерело духовної підтримки. Ставлення до жіночого відунства в різні періоди розвитку суспільства були не однозначним. Якщо в давніші часи їх боялися, остерігалися, то нині до жінок-відунок активно звертаються українці.

Однією із яскравих українських письменниць, яка здобула славу «української Стефані Майер», – є Дара Корній (справжнє ім'я Мирослава Зайомська) [9, с. 67]. Ця письменниця є авторкою таких книг, як-от: «Чарівні істоти українського міфу. Домашні духи»,

---

«Чарівні істоти українського міфу Духи-шкідники». Ми звернемося до її романів «Гонихмарник», «Зворотній бік світла», «Зворотний бік темряви», «Зворотний бік світів» та «Щоденник Мавки».

Творчість Дари Корній досліджували такі науковці: К. Бачинська, Л. Бондар, А. Гурдуз, Т. Кушнірова, В. Просалова, О. Солдатова та ін. Вони висвітлювали здебільшого особливості відтворення міфопоетики у творах письменниці. Одним із дебютних та особливих романів Дари Корній є «Гонихмарник», де авторка змальовує міфологічно-фольклорні традиції, особливостей інтерпретації відунок сучасним українським фентезі. Ідейно-художньою концепцією цього твору є продовження концепції жіночої прози початку ХХІ століття, де змальовано протиставлення двох світів: добра та зла. Це протиборство відбувається не лише на сюжетному чи образному рівнях, а проходить через особливу роль духовно сильної героїні-відунки.

Художній простір роману змальований в протиставленні: давній час легенд – час батьків – час дітей. Тому й місцевий та психологічні простори зазнали деформації й переплелися. Аліна – головний персонаж, що навчалася в Художній академії. Вона незвичайна і для всіх знайомих *«залишалася дивовижною, білою вороною. Ні, чорною вороною серед білих ворон»* [4, с. 11]. У її образі втілені два початки: 1) цивілізації (місто Львів, у якому вона навчається); 2) природи (Карпатський ліс, уособлення відунів і відунок). Цей елемент дає змогу поєднати схожість роману з творами Лесі Українки «Лісова пісня» та М. Коцюбинського «Тіні забутих предків». Недарма ж Аліна полюбляла цю книжку, а тато називає її Мавкою [4, с. 205]. Коли Аліна зустріла Гонихмарника, то вона сказала мамі: *«... я зустріла Того, що Греблі Рве, чи В Скалі Сидить, Перелесника. Я не знаю, як воно називається насправді»* [4, с. 206].

У романі «Гонихмарник», за спостереженнями Саші, Аліна – янгол, але вона ж в очах Градобура є відункою. Аліна мала зелений колір волосся і розповідала про те, що її мати росла у волинському селі, а сама вона могла робити казку навкруги, чим і приваблювала. Сашко говорив: *«Аліна на Смотричі, мов ангел у зеленому вінку з її волосся, а за спиною крила, зіткані з південного вітру»*; *«Вона вигадує казки і дарує охоче всім, хто бажає чути, найвдячнішим слухачам – навіть місяцеві й горам...»*

Вигаданий світ, у якому хочеться залишитися назавжди, бути поруч, щоб стати частинкою її казки» [4, с. 227].

Аліна часто пригадувала своє дитинство, бо ще з нього починалося знайомство з чаклунством: «Скільки себе пам'ятала Аліна, її ніхто ніколи таблетками не лікував. Постійно різні відвари, інгаляції травні, навіть зеленки чи йоду в хаті не було. Для чого, коли мама вміє робити чудодійні мазі на всі випадки життя»; «... у десять років, коли вони їхали на Шацькі озера, дівчина вмудрилася отруїтися морозивом. Мама вдома забула свою «травну чудо-аптечку», а дорогою щось «заварити путне неможливо» – слова мами... А так завжди мамині трави ставали у пригоді – від застуди, грипу, ангіни»; «Близькі приятелі батьків також часто-густо зверталися до мами, коли вже офіційна медицина зовсім не допомагала. Любов мами до високої моди та зілля – дивна суміш. Та то виглядало збоку лише як невинне хобі такої собі гонорової львівської пані, надаючи Ірині природнього шарму» [4, с. 61].

Коли Аліна знайомиться з Кажаном, то остаточно розуміє свою належність до іншого ірреального світу, і тоді її погляди та життя змінюються. Магія, таємниці, неочікувані доленосні завдання стають новою частиною її життя: «Та дівчина ніби гойдається в яскравому світлі, яке лине, здається, не тільки з вікна. Світло струменіє з дівчини. То вижається, звичайно, але те видиво таке чарівне» [4]. Символічним є те, що всі важливі життєві моменти відбуваються саме у Карпатах, що демонструє тісний зв'язок із природою, там вона закохується в Сашка, який, ніби дар, подарований природною силою.

На початку роману натрапляємо на інформацію про те, як жили світлі відьми: «З подвір'я дерев'яними східцями потрапляєш на ганок, а згодом – у затишну простору кімнату, завішану рушниками та обткану пахучим запахом зіллям. Зілля скрізь – над вікнами, у пучечках, у віночках, у полотняних торбинках... Світлиця слугує і вітальнею, і кухнею, і спальнею для бабусі. Праворуч двоє дверей. Одні – комора. Інші – Іринчина кімната. Отак вони й жили, трохи в злиднях та завше в злагоді» [4, с. 63]. Перед читачем постає образ бабусі Орини, наділеної даром лікувати. Вона вроджена відунка, що отримала силу у спадок: «...Бабуся Ориня – відунка-травниця, то в них родинне, кожен в

околиці про то знає» [4, с. 63]; «Бабуся неабиякий авторитет у селі. Вона – знатниця-травниця. Лікує-рятує людей травами, тож до неї частіше заходять, ніж до сільської амбулаторії. Бабуся нікому не відмовляє. Ворогувати з Ориною не варто, від болячок не зарікайся» [4, с. 67].

До бабусі Орини люди часто звертаються за допомогою і дуже вдячні за її здібності: *«Ой, бабо Орино, даремно не берете за свої ліки жодної плати. Та ж ви б могли озолотитися. До вас вся околиця бігає. А ви ще й сердитисі, коли вам гроші чи абицю пропонують. Повірте, то від чистого серця» [4, с. 67].*

Відунка завжди допомагала від чистого серця, вважала, що будь-яка плата за дар не принесе нічого доброго: *«Боронь мене, Боже, за зілля заплату брати. Якщо почну тк робете, то тоті ліки аніциц не допоможуть, тіко нашкодять. Коли я беру в землі трави, я ж не закопую туди грошики чи золото. Не. Я вклонюсі й подякую, стораючись не шкодити, не маючи злих намірів. Гроші? Мені добре слово дяки й таке ото ставлене щедротне набагато коштовніше, ніж тоті ваші маєстности» [4, с. 67].*

Авторка роману «Гонихмарник» дає зрозуміти читачеві, що душі жінок-відунок прагнуть свободи й очищення. Героїні роману постають перед нами сильними, вольовими, це й розкриває сутність сучасних жіночих образів української фентезійної прози.

У тетралогії Дара Корній «Зворотний бік світла», «Зворотний бік темряви», «Зворотний бік світів» порушується проблема перехрещення двох часів – давнього й сучасного, а також вимірів – реального та нереального, коли зв'язок між ними може тримати лише одна дівчина-підліток на ім'я Мальва [4, с. 68].

Загалом у центрі уваги тетралогії є особливі жіночі постаті: Птаха (Магура, Птаха-Слава, Перуниця) та Мальва, що є одна для одної учнем і вчителем. Птаха займається підготовкою Мальви, яка є молодію й недосвідченою відункою, для того, щоб після смерті Птахи-Слави Мальва змогла зайняти її місце.

Птаха – особлива відунка-богиня, вона не наділена негативними якостями відьми, це дівчина, що любить, знає, відає. *«Дівчина любила ліс. Бабуся Горпина навчила. Уміла розрізняти рослини, децо й знала про те, коли і як їх збирати. І кожна квіточка чи кожне стебельце в поліському лісі тягнулися радісно до світла та до її рук, коли гладила їхні голівки, гуляючи ліском, чи*

допомагаючи бабусі...» [5, с. 230] Перуниця, міфічна Матір Слава, може являтися в образі прекрасної Магури: «Птаха посміхнулася. Відійшла назад декілька кроків, підняла руки до обличчя, затуляючи його доволі широкими рукавами суконки. Мить, і в небо до сонця злітає прекрасна Магура – граційна лелека» [5].

Птаха віддавала учням всю себе, добровільно жертвувала собою, своїм часом, силами і поступово ставала ще сильнішою, незалежною відункою, що має своє призначення, дотримується його. Авторка наділяє Птаху мудрістю: *«Навчитися бути богом завжди важко. Стати ним – то вже досконалість. Бо ними не народжуються, ними стають. І стають тільки ті, хто заслуговує на це» [5]*, і на її прикладі хоче показати читачеві, що для того, аби досягти свого особистісного становлення, потрібно постійно працювати над собою.

В українській традиції завжди було особливе ставлення до природи, зокрема до квітів, що досить часто оспівувалися в піснях, використовувалися у весільних обрядах, були прикрасою оселі. Квітка мальва має силу оберегу. Згідно з народними повір'ями, душі пращурів живуть саме в цих квітах і не дають темним силам пройти до оселі. Тому й садили мальви біля будинку.

Образ мальви часто змальовується у віршах і піснях. Щоправда, у творчості Дари Корній цей образ втілено зовсім по-іншому. Авторка персоніфікувала його, зобразивши не квітку, а жінку. Вона незвичайна, уміє відати і має пройти шлях свого становлення як безсмертної. Коли авторка змальовує Мальву дитиною, акцентує на особливості цієї дівчинки: *«Маленька семимісячна Мальва махала рученятами, сонячно посміхаючись бабусі. І в Горпини враз так світло та затишно стало на душі, ніби всередині хтось запалив свічку. І от та свічка всередині палає вже сімнадцять літ. Знала, що та дитина – особлива, позначена. Бо неособливих дітей янголи не приносять. Янголи з дивними іменами» [5, с. 126].*

Горпина також мала силу, але не таку могутню, як Мальва: *«Таке щось схоже було і в неї, хоча вона тільки відунка, а тут щось набагато міцніше»; «Горпина народилася в родині відунів. Її й досі дехто кличе по-вуличному – Відуниха...» [5, с. 126].*

Отже, авторка презентувала образи жінок-відунок, які покликані допомагати людям, вони несуть у собі світле начало:

«Від малих літ все в їхній маленькій господі дихало, співало, пахло. Завжди усміхнена мама в білосніжній хустині, зав'язаній під молодичку, трави, зібрані в пучечки та розвішані в найнесподіваніших місцях. І щодня багато людей, чужих людей, які приходять за допомогою» [6, с. 126–127].

Стильовою особливістю художнього твору «Щоденник Мавки» Дари Корній є потужний шар інтертексту, у який майстерно вплетено численні алюзії й ремінісценції зі слов'янського дохристиянського фольклору. Наприклад, головну героїню книги Магдалену авторка називає Мавкою. Мавки – вродливі молоді дівчата, високого зросту, миловидні з довгими завітчаними косами [6, с. 80]. Героїня Дари Корній хоч і є мавкою, але не такою, як усі. *«Я – Мавка, у мене каро-зелені очі та довге темне волосся. Я не схожа на жодну зі своїх сестер. Бо вони всі блакитнооокі білявки чи синьооокі русявки» [7, с. 11]. Незважаючи на те, що мавка має вигляд дівчини, у неї немає ні тіла, ні душі: «Кажуть люди, що я не маю душі. Та хіба то правда? Я вмю любити, а чи вмієте любити ви? Користатися тілом ще не означає мати в ньому душу» [7, с. 12].*

Яскравим зразком переосмислення у змалюванні жіночого відунства є роман В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми».

Письменник зумів поєднати у творі елементи українського фольклору та скандинавської міфології, увівши їх у фентезійно-пригодницьку структуру роману. Притаманним для фентезійного сюжету є протиставлення двох світів, що наявних у межах України – добра на чолі з Добровіном та зла, де править Ахруман.

Центральним образом роману є відьма Рутенія. Його Рутенія не наділена негативними зовнішніми рисами, він змальовує її гарною у притаманних для українських легенд кольорах – зеленому й чорному: *«Довге чорне волосся звивалося по стині, обіймало плечі, коливалось у ритмі ходи...» [3, с. 7].* Відьма є доброю, чуйною й благодушною. Вона допомагає світу та друзям: *«Руто, ти врятувала мене від смерті! – радісно вигукнув чугайстер. – Ти опанувала мій оберіг...і він встиг вилікувати мої рани, поки я не зійшов кров'ю...» [3, с. 47].*

Рутенія не звичайна відьма, а обрана. На початку твору автор представляє її як «Божу доньку». Вищі сили відправили Руту на грішну землю, щоб рятувати від зла. Вона – відьма, але не

проста, особлива, бо здатна повністю відчувати світ, розмовляти з ним, хоч про це ще й не знає.

Український фольклор неодноразово засвідчував, що ставлення людей до відьом здебільшого не є позитивним. Їх ненавиділи й намагалися позбутися. В. Климчук ілюструє зовсім інше ставлення до чарівниці, яка була скарбом для жителів Суронжу, а її зникнення призводило до людського розпаду та розпаду держави. Головна героїня – учениця сил добра – Добровіна, саме завдяки його настановам її прозвали «найсильнішою відьмою країни».

В. Климчук спробував донести читачеві думку про те, що відьма – це перш за все людина, яка має, незважаючи на свої надможливості, прості людські бажання: *«Якось одразу захотілося сісти, притулитися до стільця, витягнути ноги і просто заснути»* [3, с. 71]; *«Рутенія мовчала: не хотілося зупинятись. Але руки закоцюбли, а ніг вона не відчувала зовсім. Страшенно хотілося з'їсти чогось гарячого і рідкого. Юшки з рибою і грибами, рясно приправленої травами, щоб аж у носі закрутило. І запити кухлем гарячого меду...»* [3, с. 288].

Отже, аналітичне осмислення художніх образів жінок-відунок у творах Дари Корній та В. Кличука дає змогу підсумувати: сучасні письменники прагнуть художньо інтерпретувати відунство як унікальну надприродну можливість людини. Художні образи жінки-відунки наділені позитивними людськими рисами: добротою, щедрістю, відданістю справі. Жінки-відунки демонструють неабияку силу волі, стійкість. Подальше вивчення образів жінок-відунок потребує дослідження в компаративному аспекті, адже порівняльні характеристики уможливають виявлення національно специфічних рис відунства у тій чи тій літературі.

Література

1. Гурдуз А. Метагероїня романів Дари Корній. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки.* 2015. № 2. С. 61–67. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2015_2_13
2. Гурдуз А. Роман Дари Корній «Гонимарник» : місце в мистецькому контексті з погляду традиції й новаторства. *Українознавчий альманах.* 2012. Вип. 9. С. 229–235. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_9_62.

-
3. Климчук В. О. Рутенія. Повернення відьми : фантастичний роман. Харків : Фоліо, 2011. 376 с.
4. Корній Дара. Гонимарник : роман. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 336 с.
5. Корній Дара Зворотній бік світла : роман. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 320 с.
6. Корній Дара Зворотній бік світлів : роман. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с.
7. Корній Дара Щоденник Мавки : роман. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 304 с.
- Кушнірова Т., Дмитрюк С., Шишковська Л. Міфопоетика дохристиянських міфологічних образів у «Щоденнику Мавки» Дари Корній. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету. Серія: Філологія* : зб. наук. пр. Одеса : Гельветика, 2021. Вип. 48, т. 4. С. 81 – 84. URL : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-4.20>
9. Лобань К. Особливості творення образу Мальви за романами Дари Корній: міфопоетична основа. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 20 (2). С. 67–71. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2018_20\(2\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2018_20(2)_15)
10. Сазонова О., Примоченко А. Особливості міфопоетики слов'янського фентезі в авторській інтерпретації Дари Корній і Тали Владмирової. *Філологічний дискурс* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 9. С. 158–168. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/178745>

СИНЕСТЕЗІЙНІ УТВОРЕННЯ ВІЗУАЛЬНО-ЗВУКОВОГО ЗНАЧЕННЯ В ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті досліджено синестезійні утворення візуально-звукового значення на матеріалі поетичних текстів Ліни Костенко. З'ясовано їх функційно-стилістичне навантаження.

Ключові слова: синестезійне утворення, кольоратив, звукові номени, образ.

The article examines synesthetic formations of visual and sound meaning based on the material of Lina Kostenko's poetic texts. Their functional and stylistic load has been clarified.

Key words: synesthetic formation, colorative, sound nomen, image.

Основними засобами сприйняття виступають органи чуття – зір, слух, смак, нюх, дотик. Вони взаємозалежні і невіддільні один від одного. Однією із форм такої взаємодії є синестезія. Складна перцепція в художній панорамі передає емоційні поєднання, розширює естетичні параметри художнього образу, який здатен вплинути на внутрішній світ читача.

Сучасна наука, виділяючи типологію синестезій, спирається на сенсорні сфери модальності: зір (візуальна перцепція), слух (аудіальна перцепція), нюх (одоративна перцепція), смак (густативна перцепція), дотик (тактильна перцепція). Відповідні форми синестезій з урахуванням сфери відчуттів, що виникають, у художній реальності здатні відтворювати складні ланцюжки переживань, а також вибудовувати естетично вивершені художні образи.

Засоби візуалізації будуються відповідно до зорової відчуттєвої сфери. Такі синестезійні засоби можна розмежувати на ті, що позначають сприймання кольору – кольоративи, або хроматизми, і ті, що позначають гру зі світлом і темрявою – фотизми. Більшість синестезій зорового спрямування сполучають із компонентами слухової сенсорної системи. Синестезійні утворення, базовані на синкретизмі звуку й кольору, мають синонімічний номен «колірний звук», або

«звуковий колір». Відчуття однієї модальності репрезентуються в межах іншої [2, с. 538].

Творче покоління шістдесятників залишило глибокий відбиток в українському та світовому літературному дискурсі. Шістдесятники відзначалися новаторством у використанні мовних прийомів та тематики гуманізму. Стиль Ліни Костенко позначений використанням синестезійних корелятивів, зокрема у вигляді тропів і загального принципу побудови поетичних творів. Досліджуючи збірку «Вибране» (1989), ми звернули особливу увагу на цикл «Безсмертним рухом скрипаля», де переважає комбінування органів чуттів для зображення внутрішнього світу. Синестетичні утворення слугують для увиразнення безмежжя жіночого серця, сповненого щастя, муки, страждань, ніжності, самотності. Проте такі засоби не мають визначеної моделі. Так, наприклад, синестезія *Ловлю твоє проміння крізь музику беріз* (1, с. 289) демонструє поєднання субстантивів кольоративного і звукового значення у складі словосполучення, *Це тихе сяйво над моєю долею* (1, с. 278) – ад’єктива звукового значення й субстантивного кольоратива. Подані приклади ілюструють різноманітний вербальний інструментарій побудови синестезійних утворень.

Авторка використовує номени, синестезійне значення яких прослідковується не виразно, а через розкриття семантичного наповнення, як-от: кольоративи «проміння» – «світлова смуга...», «сяйво» – «рівне, звичайно яскраве світло, випромінюване чим-небудь», «зоряний» – «сяючий, блискучий, як зорі...». Звукові номени мають значення джерела (гра на музичних інструментах) і гучності (тихий, тиша) [1]. Спектральний образний складник апелює до відтворення стягнення *радість / світло*.

Ліричні твори збірки «Вибране» Ліни Костенко побудовані за принципом синестезійності. Так, цикл «Осінні карнавали» містить у собі поезії пейзажного тематичного наповненні. Використано образні кореляти *лісу*, персоніфікованої *осені*, *журавлів*, *лісів* та ін. Вони є складниками загальної характеристики пори року, переростають за фізичні рамки свого функціонування. Наприклад, образ саду у ліричному творі «Виходжу в сад...» розкрито крізь призму

кольоративного ад'єктива *чорний* і звукового вербати́ва *шепоче*, а також характеристику образу осені і сонця, які додають до цілісності сприйняття ще й множину звука (*шовковий шум танечної ходи/ йому на згадку залишає осінь* (1, с. 342) і жовтогарячих барв (*уже й зникало сонце над горбами* (1, с. 342).

Досліджувані синестезійні утворення слугують для розкриття полімодальності образів, часто поєднуючи оксюморонні фрагменти в єдине ціле. Такі авторські засоби характеризуються логічністю й завершеністю, особливим взаємозв'язком одне з одним.

Література

1. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL : <http://sum.in.ua/>
2. Штанько К. Типологічні схеми у дослідженні феномену синестезії. *Народознавчі зошити*. 2013. № 3. С. 538–542.

Список ілюстративних джерел

1. Костенко Л. В. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 558 с.

**СИНОНІМІЯ ДІЄСЛІВ МОВЛЕННЯ
В РОМАНІ АНДЖЕЯ САПКОВСЬКОГО
«ВІДЬМАК. ОСТАННЄ БАЖАННЯ»**

У статті висвітлено принципи класифікації синонімічних одиниць, аналізуються дієслівні комунікативні синоніми в романі Анджея Сапковського «Відьмак. Останнє бажання». Також наголошується на важливій ролі дієслів на позначення процесів мовлення в художній літературі.

Ключові слова: відьмак, синонімія дієслів, дієслова на позначення процесів мовлення, класи комунікативних дієслів, синоніми.

The article highlights the principles of classification of synonymous units, analyzes verbal communicative synonyms in Andrzej Sapkowski's novel "The Witcher. The Last Wish". The important role of speech-act verbs in fiction is also emphasized.

Key words: the witcher, verb synonymy, speech-act verbs, classes of communication verbs, synonyms.

Вивчення функціонально-стилістичних особливостей дієслів мовлення у художній прозі ведеться вже тривалий час і неодноразово привертало увагу дослідників. Відображення цих процесів бачимо в роботах А. Ярової [6], Й. Шершунович [9], М. Лукашука [1], Н. Сизоненка [4]. Актуальність теми зумовлена інтересом до засобів передачі чужого мовлення в художньому творі «Відьмак» А. Сапковського, що ще не був об'єктом окремого дослідження. Лінгвістів цікавить проблематика класифікації дієслів, пов'язана з неоднорідністю цієї групи лексичних одиниць, що може змінюватися та поповнюватися через метафоричне переосмислення і використання у цій функції дієслів на позначення процесів мовлення.

Мета дослідження – вивчити функціонально-стилістичні особливості синонімічних рядів і гнізд дієслів мовлення аналізованого твору. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) описати функції синонімів дієслів мовлення; 2) зіставити парадигматичні й текстові особливості комунікативних дієслів з метою виявити їхню взаємозалежність та системність.

Синоніми (з гр. «однойменний») – слова тієї ж частини мови, що різняться звучанням і графічним зображенням та мають тотожне або дуже близьке лексичне значення. Синоніми використовують для уникнення одноманітності мови, що дає змогу підвищити її експресивність. За різними принципами їх класифікують на: лексичні, абсолютні, семантично-стилістичні, семантичні, стилістичні; різнокореневі, однокореневі; загальномовні, контекстуальні; фразеологічні. Проте це тільки загальна градація, у межах кожного розділу може бути свій підрозділ [5].

Ідеографічними, або лексичними, синонімами називаються слова, що означають дуже близькі предмети, явища, дії, але відрізняються одне від одного смисловими відтінками. Натрапляємо на такі приклади в аналізованому тексті: *rozedzeć się; hałasować; krzyczeć; głośować; gardłować; jazgotać*. Наприклад: – *Pójdiesz, psie nasienie, ale na powrozie! – rozdarł się ten rozdygotany* (7, с. 10); *Okropnieście tam hałasowali* (7, с. 41); *A rodząca kobieta musi krzyczeć* (7, с. 46); *Nie tylko głośowali za tym w radzie, ale gardłowali przeciw niej po karczmach i obmawiali w niewyszukany sposób* (7, с. 290); *Jazgotali jeden przez drugiego, o mało nie pobili się tymi swoimi drągami, co to je noszą, pewnie żeby psy odpędzać, jak ich kto poszczuje* (7, с. 14). Усі ці дієслова є варіаціями одного спільного поняття «дуже голосно розмовляти, створюючи шум».

Серед лексичних виділяють такі групи синонімів:

1. Безвідносні, абсолютні, синоніми - це слова, що зовсім не відрізняються одне від одного значенням і в усякому контексті можуть уживатися одне замість одного без будь-якої відмінності. Наприклад: *wrzasać – krzyknąć* (крикнути); *wieszczyć – prorokować – czytać przyszłość* (віщувати майбутнє); – *Rzuć to! – wrzasnął jeden ze strażników rozdygotanym głosem* (7, с. 10); – *Leć po ludzi, Treska! – krzyknął do trzeciego, trzymającego się bliżej drzwi* (7, с. 10); *Zrozum, Nenneke, w transie Jola może zacząć wieszczyć. Prorokować, czytać przyszłość* (7, с. 253).

2. Відносні синоніми, які різняться смисловими відтінками. У мові їх найбільше: *przebąkiwać* (говорити про

що-небудь мало; боязко або неофіційно); *mruczeć*; *wymamrotać*; *belkotać*; *jąkać się* (заїкатися). Наприклад: *Foltest, nawiasem mówiąc, zaczyna już przebąkiwać o małżeństwie i ogląda przesyłane przez sąsiednie dwory konterfekty, które dawniej zwykł był wrzucać do wychodka* (7, c. 15); – *Aż tak źle?* – ***mruczał***, *rozglądając się dookoła, nie zdejmując Znak* (7, c. 54); – *Tak, panie* – ***wymamrotal*** *strażnik, opuszczając głowę* (7, c. 10); *Młynarz był przerażony, belkotał, jąkał się* (7, c. 24). Усі розглянуті дієслова мають власні відтінки значень, хоч висловлюють єдине поняття «говорити невиразно», утворюючи синонімічне гніздо.

3. Синтаксичні синоніми, до яких належать близькі за змістом синтаксичні конструкції, словосполучення і речення. Наприклад: *Geralt, wciąż uśmiechnięty, nie odpowiedział*. (7, c. 125); – *Geralt milczał* (7, c. 14); *Mówię ci, Geralt, ledwo zdążyłem wypowiedzieć zaklęcie, a ręce trzęsły mi się jak nie wiem, gdy ta dzika kocica leciała na mnie z mieczem* (7, c. 106); – *Uwierz mi, nie rzucałem żadnych uroków* (7, c. 33); – *Yennefer zakłęta wstrętnie, targnęła się i z całej siły kopnęła go kolanem w krocze. Zanim zdołał złapać oddech, wyrwała mu się, wrzasnęła zaklęcie* (7, c. 309).

4. Контекстуальні синоніми, за якими в мові закріпилися одні лексичні значення, а в певному тексті вони вживаються з іншими лексичними значеннями. Наприклад, слова *тягнути*; *заткнути*; *не мати голосу*; *вибухнути* у своєму прямому значенні не мають нічого спільного зі словом *говорити* і, отже, не виступають як лексичні синоніми до нього, але в певних контекстах вони можуть виконувати своєрідну синонімічну функцію до дієслова *говорити* [2; 5]. Наприклад: – *Wtedy – ciągnął Velerad – jak mówiłem, Foltest skrzyknął do nas całą gromadę czarowników* (7, c. 14); – *Wiedziałem, że cię zatka – powiedział. – Nalej sobie jeszcze, usiądź wygodnie. Opowiem ci całą historię. Wiedzmin czy nie wiedzmin, dobrze patrzy ci z oczu, a ja mam ochotę pogadać* (7, c. 65); – *W moim domu baby nie mają głosu* (7, c. 94); – *To chyba oczywiste – wybuchnęła* (7, c. 121). Контекстуальні синоніми найчастіше вживаються в художніх творах: автори знаходять у них свіжі й виразні засоби висловлення думок.

Стилістичні синоніми відрізняються один від одного стилістичним й емоційним навантаженням. Вони характеризуються належністю до окремих стилів мовлення та різним ступенем емоційно-експресивною забарвлення. Наприклад: *powiedzieć* (нейтральне); *syszeć* (презирливе); *gadać* (розмовне); *rzec* (книжне); *lzeć* (розмовне); *klamać* (нейтральне). Ідеографічні синоніми дають можливість вибрати найточніше слово з синонімічного ряду, щоб якомога краще передати ту чи ту думку [5]. Наприклад: – *Ważne* – **powiedział** *wiedźmin* (7, с. 23); – *Uważaj, Velerad* – **syknął** *Ostrit*. – *O strzydze gadaj, co chcesz, ale Addy nie obrażaj przy mnie, bo przy królu się nie odważasz!* (7, с. 23); – *Siadaj, nie wstawaj* – **rzekł** *król* (7, с. 24); – *Nie lżesz aby?* (7, с. 63); – *Zabłądziłem* – **skłamał** *wiedźmin* (7, с. 58). Стилістичні синоніми сприяють відтворенню найтонших емоційно-експресивно-оцінних відтінків висловлення.

За емоційним забарвленням ми розглянемо такі групи стилістичних синонімів:

а) синоніми поважного характеру, у яких емоційне забарвлення йде від нейтрального тону до урочистості, піднесеності, наприклад: *mówić* (нейтральне); *rzec* (урочисто або іронічно, залежно від мети висловлювання); – *Grododzierzco* – **rzekł** *Geralt* (7, с. 19); *To żart, nic nie mów* (7, с. 20);

б) синоніми зниженого характеру, у яких емоційне забарвлення йде від нейтрального в напрямі неповаги, презирства, насмішки, а саме: *mówić* (нейтральне) – *kląć*; *psioczyć*; *prychnać*; *charknąć* тощо. Звернімося до прикладів: *Nenneke obmacala ranę, przemyła ją i zaczęła kląć* (7, с. 44); – *A co proponujesz? Połóż się?* – **prychnął** *potwór* (7, с. 57); *Znał to już na pamięć, zaczęła zaraz pierwszego dnia i nie zapomniwała psioczyć za każdym razem, ilekroć zobaczyła pamiątkę po szponach królowny z Wyzimy* (7, с. 44); – *Widziałem* – **charknął** *potwór* (7, с. 58).

Окремий різновид становлять фразеологічні синоніми: укр. *плескати язиком*; *ляпати язиком*; *молотити язиком*; *правити теревені*; *розводити теревені*; *плести нісенітницю*. В одному синонімічному ряді ці синоніми пов'язуються з лексичними синонімами *mówić*, *gadać* тощо. Наприклад: *Tylko przed królem ani mru-mru o możliwości wypadku przy pracy*

(7, с. 19); *Odpowiadaj, nieoficjalnie, krótko i jasno: będzie czy nie będzie? Nie zastaniaj mi się tylko żadnym kodeksem* (7, с. 24); *Uwierz mi, nie rzuciłem żadnych uroków* (7, с. 33); *Plotka głosi że ci ludzie przekonali po cichu wiedźmina, aby nie bawiać się w żadne ceregiele ani czary, zatkł strzygę, królowi powiedział, że czar nie podziałał, że córeczka spadła ze schodów, no że zdarzył się wypadek przy pracy* (7, с. 17); *Wiedźmin zmełł w zębach przekleństwo* (7, с. 289). У наведених зразках фразеологічні звороти мають смисл «говорити»; слово *zmełł* вжито у значенні «подрібнити, змолоти що-небудь на дрібні частинки».

Отже, розмаїта система синонімів роману А. Сапковського дає змогу автору увиразнити думки і мову персонажів із різних верств населення й рівня культури, надати висловам експресії, а читачам можливість насолоджуватися емоційними діалогами. У творі переважає емоційно-експресивна, розмовна, просторічна лексика, що можна пояснити особливостями характеру циклу романів «Відьмак» та індивідуальної творчої манери письменника, його прагненням якнайточніше передати специфіку народного мовлення.

Література

1. Лукашук М. Роль комунікативних дієслів як когезивних елементів у різних стилях сучасної англійської мови. *Nauka i studia*. 2017. № 15 (195). С. 10–18.
2. Основні види синонімів. URL : <https://inyaz.bobrodobro.ru/18071>
3. Сапковський А. Відьмак. Т. 1. Останнє бажання / пер. з пол. С. Легеза ; комент. С. Легези, О. Стужук. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 288 с.
4. Сизоненко Н. Структурна організація та семантика власне дієслів мовлення, які уводять слова автора (на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад»). *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика* : колективна монографія / за ред. Н. Сизоненка. Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. 256 с.
5. Синоніми. Види синонімів. Приклади синонімів. URL : https://lponomar.com/synonimy_wydy_pryklady/
6. Ярова А. Дієслівна синоніміка в прозових творах Івана Багряного : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 218 с.
7. Sapkowski A. Wiedźmin. Ostatnie Życzenie. Warszawa : SuperNowa, 2014. 332 s.
8. Słownik Języka Polskiego PWN. URL : <https://sjp.pwn.pl/szukaj.html>
9. Szerszunowicz J. Frezeologia w kształceniu językowym. Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2017. 298 s.

ОФОРМЛЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ ЗМІ

У статті розглянуто структурні типи заголовків, уживаних у текстах дописів, опублікованих у регіональному Телеграм-каналі «Свої. Кривий Ріг». Описано різні наукові підходи щодо інтерпретації поняття «заголовок».

Ключові слова: заголовок, заголовкове речення, Телеграм-канал.

The article examines the structural types of headings used in the texts of posts published in the regional Telegram channel "Svoi. Kryvyi Rih". Various scientific approaches to the interpretation of the concept of "headline" are described.

Key words: headline, headline sentence, Telegram channel.

В умовах глобалізації й трансформації суспільства інформація стала головним аспектом цивілізаційного розвитку. Засоби масової інформації відіграють важливу роль у процесах представлення України на міжнародній арені, встановленні міжкультурних зв'язків із різними народами та державами. Неабиякої актуальності набувають заголовки, репрезентовані в тих чи тих текстах, адже вони дають змогу сприйняти ключову інформацію, яка буде опублікована далі. Зі збільшенням можливостей інформаційного простору (Інтернет-платформ, новітніх мультимедійних засобів та ін.) увага читача спрямована передовсім на візуальне зчитування будь-яких заголовкових назв. Сучасні засоби масової інформації надають широкі можливості для дослідження особливостей оформлення заголовків. Проте Телеграм-канали як альтернативні замітники газетних текстів ще не були предметом детального вивчення з позиції мовознавства (їм приділено значно менше уваги, ніж іншим засобам масової інформації), що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – з'ясування структурних особливостей оформлення заголовків у текстах сучасних засобів масових інформацій (зокрема в текстах актуальних Телеграм-каналів). Джерельною базою послуговували заголовки текстів, опублікованих у регіональному Телеграм-каналі «Свої. Кривий Ріг».

Заголовок – це перше, що бачить читач, перш ніж сприйняти інформацію основного тексту; він дає змогу зорієнтуватись у нескінченному інформаційному потоці та має на меті зацікавити реципієнта, а також повинен відповідати структурі та основним ознакам заголовкових назв.

Сьогодні немає чіткого й загальноприйнятого терміна на позначення заголовків, оскільки в науковій літературі наявні різні підходи щодо інтерпретації цього поняття. Деякі науковці вивчають заголовок як ім'я тексту. Дослідники (зокрема Г. Микитів та Т. Попруга) зазначають, що заголовок транлює головну тему, виражає експресію, може мати підтекст та контрастно відрізнитись від змісту основного тексту, у ньому міститься основна думка повідомлення. Учені розглядають заголовок як частину тексту з найбільшим інформаційно-смысловим навантаженням [4]. Н. Леонова вважає, що заголовок формує емоційний вплив до новини чи статті, виконує емоційно-оцінну функцію, потрактовує поняття «заголовок» як відображення інформації в стислій формі [3]. Я. Гаврилова та О. Гусак сходяться на думці, що заголовок є своєрідним ключем до інтерпретації авторської інформації, його суб'єктивної думки, певних індивідуальних висновків, власне аналізований термін розглядають як своєрідну тезу корпусу тексту [1; 2].

Українські вчені, дотичні до аналізу заголовкової терміносистеми, акцентують на тому, що за рахунок заголовків відбувається опосередкована комунікація між автором та читачем. М. Тимошик називає заголовком «назву твору або окремих його частин» [7, с. 250]; В. Різун вважає, що «заголовки – це спеціальні засоби, які являють собою опорні точки, що показують найбільш важливу текстову інформацію» [6, с. 9]. Учені наголошують, що, з одного боку, заголовок ретранлює первинну інформацію про текст, а отже, пов'язаний з тим чи іншим змістовим елементом, являє собою повноправний компонент тексту. З іншого, – це структура, яка випереджає текст, сам заголовок є мовним елементом, що знаходиться поза текстом і має певну самостійність.

Дібраний фактичний матеріал дав змогу розподілити заголовки Телеграм-каналу «Свої. Кривий Ріг» за такими структурними моделями:

---

1) «простий» заголовок – як правило, складається з одного речення, яке виражає певну закінчену думку, напр.: *Командира взводу судитимуть за вимагання, бандитизм, викрадення авто і незаконне зберігання зброї;*

2) «ускладнений» заголовок – відрізняється від «простого» тим, що він формується з декількох самостійних, логічно завершених частин, які також несуть певну закінчену думку, напр.: *14-річний дніпрянин організував телеграм-чат школярів-антисемітів. За даними СБУ, підлітка завербували спецслужби рф для дискредитації України у світі;*

3) «заголовковий комплекс» – конструкція, до якої входить основний заголовок і підзаголовки різноманітної складності і призначення, напр.: *Фінальний розпродаж! Будівлю на Калнишевського, 1а планують продати за три копійки. Вона належить АТ «КриворіжНДПРУДМАШ».*

Диференційовані структурні типи містять у собі формальний склад заголовка та зв'язки між його компонентами. Так, натрапляємо на різні морфологічні елементи, їхню неоднорідну послідовність та синтаксичні зв'язки. Як слушно зазначають дослідники, основною структурною ознакою тексту є предикативність, усі ж інші виражають специфіку комунікативного акту та авторські інтенції. До них можна зарахувати такі: розрахунок на візуальне сприйняття, бажання максимально зменшити використання місця в пості, тиск з боку традиційних форм побудови заголовка, необхідність вираження експресії та спонукальності, розрахунок вплинути на велику аудиторію, при цьому врахувавши її неоднорідність, невизначеність сприймачів інформації, а також обмежені часові рамки на підготовку матеріалів до друку [5, с. 138].

Найпоширенішими в аналізованому матеріалі виявилися прості заголовки, що складаються з одного речення. На синтаксичному рівні вони являють собою різні моделі – заголовки виражені як односкладними, так і двоскладними й складними реченнями. Особливо продуктивними є заголовки, виражені односкладними реченнями: 1) означено-особовими, напр.: *Зробіть запас води; Видихаємо і чекаємо на відбій; Кличте дітей до екранів; Прочитай мене; Ранок починаємо з добрих новин;* 2) неозначено-особовими, напр.: *Тіло чоловіка*

дістали з каналу поблизу селища Червоні Поди Новопільської громади Криворізького району; Дитину знайшли; Схоже неподалік Метро встановлюють черговий МАФ; 3) безособовими, напр.: Було гучно у Кривому Розі; У Криворізькому районі гучно; 4) називними, напр.: Жовтень у Кривому Розі; Подвійна аварія у Тернівському районі; Тонна конопель на рік та 500 тисяч доларів чистого прибутку щомісяця; Туристооблікоморале. Звернімо увагу на крайній контекст: заголовок представлений називним односкладним реченням, яке є однокомпонентним і прецедентним, адже містить інтертекстуальний іменник *туристооблікоморале*, що відсилає до відомого радянського фільму. Усі представлені заголовки побудовано за типовою схемою, саме тому їх легко згрупувати за певними синтаксичними особливостями.

Окрім того, наявний матеріал репрезентований і двоскладними реченнями, наприклад: *Рашисти вбили маму двох дітей у Дніпровському районі; Криворіжці просять надати почесне звання Героя України Юрію Челяху (помертньо); Володимир Зеленський підтвердив застосування Україною американських балістичних ракет; В бою біля Водяного загинув боєць взводу спостереження розвідувальної роти Максим Дзензура та ін.*

Не менш продуктивними є й заголовки, які відповідають структурі складносурядних та складнопідрядних речень. Напр.: *Ось так ЗРК НАВК нищить ворожі дрони та ракети, якими російські окупанти намагалися обстріляти Україну; «Кривбаспроект» може піти з молотка не за 54 мільйони, а майже вдвічі дешевше; Криворізький ранок почався не з кави, а з вибуху; Авто горіло на парковці по вул. Вільної Ічкерії (колишня Волгоградська), що у Саксаганському районі; У Кривому Розі засудили орка, який підстрелив з автомата жителя окупованої Херсонщини навесні 2022 року; Так кортіло на шопінг до ЄС, що довелося вигадати цілу схему.* Однак необхідно зазначити, що складнопідрядних заголовкових речень все ж таки більше, оскільки вони мають на меті передати якомога більше інформації в одному заголовку. Заголовки, виражені складними реченнями, найточніше передають зміст відомостей. Вони маніфестують не

тільки тему повідомлюваного, але і його ідею, причиново-наслідковій зв'язки тощо.

Доволі вживаними є ускладнені заголовки, що втілюють прийом градації за рахунок «нанизування» двоскладних речень, як-от: *Масштабно палає сухостій в районі Східного-3. Рятувальники вже працюють; У Тернівському районі з'явився недо-нікассо. На Сергія Колачевського невідомий розмалював балончиком з фарбою декілька автівок; В Ізраїлі загинули двоє громадян України. Про це повідомляють ЗМІ з посиланням на українське посольство.* За рахунок таких схем читач може почерпнути головну інформацію, витративши при цьому мінімальний проміжок часу. Відповідні заголовки хоч і ускладнені, проте вони є компактними, насиченими й доступними, містять підмети, які здебільшого вказують на «винуватця» події, на суб'єкт, який є ключовим у тій чи тій новині. До того ж аналізовані заголовкові назви мають і форму складного безсполучникового речення, оформленого за допомогою двокрапки. Головні відомості подаються на початку, а текст заголовку після двокрапки ніби пояснює або доповнює попередню інформацію: *Сильна аварія на Інтернаті: збили мотоцикліста; Труп жінки на смітнику: правоохоронці вийшли на ймовірних причетних; Резонансне вбивство у Кривому Розі: за попередньою інформацією, жінка могла орендувати квартиру в Тернівському районі; Аварія на перехресті Гурова: «Файні» ковбаси зіткнулися з легковиком, водій кинув автівку.* Така структура заголовків привертає увагу, інтригує першою фразою, а потім ніби змушує підписника дочитати інформацію до кінця. Усі зазначені ускладнені заголовки можуть існувати окремо один від одного, адже вони являють собою цілісний, довершений текст, що не потребує додаткових пояснень.

Що стосується заголовкових комплексів, то вони є найменш продуктивним сегментом аналізованого матеріалу, складаються з основного заголовку і підзаголовків різноманітної складності і призначення на зразок: *Резонанс. На одному зі сміттєвих полігонів знайшли труп жінки. Тіло випало з контейнеру при вивантаженні; Діставайте гаманці. Настав час платити за безкоштовний проїзд. Again!; Сварка біля під'їзду в Покровському районі закінчилася криміналом. 35-річний чоловік*

всадив ніж у 49-річного товариша. Постраждалий від'їхав до лікарні, а нападника затримала поліція. Ніж теж знайшли. Як бачимо, такі заголовкові комплекси мають як компактну, так і доволі розгалужену, або розширену, структуру. Вони складаються з речень різних типів – простих (односкладних, двоскладних), складних (безсполучникових, складносурядних, складнопідрядних). Окрім того, для підсилення й акцентуації на лексичному рівні простежуємо використання англійських слів, значення яких може бути незнайомим пересічній людині, що не знає англійської мови. У поданому матеріалі читач легко визначає основний заголовок та підзаголовки, виокремлює головну інформацію й ту, яка подана для увиразнення.

Отже, на підставі сучасної структурної класифікації заголовкових одиниць української мови логічно диференціювати прості, ускладнені заголовки й заголовкові комплекси. Різні типи заголовків представлені непропорційно й розподілені нерівномірно. Деякі структурні схеми досить поширені, водночас інші, навпаки, трапляються зрідка або взагалі є поодинокими.

Література

1. Гаврилова Я. Роль лінгвістичних засобів виразності газетних заголовків у сприйнятті тексту повідомлення. *Диалог : Медіа-студії*. Одеса, 2006. Вип. 4. С. 130–136.
2. Гусак О. Заголовок як інструмент збільшення відвідуваності сайту інтернет-ЗМІ. *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. 2013. № 2 (14). С. 70–73.
3. Леонова Н. В. Граматичні особливості, структура й функції заголовків періодичних видань – одного з найпоширеніших видів малих жанрових форм інформації (МЖФІ). *Наукові записки. Серія : Філологічна*. URL : file:///C:/Users/Home/Downloads/Nznuoaf_2013_40_16.pdf
4. Микитів Г. В., Попруга Т. В. Інтерпретація газетних заголовків у сучасному інформаційному просторі. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1. 2010. С. 233–237.
5. Мовчан Д. В., Лаптева А. В. Поліфункціональна природа заголовків німецькомовних публіцистичних текстів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. № 12. 2019. С. 137–140.
6. Різун В. В. Лінгвістика впливу. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 148 с.
7. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практичний посібник. 2-ге вид., стереотипне. Київ : Наша культура і наука, 2006. 560 с.

Список ілюстративних джерел

1. Свої. Кривий Піг. URL : <https://t.me/s/svoikR>

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ОФОРМЛЕННЯ ДОПИСІВ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ БЛОГЕРІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У статті розглянуто специфіку мовного оформлення дописів українськомовних блогерів у соціальних мережах (зокрема на платформі Instagram). Доведено, що мова сучасних соціальних мереж орієнтована на певну аудиторію, містить емоційно-експресивну, розмовну лексику, подекуди перенасичену суржилом та неологізмами.

Ключові слова: платформа Instagram, лексикон, лексичні особливості.

The article examines the specifics of the language design of posts by Ukrainian-speaking bloggers in social networks (in particular, on the Instagram platform). It has been proven that the language of modern social networks is aimed at a certain audience, contains emotionally expressive, colloquial vocabulary, sometimes oversaturated with expletives and neologisms.

Key words: Instagram platform, lexicon, lexical features.

В умовах сьогодення глобальна Інтернет-комунікація набуває неабиякої актуальності, оскільки являє собою багатогранне дискурсивне явище, дотичне до багатьох сфер життєдіяльності людини. Популярність соціальних мереж безпосередньо пов'язана зі стрімким розвитком суспільства, викликами сучасності та різноманітністю жанрових форм, які користувач може обрати для взаємодії з аудиторією. Очевидно, така тенденція зумовлена відкритістю, демократичністю, інтерактивністю, тематичним та стильовим різноманіттям блогів, Instagram / Facebook-сторінок, YouTube-каналів і т. ін., свободою слова й послуговуванням тими мовними засобами, які, власне, і презентують індивідуальний стиль користувачів, блогерів.

Мета наукової розвідки полягає у з'ясуванні специфіки мовного оформлення дописів українськомовних блогерів у соціальних мережах (зокрема на платформі Instagram). Джерельною базою послугували сторінки на платформі Instagram Маші Єфросиніної й Олексія Дурнева.

Вивчення лінгвістичних особливостей Інтернет-ресурсів – це новий вектор мовознавчих розвідок, у яких здебільшого акцентовано на загальних теоретичних і практичних моментах

віртуальної комунікації та медіалінгвістики. Як зарубіжні, так і українські вчені предметом наукових розвідок обирають мовну специфіку Інтернет-дискурсу (Ф. Бацевич, А. Белова, Г. Почепцов, Р. Трифонов, С. Чемеркін): структурно-змістові та функційно-стилістичні особливості вебресурсів (О. Винарієва, Є. Галичкіна, С. Данилюк); лексико-стилістичні та словотвірні особливості українськомовних блогів, дописів (С. Зайцева, Ю. Маковецька-Гудзь, О. Стишов, В. Шпитальний) і т. ін.

Загальновідомо, що соціальні мережі за своєю сутністю є багатофункційними, реалізують низку функцій, які обов'язково передбачають втілення основної мети блогера за рахунок використання вербальних та невербальних засобів комунікації. Більшість науковців наголошує на виокремленні таких загальних функцій сучасних комунікативних процесів у соціальних мережах: 1) комунікативної (комунікація здійснюється у віртуальній реальності повсякчас за рахунок сприймання та відтворення нової інформації); 2) розважальної (блоги є альтернативним джерелом розваг у реальному житті); 3) соціалізаційної (полягає у згуртуванні людей навколо проблем сучасності, підтримці соціально значущих зв'язків); 4) акумулятивної (ретранслює, збагачує та передає досвід ведення соціальних мереж іншим користувачам-новачкам); 5) рефлексивної (забезпечує створення «ідеального» образу блогера, трансляцію індивідуально-авторського стилю подачі матеріалу); 6) психотерапевтичної (як ведення блогу, так і сприймання інформації, представленої у блозі, передбачає сплеск позитивних, а іноді й негативних емоцій); 7) рекламної (нетрадиційне представлення свого блогу, його наповнення цікавим і корисним контентом сприяє охопленню більшої кількості аудиторії й підписників); 8) просвітницької / інформативної (полягає у висвітленні актуальної, раніше невідомої інформації) [1; 3; 5]. О. Горошко, окрім зазначених функцій, виокремлює контактовстановлювальну функцію (необхідна для встановлення та розбудови нових соціальних зв'язків); функцію консолідування (для створення віртуальних груп і співтовариств) [2, с. 215].

Блоги та дописи диференціюють за авторством, за видом мультимедійного контенту, за жанровими характеристиками, за

тематичним наповненням. За авторством виокремлюють особисті (персональні), колективні, або соціальні, «інкогніто» сторінки та блоги. Персональні передбачають авторство лише однієї людини, колективні ведуться групою людей, а так звані сторінки та дописи-інкогніто ведуться від імені чужої або невідомої користувачам особи. За видом мультимедійного контенту блоги та дописи розподіляють на текстові, фотоблоги, музичні, відеоблоги, підкасти й блоги та дописи змішаних типів. За жанровою специфікою диференціюють контентний блог – публікація первинного авторського контенту, мікроблог – короткі повсякденні новини особистого життя автора, моніторинговий блог – коментування, оцінка й критичний аналіз інших блогів чи сайтів, цитатний блог – публікація цитат з інших блогів та ін. За тематикою розрізняють тематичні блоги та блоги загальної тематики. У перших висвітлено конкретні теми: спорт, їжа, стиль, б'юті-індустрія і т. ін., у блогах загальної тематики здебільшого натрапляємо на політематичу інформацію [6].

Сторінка кожного блогера на платформі Instagram – це унікальний світ зі своїми правилами, звичками, поглядами на життя та світ. Хоч відповідна соціальна мережа й була спочатку створена для обміну візуальною інформацією – фотографіями та короткими відео, зараз у кожному профілі Instagram-сторінок є певні текстові поля, які можна заповнити за бажанням: описати себе, свої хобі та інтереси, заповнити поля стандартної інформації про користувача, вказати покликання на сайт для роботи, засоби зв'язку з вами і т. ін. (зазвичай це можна зробити в рубриці «шапка профілю»).

Наприклад, на сторінці Маші Єфросиніної вказано таку інформацію: *Mom • TV Host • Activist, Founder of @masha.foundation, Honorary Ambassador of @unfpa, Co-founder of @mashsh.wear, Новий випуск #ДоросліДівчата*. Як бачимо, такий опис зорієнтований не лише на українськомовну аудиторію, але й на світову. Із шапки профілю дізнаємося, що Маша Єфросиніна мама, телеведуча, активістка, засновниця проєкту @masha.foundation, амбасадор @unfpa, співзасновниця бренду одягу @mashsh.wear. Увесь цей текст містить інтертекстуальні покликання на інші сторінки, які можна відвідати, натиснувши на

кнопку миші або на екран. Окрім того, бачимо й покликання на контент іншої платформи – YouTube канал, на якому виходять випуски авторської програми #ДоросліДівчата.

Сторінка Олексія Дурнева оформлена більш скромно, із шапки профілю дізнаємося лише другорядні, на наш погляд, речі про особистість, як-от: *Реклама: alina@durnevsales.com.ua, Тур «Упс! А що трапилось?» в Польщі*. Так, зазначений контент інформує нас про те, що Олексій Дурнев має піар-менеджера, до якої можна звернутися з питань реклами, і містить інтерактивне покликання на розважальний тур «Упс! А що трапилось?», за яким можна придбати квитки. Однак у статті ми хотіли б більш детально зупинитися саме на дописах блогерів та висвітлити їхні мовні особливості.

Специфіка оформлення дописів Олексія Дурнева відображає його стиль написання, індивідуальність. Впадає в око те, що пости містять дещо типовий початок, адже розпочинаються зі звертання *Шановні!* до читачів. Напр.: ***Шановні**, шоу «Упс! А що трапилось?» вирушає в тур!* (2); ***Шановні**, а чого вдома сидимо, не насолоджуємося останніми теплими днями на природі?* (2); ***Шановні**, дайджест приємних новин повернувся!* (2). Зазначена лексема привертає увагу читача й підписника до нової інформації, сприяє налагодженню або встановленню контакту. Утім іноді для привернення уваги автор послуговується цією ж формою звертання, але з використанням іншої графічної фіксації: ***Шановні!** Свіженькій упс! вже на каналі* (2).

На лексичному рівні простежуємо активне використання запозичених слів, які в українську мову увійшли в статусі неологізмів: *сторіс*, *біо*, *дірект* і т. ін.: *Упс, а що трапилось, поки мене не було? Посилання в сторіс та біо!* (2). Усі ці слова безпосередньо пов'язані з платформою Instagram, називають її невід'ємні елементи. Пор.: *сторіс* – короткі публікації, які зникають протягом 24 годин, *біо* – це так звана «шапка профілю», про яку ми згадували вище, *дірект* – особисті повідомлення, якими можна обмінюватися на платформі.

Окрім того, у дописах Олексія Дурнева натрапляємо на авторські неологізми, які «мігрували» з однієї платформи на іншу (цими лексемами блогер послуговувався у відео на своєму

YouTube-каналі, а тепер вони стали загальноновживаними серед його аудиторії та підписників): *кракаде, закусенєць, бімба*. Напр.: *В гостях незрівнянна @da_astafieva. Посилання в сторіс та біо. Чекаємо на закусенци та коментарі (2)*, де *закусенци* – це лайки, або ж звичні нам вподобайки. Як бачимо з контексту, така лексема-каламбур походить від *рос. заусенец* – «задерта шкіра біля нігтя». Вона втратила своє первинне значення й набула нового змісту.

Усі публікації блогера можна розподілити за певними категоріями: анонси його авторських програм на YouTube-каналі, пости, які стосуються тематики повномасштабного вторгнення (здебільшого містять інформацію, спрямовану на підтримку ЗСУ), філософські дописи з розмірковуваннями над сенсом життя крізь призму сьогодення, рекламні пости з просуванням певної продукції й пости про щось приземлене, повсякденне. Звернімо увагу на слова й словосполучення, наявні в дописах про війну та повномасштабне вторгнення. З-поміж цієї рубрики виокремлюємо кілька слів-неологізмів, які впадають в око пересічному читачеві: *донат, донатити, неначасний, орк*. Напр.: *Сьогодні дуже багато ниючих орків (2); Але на тлі величезних викликів перед нами, громадянами, наші проблеми – людські – здаються мізерними. Неважливими. Смішними. «Неначасними». Просити про допомогу для себе нечесно, зважаючи на те, що хтось потребує її значно більше (2)*. Лексема *неначасні* позначає певні життєві перипетії, які є другорядними, меншовагтисними порівняно з тими проблемами, з якими стикається зараз чи не кожен українець.

Цілком закономірно, що мова сучасних блогерів не позбавлена сленгізмів. Не винятком є й Олексій Дурнів, який часто послуговується відповідними словами: *200 000 гривень відправили на донецький напрям, і ці гроші вже конвертовані у смажені дупи ворога. Дякуємо чудовому львів'янину @5ive_hookah_ua, який сам задонатив тачку військовим, фонду @tamdezhivenadiia за смаколики та взуття (2); «Виходь заміж», «качай дупу», «готуй борця», «будь тихішою», «будь активнішою», «не сперечайся», «вдягайте не так відверто», «надягни щось більш жіночне». Аааа! А ви не лише не вимерли після цього пресингу – ви відстояли свої права та продовжуєте*

любити людей з усіма їхніми колючками (2). Такі приклади становлять лише невеликий відсоток сленгізмів, наявних в аналізованих дописах. Активність таких слововживань промовисто свідчить про те, що мова соціальних мереж тяжіє до розмовної, живої, а не літературної та канонічної мови. Ба більше, деінде натрапляємо на стилістично забарвлені слова з негативною конотацією: *Звичайно, спалахи варварства відбуваються навіть в епоху колонізації космосу (добридень, немита рашка з кривавим ножем), але це здебільшого агонія перед смертю застарілого лайна* (2).

Окремого аналізу вартує мова, представлена в дописах на Instagram-сторінці жінки-блогерки Маші Єфросиніної, яка так само, як і Олексій Дурнев, публікує найрізноманітніший контент, орієнтований на проблеми й виклики сьогодення. Звернімо увагу на те, що тексти публікацій блогерки більш виважені, «вчитані», містять мало описок, сленгізмів, на перший погляд здаються нібито ідеальними й наближеними до класичної української літературної мови. Пор.: *Ми з командою на початку вторгнення прийняли рішення, що віддаватимемо всі наші сили роботі з цивільними жінками, які постраждали від війни. Тому вся моя активність в тому полі. Але сьогодні, в День Захисників та Захисниць, я вирішила зробити відступ від чітко окресленого кола своїх дій і повернути вашу увагу до жінок на фронті. Коли вони повернуться @masha.foundation буде пропонувати психологічну допомогу кожній з них. Але зараз їм потрібна жіноча військова форма та купа важливих речей для зимнього періоду. Зазначу, що в ЗСУ відсоток жінок один з найбільших в Європі. Тож давайте підключатись до допомоги!* (1). Проте подекуди фіксуємо наявність емоційно забарвленої лексики та русизмів, написаних на український лад: *З якогось незрозумілого біса інстаграм видалив мій вчорашній допис з цими фото, які якнайкраще відображають мій сьогоднішній внутрішній стан – недождьотесь!* (1); *Хрін би з нею, з колонією, але ж масковської суд заборонив мені мої сторінки вести. Шта делать, люди? Адже саме, боючись таких шизофренічно бредових вироків, жодна медійна та звичайна людина в росії не дістає з дупи свого язика вже півтора роки!* (1).

Відповідна манера подачі матеріалу вказує на те, що блогери – це звичайні люди, які мають такі ж самі проблеми, прагнуть висловити свою думку простою й доступною побутовою мовою. Але чи завжди це виправдано і чи не впливає це негативно на соціум? Адже підписники (особливо молодшого віку) часто наслідують своїх кумирів, переймають їхню манеру спілкування. Маша Єфросиніна є послом ООН, а тому має подавати достойний приклад іншим членам суспільства. Тож можна зробити висновок, що мова публікацій блогерки варіюється від витонченої до зниженої. Це, очевидно, пов'язане зі специфікою та тематикою публікацій або з тим, що деякі пости все ж таки виставляє спіч-райтер, а не сама пані Марія.

Дописи аналізованої соціальної мережі орієнтовані першочергово на молоде покоління, а тому цілком закономірним є послуговування запозиченими словами-неологізмами, які не завжди сприймаються позитивно більш старшою аудиторією. Напр.: *«Мама, молю, не дай крінжа!»* – *скаже моя Нана* – це перше, про що я подумала, коли @anita_solovei запросила мене стати *хедлайнером* великого Форуму Блогерів #OrangeForum (1). Так, слово *крінж* (від англ. *to cringe* – ніяковіти) – «це почуття легкого дискомфорту й сорому – зокрема за іншу людину – викликане дивними чи смішними подіями», ввійшло в українськомовний простір через активний вплив англійської мови, сьогодні відповідну лексему вважають неологізмом-сленгізмом. Словосполучення *дати крінжа* теж стало фразеологічним й функціонує зі значенням «зганьбитися перед великою кількістю людей». Лексема *хедлайнер* первинно побутувала зі значенням «основний музичний гурт або виконавець фестивалю, мета якого – привернути увагу якомога більшої аудиторії», але протягом деякого часу змінилася, набула іншого (більш загального) значення: *хедлайнер* – це, так би мовити, «гвіздох програми», найбільш очікуваний учасник тієї чи іншої події. Загалом, значення аналізованого слова простежується в поданому вище контексті, воно є зрозумілим і не потребує звернення до довідкових джерел завдяки контекстуальному оточенню.

Особливістю сучасного блогерства на платформі Instagram є відсутність єдиних стандартів і чітких правил щодо

змістового наповнення та зовнішньої репрезентації блогу. Найбільше, що привертає увагу користувачів, – це постійне оновлення інформації, цікавий заголовок, тематика дописів, мова, якою послуговується особистість для репрезентації своєї індивідуальності, та якісне зображення. Що стосується мовного оформлення дописів, то, проаналізувавши публікації Олексія Дурнева та Маші Єфросиніної, можемо зробити певний висновок: мова сучасних соціальних мереж спрямована на конкретну аудиторію, містить емоційно-експресивну, розмовну лексику, подекуди перенасичена суржилом та словами-неологізмами, які за останні роки заповнили Інтернет-простір.

Отже, на підставі сучасної структурної класифікації заголовкових одиниць української мови логічно диференціювати прості, ускладнені заголовки й заголовкові комплекси. Різні типи заголовків представлені непропорційно й розподілені нерівномірно. Деякі структурні схеми досить поширені, водночас інші, навпаки, трапляються зрідка або взагалі є поодинокими.

Література

1. Горіна Ж. Д. Про віртуальну комунікацію в мережі Instagram. *Молодий вчений*. 2018. С. 32–34
2. Горошко О. І. Новий конвергентний жанр 2.0 – твіттинг. *Вісник Львівського ун-ту. Серія Філолог. Загальне мовознавство* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 52. С. 210–223
3. Зайцева С. В. Лексико-стилістичні та словотвірні особливості українськомовного блогу : дис. ... канд. філол. наук. Дніпро, 2014. 256 с.
4. Новосельський І. Ф. Українські соціальні мережі : специфіка та проблеми функціонування. *Політичні інститути і процеси*. 2020. С. 89–96
5. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 13. С. 364–374. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_53
6. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.

Список ілюстративних джерел

1. Сторінка Маші Єфросиніної в Instagram. URL : <https://www.instagram.com/mashaefrosinina/?hl=ru>
2. Сторінка Олексія Дурнева в Instagram. URL : https://www.instagram.com/aleksey_durnev/

СЕМАНТИЧНІ ВИЯВИ КОНЦЕПТУ «ЄВРОПА» В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

У статті здійснено дослідження концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ, зокрема описано його семантичні вияви. Засоби масової інформації стали джерелом поповнення концепту ЄВРОПА з урахуванням метафоризації цього поняття. Задля аналізу вербалізації концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ створено мінісловник, який дав змогу структурувати концепт ЄВРОПА, зважаючи на ядерну і навролядерну зони.

Ключові слова: *концепт, структура концепту, семантика, ядерна зона, навролядерна зона.*

The article is devoted research the concept of EUROPE in the Ukrainian media, in particular, her semantic manifestations. The media have become a source of replenishment of the EUROPE concept, taking into account the metaphORIZATION of this concept. In order to analyze the verbalization of the concept of EUROPE in the Ukrainian media, we created a mini-dictionary that allowed us to structure the concept of EUROPE, taking into account the nuclear and near-nuclear zones.

Key words: *concept, structure of the concept, semantic, nuclear zone, near-nuclear zone.*

У зв'язку з подіями, що відбуваються в різних суспільних сферах в Україні, поняття «Європа» утратило своє первинне значення як власної назви і розвинулось у концепт, який має низку концептуальних розгалужень. Оскільки Європа як поняття набуло ідеологічного змісту, то розвинулось не просто у концепт, а у медіаконцепт. Природу терміна «концепт» у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці досліджували В. фон Гумбольдт, Дж. Лакофф, Ч. Філмор, О. Потєбня та ін. Що стосується досліджень вербалізації концепту ЄВРОПА, і в українських медіа зокрема, то до цієї теми зверталися такі дослідники, як Г. Яворська, О. Богомолів, О. Джеріх, В. Кравченко, Т. Пономаренко, Я. Прихода, Г. Яроцька та ін.

Метою нашого дослідження стало визначення семантичних виявів концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ.

До 50–70-х років ХХ ст. термін «концепт» сприймали як категорію, що функціонувала у філософії та математичних науках. Цей термін виник у рамках латинської мовної традиції в

працях середньовічних філософів. Піку поширеності термін «концепт» набув у контексті праць філософа П. Абеляра, який трактував це поняття як подвійне існування універсалій як у речах, так і в людській свідомості.

У своїй праці «Концепт у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах» О. Джеріх зазначає, що «лише у 90-х роках ХХ століття термін «концепт» зміг закріпитися та набути широкого використання у науковій літературі, що пояснюється необхідністю введення у лінгвокультурології та когнітивній лінгвістиці терміна, який окрім поняття включав би в свій склад асоціативні оцінки, конотації та увлєння користувачів» [1, с. 62].

Для терміна «концепт» складно окреслити одну дефініцію. Одні науковці визначають концепт як «одиницю мислення, яка закріплена в пізнанні індивідуума та відображає сприйняття ним навколишнього світу» [там само], а інші – як одиницю пізнання й інформаційної структури, що відображають досвід людини, або як одиницю вияву колективного пізнання [1, с. 63]. Можемо акцентувати на загальних ознаках концептів, до яких належать комплексність (концепт охоплює різні аспекти мови з урахуванням когнітивних, асоціативних, етнічних особливостей), мінливість (для структури концепту характерні зміни, зумовлені змінами людського мислення, соціально-політичної ситуації тощо), умовність та нечіткість (концепт містить у собі сукупність індивідуальних і колективних поглядів), ментальність (концепт – це одиниця свідомості людини).

Складність визначення чіткої структури концепту пов'язана з неможливістю контролювати мисленнево-ментальний процес у свідомості людини. Проте науковці виділяють діадну (ядро й периферія) та тріадну (поняттєвий, образний і ціннісний компоненти) структури. Розглядаючи діадну структуру концепту, науковці дійшли висновку, що ядро – це ключова лексема, що позначає концепт, а до периферії концепту відносять мікроконцепти. «У ядрі закріплюються етимологічні особливості концепту та зміст відповідного поняття» [1, с. 65]. Окрім лексем, що входять до ядра номінативного поля, науковці виділяють периферійні компоненти, які виокремлюють за допомогою

аналізу контекстів або сполучуваності лексем, що вербалізують концепт у мові. Існують певні способи встановлення периферійних компонентів номінативного поля, до яких належить аналіз художніх і публіцистичних текстів, побудову дериваційного, пареміологічного, лексико-фразеологічного полів.

Під час розгляду тріадної структури концепту виділяють такі складові: 1) поняттєва, у якій відбивається ознакова й дефініційна структури; 2) образна (охоплює когнітивні метафори); 3) ціннісна, що містить сукупність значущих і вагомих для людини та соціуму орієнтирів.

Поняттєва частина структури передбачає найбільш суттєві пізнавальні ознаки, що характеризують об'єкт дослідження, окрім того, ця структурна частина синонімічна до словникової дефініції, містить найбільш істотні для окреслення меж досліджуваного концепту диференційні семи, наприклад: Європа – частина світу, країни, народ. До образної складової входять когнітивні ознаки, що утворилися внаслідок метафоричних переносів, і перцептивні, – які сформувалися в результаті чуттєвого сприйняття носіями феноменів та явищ реальної дійсності. Що стосується ціннісного елементу концепту, то він характеризується емоційними, естетичними оцінками кожної людини окремо або суспільства загалом, а також «включає в себе оціночні, енциклопедичні, регулятивні, соціокультурні аспекти» [1, с. 66].

У зв'язку зі змінами, що відбулися в різних сферах життєдіяльності українців, поняття «Європа», що первинно виконувало роль власної назви, набуло значення медіаконцепту, адже «ЄВРОПА стала ментальним прообразом майбутнього України та найважливішою сучасною ідеологемою» [3, с. 209].

Для аналізу концепту ЄВРОПА на базі корпусу ГРАК нами був створений підкорпус Ukraine_ZMI, до якого були включені всі українські медіатексти, що були розміщені у корпусі. Згодом, підкорпус Ukraine_ZMI став фундаментом для створення «Словника сполучуваності слів у межах концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ», яким ми послуговувалися для дослідження семантичних виявів концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ.

Ядром концепту стало слово *ЄВРОПА* із частотністю 111452 номени. До навколоядерної зони ми додали 32 найбільш

частотні леми: *антиєвропейський, всеєвропейський, Євробачення, євроінтеграція, європарламент, європарламентар* тощо [2]. Найбільш частотними у сполученні із ядром, яким стала лема *ЄВРОПА*, виявилися такі іменники:

– рада (*Вчора парламентська асамблея **Ради Європи** після тривалих і бурхливих дебатів незначною більшістю голосів усе ж затвердила вірчі грамоти української парламентської делегації*);

– чемпіонат (*Організатори фінальної частини **чемпіонату Європи** з футболу в майбутньому році мають намір змонтувати відеосистеми на всіх стадіонах, де відбуватимуться ігри першості*);

– країна (*За її словами, до Львова приїхало 30 студентів із різних **країн Європи**, зокрема з Німеччини, Польщі, Угорщини, Словенії, Іспанії, Італії, Естонії, аби на власні очі побачити Львів та Україну*);

– ліга (*Груповий турнір **Ліги Європи** для команд, які поважають себе, був, скоріше, розминкою, ніж справжнім випробуванням*);

– чемпіон (*У цій ситуації проблематично було не дати **чемпіонам Європи** стати господарями становища, тим паче збірна України мала безліч кадрових клопотів*);

– лексеми *центр, кубок, першість, частина, ліга, день, народ* [2]. Кожний з іменників має семантику сукупності, згуртованості або відтінок такого значення.

Серед найбільш частотних прикметників виокремили такі:

– східний (*Нам надзвичайно приємно, що серед багатьох готелів з усієї **Східної Європи**, саме івано-франківський готель отримав цю надзвичайно престижну нагороду*);

– західний (*Співпрацює з 150 компаніями усього світу, серед яких відомі бренди зі США, Канади та **Західної Європи***);

– центральний (*Країни Центральної Європи підписали новий документ*) [2].

До атрибутивів належать також прикметники *сучасний, новий, східний, центрально-східний, північний, південний, південно-східний* тощо [2]. Виразною спільною рисою є те, що семантика більшості з них пов'язана з позначенням певних територій. Варто зауважити: на першому місці за частотністю стоїть прикметник *східний*, що дає змогу припустити тенденцію

до україноцентризму у вітчизняних ЗМІ. Пор.: *центральний* має контекстно тотожне значення з лексемою *східний*.

Аналізуючи семантичний аспект вербалізації концепту ЄВРОПА в українських медіа, ми також звернули увагу на еволюцію ціннісного елементу концепту. Пор.: фрагмент від 1979 року: *Не дивно, що до реакціонерів пристали й нинішні правителі Пекіна. Їхня змова з прихильниками антисоціалістичної і антирадянської «Об'єднаної Європи» вже не становить таємниці* [2]; і фрагмент тексту 2016 року: *Якщо ми хочемо існувати в майбутньому об'єднаною Європою, ми повинні виконувати свої обов'язки* [2]. Відстежуємо, отже, позитивізацію концепту ЄВРОПА в українських медіа, оскільки одна й та ж колокація набуває у процесі історичного розвитку позитивного контексту. І власне, можна засвідчити динаміку ціннісної складової досліджуваного концепту, що можна пояснити змінами у мисленні українців.

Узагальнюючи, зауважимо: вивчення семантичних виявів концепту ЄВРОПА в українських ЗМІ потребує поглибленого дослідження, оскільки сьогоденні події зумовлюють поняттєві зміни, відображені в українських медіа, і вимагають відповідного опису. Обрана лексикографічна комп'ютерна платформа дала змогу розмістити у словниковій статті до кожної одиниці найбільш частотні сполучувані слова, дібрані за допомогою корпусної мови запитів (CQL). Попри те, що сполучувані слова в колокаціях мають нейтральну семантику, зауважимо, що слова *Європа*, *європейський* активно вживаються в проаналізованих медіатекстах. Дібрані й описані атрибути представили ядро й навіколоядерну зону досліджуваного концепту.

Література

1. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2018. № 35–36. С. 61–69. URL : <https://doi.org/10.31558/2075-2970.2018.35-36.7>
2. Пошук у ГРАКу. Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL : <https://uacorpus.org/Kyiv/ua/slovniki>
3. Яроцька Г., Пономаренко Т. Метафоричне моделювання концепту ЄВРОПА в українському медіадискурсі. *Діалог: медіа-студії*. 2020. № 26. С. 208–225.

ЕТНОКУЛЬТУРНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ Н. ДОЛЯК «ЧОРНА ДОШКА»

У статті досліджено побутову лексику, яка функціонує в романі Н. Доляк «Чорна дошка» й отримала статус етнокультурно маркованої, зокрема акцентовано на двох основних лексико-семантичних групах: 1) найменування хатнього начиння; 2) найменування будівельних споруд. Виявлено їх специфіку в межах певних лексико-семантичних підгруп.

Ключові слова: лексема, слово, група, підгрупа, значення.

The article examines the household vocabulary that functions in N. Dolyak's novel "The Black Board" and which has the status of ethnoculturally marked, in particular, attention is paid to two main lexical-semantic groups: 1) names of household utensils; 2) names of construction structures. Their specificity is revealed within certain lexical-semantic subgroups.

Key words: lexeme, word, group, subgroup, meaning.

Найяскравіше особливості індивідуально-авторського стилю виявляються в художньому мовленні. Адже вибір стилістичних засобів для вираження певної ідеї тут диктується не стільки мовними нормами, скільки внутрішнім прагненням адресанта висловити свою думку так, аби її адекватно сприйняв адресат. Тому й вдаються письменники до використання найрізноманітніших стилістичних засобів задля досягнення потрібного стилістичного ефекту. З-поміж ефективних стилістичних ресурсів значущу роль відіграє етнокультурно маркована лексика. Власне поняття маркованих одиниць та його варіанти донині містять чимало дискусійних моментів (М. Бондар, В. Жайворонок, Ж. Колоїз, Н. Шарманова та ін.). Зазвичай під етнокультурно маркованими одиницями розуміють слова й словосполучення, що називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і є маловідомими або чужими для іншого народу [1; 5; 6].

Мова роману Наталки Доляк «Чорна дошка» вирізняється розгалуженою системою етнокультурно маркованих лексичних засобів, які письменниця використовує задля того, аби не лише передати й увиразнити ідейний зміст твору, але й ознайомити

читача з національними реаліями життя історичної епохи (Голодомору 30-х років), поновити зв'язок між минулими та прийдешніми поколіннями. Письменниця активно послуговується побутовою лексикою, що ілюструє особливості тогочасного життя і побуту українського народу. У межах запропонованої праці детально розглянуто такі найосновніші лексико-семантичні групи, як-от: 1) найменування хатнього начиння; 2) найменування будівельних споруд.

1. Найменування хатнього начиння.

Житло – один із найвагоміших компонентів традиційно-побутової культури будь-якого народу. Це замкнений простір, у якому проходить родинне життя. Традиції народного житла формувалися протягом віків і увібрали досвід багатьох поколінь. Найповніше житло характеризує насамперед його інтер'єр. Інтер'єр – це середовище, яке увесь час оточувало людину, репрезентувало риси повсякденного життя.

На сучасному етапі розвитку мови найменування меблів та хатнього начиння як представників етнокультурно маркованих одиниць є досить різноманітими. Дослідження таких тематичних груп в структурно-семантичному плані у романі Наталія Доляк «Чорна дошка» дає змогу дослідити традиційну матеріальну культуру та розкрити культурний потенціал народу. У межах групи «хатнє начиння» можна виокремити такі підгрупи: меблі для сидіння; меблі для сну та відпочинку; меблі для зберігання одягу; меблі для зберігання посуду; ритуальні та святкові предмети; ткані вироби; начиння для приготування та вживання їжі; начиння для перенесення і зберігання води і напоїв.

Меблі для сидіння мають певні відмінності: *лава* – це «дошка (або кілька дощечок) на стояках (іноді – прикріплена до стіни), на яку сідають або кладуть, ставлять що-небудь» [2, с. 602]. Варіантом лави є *ослін* – «переносна кімнатна лава для сидіння» [2, с. 860], який зазвичай менший за розміром та є рухомим. Для підкреслення розміру авторка використовує морфологічну форму *ослінчик* (суфікс -чик- є зменшувальним): *Заболотний стрепенувся, як кріль перед різником, знехотя підійшов до головного, всівся йому мало не в ногах – на невеличкий ослінчик*. Авторка послуговується словом *стілець*.

Часто поряд з меблями для сидіння є поширювач *дубовий: Дубовий стілець* був припнутий масивною різьбленою спинкою до стіни з вікном; Уздовж столу, який тягнеться аж до горизонту, припнуті масивні *дубові лави*, устелені домотканими ряднами з графічним орнаментом. Дуб за українською традицією є оберегом народу, зокрема козаків, яких і порівнювали з ним. Для наших пращурів він став символом Роду, Перуна, Сонця. Основним із меблів для снання та відпочинку Наталія Доляк обирає *ліжко* – вживає 55 разів. Натомість *лігвище* лише 3 рази. Це слово є варіантом слова *лігво*, що у переносному значенні має таку семантику: «вбоге житло або постеля людини» [2, с. 617]. Додано суфікс *-ищ-* для вираження емоційно-негативного відтінку.

Покуття також є варіантом місця для відпочинку. Воно є характерним для української селянської хати, розміщене по діагоналі біля печі (або місце біля неї, де сходилися дві лави). Уважали найпочеснішим місцем у хаті. На покутті знаходилися цінні речі: ікони (образи), Біблія, свічки, стіл (хатній престіл), за яким відбувалися трапези, як родинні, так і гостьові, коли були родинні свята. На покутті, починаючи із зажинків і закінчуючи обжинками, стояв пучок колосків «дідух» – обрядовий сніп, прикрашений стрічками, як символ добробуту й достатку, пам'ять про предків. Українці, заходячи до хати, знімали головний убір і хрестилися на покутті. Покуття в Україні завжди прикрашали вишитими рушниками, писанками, пахучими травами.

Для зберігання одягу раніше використовували скрині: *скриня* – «великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів і т.ін.» [2, с. 1338]. Дерев'яна розмальована й окута залізом скриня була незмінним атрибутом української хати. У тексті наявне похідне слово, утворене суфіксально-префіксальним способом – *прискринок*. Н. Доляк так пояснює його призначення: *А в прискринку, маленькій шухлядці вгорі, – різноманітне зілля. У неї клали гроші, прикраси та інші цінні предмети. Українська хата вмщала мисник – «полицю для посуду, іноді для продуктів у сільській хаті»* [2, с. 668].

Більшість українців є вірянами, тому особливе значення для них мали і мають ритуальні предмети, з-поміж яких чільне місце займають *образи*. Ікони розміщували на покутті,

---

прикрашали засушеними квітами – волошками, безсмертником, польовими гвоздиками, барвінком. Письменниця вводить у роман образи *Спасителя та Матері Божої*.

Окрім квітів, ікони прикрашали рушниками. Слово *рушник* авторка використовує у двох значеннях: перше – «довгастих шматок тканини (бавовняної, лляної, полотняної і т. ін.) для витирання обличчя, тіла, посуду тощо» [2, с. 1280], наприклад: – *Ех, — піднімаючи із землі зачовганий рушник, бідкався щербатий депенушник*; друге – «шматок декоративної тканини з вишиваним або тканим орнаментом; традиційно використовується для оздоблення житла, в українських народних обрядах і т. ін.» [2, с. 1280], наприклад: *У скрині зберігався поміж іншим весільний вінок та вишиті святкові рушники*. Весільний рушник глибоко закорінений в українських звичаях. Традиційне українське весілля без рушників (використовували не один) не відбувалося. Окрім того, на кожному була вишивка з особливим значенням.

Були й інші ткані вироби, об'єднані суфіксом -ин-: *скатертину, ряднину*. На скатертині, як і на рушниках, можна помітити різноманітну вишивку: *Посеред всіяної зеленою соковитою травою галявини, оточеної невисокими кущами пахучого жасмину, стоїть довжелезний стіл, запнутий білосніжною скатертиною із гладдю вишитими по обідку блакитними трояндами*. Ряднина слугувала для різних цілей: *тягли його на ряднині аж від поля; клали відро на розстелену ряднину та робили вузол; а тоді виправив на ліжку ряднину; жінка постелила на вузьку лаву ряднину*. Рядно вважали ознакою бідності, його протиставляли дорогому сукну.

Для приготування й уживання їжі Наталія Доляк використовує зменшено-пестливі форми *гличик* та *горщик*. *Гличик* – це «висока кругла, перев. глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині» [2, с. 245]. В українській культурі гличик могли використовувати для вареної їжі – це був гарно оздоблений, полив'яний посуд. Також його використовували для розливання хмільних напоїв під час родинних або обрядових свят. У гличик часто наливали та переносили у ньому молоко: *Удосвіта доїла свою корову і з дивовижною регулярністю вчацала до Терена з гличиком теплого молока*.

Горщик – це «висока кругла, перев. глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині» [2, с. 255]. Він є одним із найдавніших представників глиняного посуду та символізує гончарство в цілому. Насамперед, у горщиках готували страви в печі. Але в українській культурі вони мали обрядову функцію.

Для перенесення води традиційно використовували *відро*. Ще однією посудиною для пиття напоїв (переважно спиртних) є чарка – «велика (перев. скляна) посудина для пиття вина та спиртних напоїв; келих» [2, с. 1593]. Така назву вважають застарілою – чарки використовували ще козаки. Н. Доляк обрала форму із суфіксом -ин-: ...*перехиляв чарчину міцного медового самогону*. Найменування хатнього начиння засвідчують життя і побут українського етносу, його ціннісні орієнтири.

2. Найменування будівельних споруд.

Давні хліборобські традиції українського селянства знайшли своє відображення в різних сферах життя народу, його матеріальній і духовній культурі. Важливе місце в пізнанні цих традицій посідає народна архітектурна спадщина й передусім будівлі, безпосередньо пов'язані з хліборобською справою. Ми взяли для аналізу назви житлових та господарських будівель, що сприяло виокремленню таких підгруп: назви житлових будівель та їх конструктивних частин; назви будівель для зберігання продуктів землеробства; назви будівель для худоби; інші будівлі двору; малі архітектурні форми.

Серед назв житлових будівель *дім* є найбільш нейтральною лексемою і означає: «будівля, признач. для житла або для розміщення різних установ; будинок» [2, с. 305]. *Садибу* вважають ширшим поняттям, за словником – це «житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом є окремим господарством» [2, с. 1284], тобто дім є частиною садиби. Лексема *хата* в романі має кілька морфологічних варіантів: *хатка*, *хатина*, *хатинка*. Письменниця вживає її у позитивному (*діточки й Павло завжди як з картинки – чистесенькі-білесенькі, і хата, як намальована*) та негативному (*...як живуть у своїх сумних хатах люди*) контекстах. Лексико-синтаксичним способом словотворення від слів *не туди* та *хата* утворено давнє українське прізвище Нетудихата, наприклад: ...*Онуфрій Нетудихата, який став*

великою людиною під час колективізації. Емоційно-забарвленою в негативному сенсі є лексема *халупа* – «невелика убога житлова будівля; злиденна хата» [2, с. 1555]: *Чому вона раніше не помічала ці обивательські напіврозвалені халупи?*

Н. Доляк активно використовувала найменування частин хати, наприклад, *призьба* – «невисокий, перев. земляний насип вздовж стін хати знадвору» [2, с. 1117], що захищав від опадів і промерзання взимку. Окрім того, українці здавна надавали призьбі символічного значення – обмазували червоною або жовтою глиною, щоб підкреслити очищувальну силу вогню. Інші найменування конструктивних частин: *сіни, горище, поріг*.

З хліборобськими традиціями українського селянина пов'язане передусім будівництво в системі традиційного двору такої споруди, як *клуня* – «будівля для зберігання снопів, сіна, полови тощо, а також для молотьби, віяння й т. ін.; стодола» [2, с. 547]. Важливою господарською спорудою була і залишається комора, призначення якої – зберігання намолоченого зерна, борошна, продуктів харчування, одягу та інших речей, що мали велике значення для селянина: *У коморі чекали свого часу ті два жовті трохи підгнилі гарбузи, про які написано було на першій сторінці*. Авторка вживає це слово 35 разів, адже воно є знаковим для часів Голодомору: у людей з комор забирали запаси. Найменування відповідної споруди я є маркером нашої культури та історії. Продукти також зберігали у *льосі* – «спеціально обладнана яма із східцями для зберігання продуктів (переважно овочів і фруктів)» [2, с. 630].

Будівля для худоби має назву *хлів* (пор.: зменшено-пестливий варіант *хлівець*) – «будівля для свійської худоби та птиці» [2, с. 1564]. *Стайня* має більш конкретне призначення – «спеціальне приміщення, будівля, де тримають коней» [2, с. 1382]: *За час, проведений у колективній стайні, охляв, випрацювався молоденький коник, бо ж як проклятий орав землю; Допомагав батькові у стайні, а іноді матері – в полі*.

Схожу між собою семантику виражають *криниця* та *колодязь*: *колодязь* – це «захищена від обвалів зрубом вузька глибока яма, що служить для добування води з водоносних шарів землі» [2, с. 555], *криниця* – це «глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з

водоносних шарів землі» [2, с. 587]. Криниці та колодязі – символ святості, чистоти й духовності, а також спадкоємності поколінь і традицій. Безперечно, схожими за значенням є *огорожа* і *тин*: *огорожа* – більш широке поняття – «паркан, стіна, тин і т. ін., які оточують що-небудь» [2, с. 826], *тин* звужує коло щодо матеріалу виготовлення – «огорожа, сплетена з лози, тонкого гілля пліт» [2, с. 1450]. Огорожу перериває переїзд або перехід, що має назву *ворота*: *колись-то порозмальовував усім, хто бажав, ворота мальвами, а кому навіть цілими кінними баталіями*. Заможні господарі робили ворота із суцільних дощок, іноді з різьбленням чи розписом. Намальовані знаки червоних квітів чи пташок на них означали, що в оселі є на виданні дівка чи парубок.

Отже, письменниця вживає найрізноманітніші лексеми на позначення будівель і їх частин, ніби нагадуючи, що в українській мові їх безліч. Автор допомагає нам розширити свої знання побутової лексики в цьому аспекті. Проаналізовані лексико-семантичні групи є органічним складником роману «Чорна дошка». Вони виконують пізнавальну функцію, адже ознайомлюють читача з предметами хатнього начиння, будівельних споруд, передаючи особливості етнічного колориту, допомагають читачеві актуалізувати фонові знання про певний історичний час та зрозуміти мовостиль письменниці.

Література

1. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип.30. С. 31–36.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. : В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
3. Доляк Н. Чорна дошка : роман. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 368 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Doliak_Natalka/Chorna_doshka.pdf?
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси. Київ : Довіра, 2007. 264 с.
5. Колоіз Ж. В. Етнокультурна маркованість геортонімних паремій. *Славянская фразеология в синхронии и диахронии* : сб. науч. ст. Гомель : ГГУ имени Ф. Скорины, 2014. Вип. 2. С 202–204.
6. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посіб. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

THE INFLUENCE OF EXTRAVERSION ON EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

У розвідці йдеться про екстраверсію та її вплив на навчання й опанування іноземної мови. Об'єктом дослідження є концепція екстраверсії у сфері вивчення іноземної мови та процесу навчання загалом, заснована на таких видатних авторитетах, як МакКрей і Коста, Кейн, Меттьюз. У статті представлено розуміння особистості учня у світлі лінгводидактики.

Ключові слова: екстраверсія, інтроверт, особистість, навчання, мотивація, навички, стрес.

This work is devoted to extraversion and how it influences the education and foreign language acquisition. The object of this research is the concept of extraversion in the areas of foreign language acquisition and education in general, based on prominent authorities as McCrae and Costa, Cain, Matthews, Dewaele and Furnham and others. This work is important in terms of better understanding of students' personality and how it is connected with linguodidactics.

Key words: extraversion, introverts, personality, learning, motivation, skills, traits, stress.

Personality shapes human's behaviour and understanding how people differ from each other. As Allport states, "Personality is a dynamic organisation, inside the person, of psychological systems that create the person's characteristic patterns of thoughts, feelings and behaviours" [1, p. 28].

There is a generally excepted belief, that people, who possess such personality trait as extraversion, are more successful and progressive in learning, gaining new experiences and socialization then introverts. Cain [4], however, contends that introverted people possess just as many valuable skills as extroverts, and they may even outperform extroverts in some areas. The setting of the classroom might act as a moderator. Introversion can occasionally be advantageous in higher education, probably because there is more emphasis on solo study there than in lower grades, where extraverts perform better academically [15]. In better academic performance the emotional stability takes not the last place – the achievement of performance objectives is predicted by emotional stability. Particularly, extraverted pupils who also show

---

high levels of emotional stability seem more likely to pursue performance goals. When they lack emotional stability, the same extraverted kids do not appear to have the same motivation to do well in a learning scenario [32].

Extraverts typically have greater communication skills, thus they presumably also have a natural desire to express their opinions and engage in discussions [3]. In addition to that, extraverts experience greater confidence arising from engagement in social activities and tasks in the classroom [21]. On the contrary, as Sumantri and Pratiwi [33] explain, an introverted personality tends to be better than an extroverted personality in terms of thinking and acting, receiving and processing information better, being more engaged in learning, and working more quickly. Even though they can deal with the outer world just as well as extraverts can, introverts by nature prefer to reflect and spend more time by themselves. Because the two personality types complement one another, a person is not necessarily an introvert or an extravert; instead, it depends on which type is more prominent [29]. Considering personality complementation, it is possible to say, that educational process is highly more productive when the collaboration of two personality happens, namely an extrovert and an introvert. Such collaboration is considered to be called “collaborative learning”. The term “collaborative learning” refers to a teaching strategy where students work together to support one another's learning [31]. Extroversion can make social actions like asking for help and peer learning easier. However, extraverts were found to be less adept in reflective problem solving because they had a propensity to prematurely reach cognitive closure [24].

It is stated that extraverts are “relatively good at divided attention, verbal short-term recall, retrieval from memory and speech production”; they also happen to be quite “poor at vigilance, long term memory and problem-solving” [26]. Introverts can maintain focus in monotonous situations and can bear the stress of boredom, so they can continue working even when there is no immediate reward or assistance [25]. It was suggested that extraversion's cognitive and physical traits, such as greater short-term memory and higher stress resistance, can account for the more fluent speech produced by extraverts.

Personality dimensions such as extraversion and introversion have the large influence on second language acquisition. Skehan [30] emphasizes the complexity of the second language learning process and claims that since both extraversion and introversion have beneficial traits, it is difficult to compare them in terms of acquisition.

Due to extroverts' potential for high interpersonal contact, it is believed that extroverts' second language (L2) skill development is positively impacted: extroverts are seen to learn languages more effectively than introverts, according to family members and language teachers. This reasonable premise is supported by the observation that extroverts are more likely to be friendly, join groups, and engage in conversations both inside [5] and outside of the classroom. If to compare extroverts and introverts in terms of second language acquisition, the first ones are more fluent in communication, make better general impression, have good presentation skills. However, second language learning is not limited only by oral performances, but also includes other skills such as reading, writing and listening, where the introverts may succeed more. Introverts are better able to acquire cognitive academic language competency, which is substantiated by the fact that introverts favor writing and reading skills due to their disposition. To put it another way, introverts do best when given the freedom to work at their own pace, and silently analyze their work. As Ehrman and Oxford [10] state, extroverted pupils are better at learning foreign languages because they are more inclined to engage in social interactions and have lower inhibitions.

The spoken language input is acknowledged to be one of the factors that facilitate better second language acquisition. According to [8], extraverts are expected to perform better in language learning because they are more active in conversation outside of the classroom than introverts, increasing the amount of input and producing more understandable language output; they are able to learn the target language more quickly and efficiently than introverts since it gives them more exposure to it. Being more socially active and talkative, willing to be engaged in different classroom activities in terms of second language lesson, extraverts are more likely to dispose of a foreign accent [36]. Similarly, the perception of a

---

foreign accent is less noticeable among students who are more talkative, outgoing, and social. According to Jensen [18] it's possible that language, particularly audible verbal communication, and extraversion are related. Reading is a skill that is related to language skills and is correlated with introversion. These two skills might complement one another.

If in non-oral activities introverts excel in comparison to extroverts, then the last ones stand out by their risk-taking behaviors [7], stress resilience, and an overall positive L2 learning experience [17]. One of the important aspects to reach generally positive second language learning experience is training and using students' memory [11]. According to some theories, extroverts seek out richer opportunities to use their L2 due to their superior short-term memory and are less affected by stress [8]. Additionally, extroverts have quicker access to information stored in long-term memory and are more adept at processing multiple pieces of information in simultaneously. Compared to extroverts, as Eysenck [18] states, introverts require more time to retrieve long-term information. According to him, that's because introverts' brains are overstimulated, which is not an advantage for them. However, Eysenck [13; 14] argued that there are various factors that can have a considerable effects, such as the subject studied, the student's gender and motivation, teaching strategies, and many others, making it difficult to determine a direct correlation between personality and academic achievement. Alluding to academic achievement, it is significantly influenced by students' motivation. Extroverts are more likely than introverts to approach motivation with an open mind, making them more likely to learn from their mistakes [11]. In general, extraverts are more motivated to pursue future rewards and are more responsive to pleasurable rewarding stimuli (such as food, music, money, etc.) [9]. Extraverts' reward sensitivity is connected with "an incentive motivational state that facilitates and guides approach behaviour to a goal" [6, p.495], which has a connection to seeking out rewarding situations and having intensely uplifting feelings and energy. As for the teaching strategies (Noprianto, 2017), a positive role of extraversion in FL is demonstrated by the use of a wider range of language learning techniques [36], such as social-affective methods and functional

---

practice, which allow extraverted learners to get interactive, modified information from others [35]. Extraversion was found to be a powerful predictor of learners' preferred metacognitive methods by Liyanage and Bartlett [23] particularly when the characteristic was aided by low levels of Neuroticism.

According to the specific language learning technique, it demonstrated the efficacy of both extraversion and introversion.

References

1. Allport G. W. *Pattern And Growth In Personality*. Holt : Reinhart & Winston, 1961. 608 p.
2. Bidjerano T., Dai D. Y. The relationship between the big-five model of personality and self-regulated learning strategies. *Learning and Individual Differences*. 2007. 17 (1). P. 69–81. URL : <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2007.02.001>
3. Boxtel C., Linden J., Roelofs E., Erkens G. Collaborative Concept Mapping: Provoking and Supporting Meaningful Discourse. *Theory Into Practice*. 2002. T. 41. P. 40–46. URL : https://doi.org/10.1207/s15430421tip4101_7
4. Cain S. *Quiet: The Power of Introverts in a World That Can't Stop Talking*. New York : Crown, 2013.
5. Cook V. *Second Language Learning and Language Teaching: Fifth Edition*. Routledge. 2013. URL : <https://doi.org/10.4324/9780203770511>
6. Depue R. A., Collins P. F. Neurobiology of the structure of personality: Dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion. *Behavioral and Brain Sciences*. 1999. Vol. 22. P. 491–569. URL : <https://doi.org/10.1017/S0140525X99002046>
7. Dewaele J.-M. Risk-taking and Foreign Language Learning. 2012. P. 598–600.
8. Dewaele J.-M., Furnham A. Extraversion: The Unloved Variable in Applied Linguistic Research. *Language Learning*. 1999. Vol. 49. P. 509–544. URL : <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00098>
9. DeYoung, C. G., Hawes D. R., Civali C., Rustichini A. Extraversion predicts neural sensitivity to reward in large fMRI studies. *Personality and Individual Differences*. 2014. Vol. 60. S. 14. URL : <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.07.361>
10. Ehrman M., Oxford R. Adult Language Learning Styles and Strategies in an Intensive Training Setting. *The Modern Language Journal*. 1990. Vol. 74 (3). P. 311–327. URL : <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1990.tb01069.x>
11. Elliot A. J., Thrash T. M. Approach-avoidance motivation in personality: Approach and avoidance temperaments and goals. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002. Vol. 82. P. 804–818. URL : <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.5.804>
12. Ellis N. C. Analyzing Language Sequence in the Sequence of Language Acquisition: Some Comments on Major and Ioup. *Studies in Second Language Acquisition*. 1996. Vol. 18 (3). P. 361–368. URL : <https://doi.org/10.1017/S0272263100015084>

-
13. Eysenck H. J., Eysenck M. W. Personality and individual differences: A natural science approach. New York: Plenum Press, 1985. URL : <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4613-2413-3>
14. Eysenck H. J. (ed.). A Model for Personality. Berlin ; Heidelberg : Springer, 1981. URL : <https://doi.org/10.1007/978-3-642-67783-0>
15. Furnham A., Heaven P. Personality and Social Behaviour (1st ed.). London ; New York: Hodder Education Publishers, 1999. 352 p.
16. Furnham A., Medhurst S. Personality correlates of academic seminar behaviour: A study of four instruments. *Personality and Individual Differences*. 1995. Vol. 19. P. 197–208. URL : [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(95\)00026-3](https://doi.org/10.1016/0191-8869(95)00026-3)
17. Ghanpachi Z., Khajavy G. H., Asadpour S. F. L2 Motivation and Personality as Predictors of the Second Language Proficiency: Role of the Big Five Traits and L2 Motivational Self System. *Canadian Social Science*. 2011. Vol. 7. P. 148–155. URL : <https://doi.org/10.3968/j.css.1923669720110706.030>
18. Jensen M. Personality Traits, Learning and Academic Achievements. *Journal of Education and Learning*. 2015. Vol. 4 (4), P. 91–118.
19. John O., Naumann L., Soto C. Paradigm shift to the integrative big five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. *Handbook of Personality: Theory and Research*. 3 edn. 2008. P. 114–158.
20. Kang S.-J. Dynamic emergence of situational willingness to communicate in a second language. *System*. 2005. Vol. 33. P. 277–292. URL : <https://doi.org/10.1016/j.system.2004.10.004>
21. Khany R., Ghoreyshi S. M. On the Relationship between Iranian EFL Teachers' Efficacy of Classroom Management, Reflective Thinking, and Transformational Leadership Style. *A Structural Equation Modeling*. 2013. URL : <https://www.semanticscholar.org/paper/On-the-Relationship-between-Iranian-EFL-Teachers%E2%80%99-A-Khany-Ghoreyshi/4f7e11ab17a990d70e1b0dc63598c63ffc679332>
22. Leary M. R., Hoyle R. H. (eds.). Handbook of Individual Differences in Social Behavior (1st edition). New York : The Guilford Press, 2009. 624 p.
23. Liyanage I., Bartlett B. Personality types and language learning strategies: Chameleons changing colours. *System*. 2013. Vol. 41. P. 598–608. URL : <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.07.011>
24. Matthews G. Chapter 9 Extraversion, emotion and performance: A cognitive-adaptive model. *Advances in Psychology*. 1997. Vol. 124. P. 399–442. URL : [https://doi.org/10.1016/S0166-4115\(97\)80126-4](https://doi.org/10.1016/S0166-4115(97)80126-4)
25. Matthews G. Personality and information processing: A cognitive-adaptive theory. *The SAGE handbook of personality theory and assessment*. 2008. Vol. 1 : Personality theories and models. P. 56–79. URL : <https://doi.org/10.4135/9781849200462.n3>
26. Matthews G., Deary I. J., Whiteman M. C. Personality Traits. Cambridge University Press, 2003
27. McCrae R. R., Costa P. T. Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987. Vol. 52. P. 81–90. URL : <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.81>

-
28. McCrae R. R., Costa P. T. Adding Liebe und Arbeit: The full five-factor model and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1991. Vol. 17. P. 227–232. URL : <https://doi.org/10.1177/014616729101700217>
29. Myers I. B., Myers P. B. Gifts Differing: Understanding Personality Type (2nd ed.). Mountain View, Calif : CPP, 1995. 224 p.
30. Skehan P. Individual differences in second-language learning. London ; New York : Edward Arnold ; New York : Distributed in the USA by Routledge, Chapman and Hall, 1989. URL : http://archive.org/details/individualdiffer0000skeh_10p7
31. Slavin R. E. Cooperative learning and academic achievement: Why does groupwork work? *Anales de Psicología*. 2014. Vol. 30. P. 785–791.
32. Smith G. T., Fischer S., Cyders M. A., Annus A. M., Spillane N. S., McCarthy D. M. On the Validity and Utility of Discriminating Among Impulsivity-Like Traits. *Assessment*. 2007. Vol. 14 (2). P. 155–170. URL : <https://doi.org/10.1177/1073191106295527>
33. Sumantri M. S., Pratiwi N. The Effect of Learning Media and Types of Personality on Elementary Student's Mathematic Performance. *American Journal of Educational Research*. 2015. Vol. 3 (3), 276–281. URL : <https://doi.org/10.12691/education-3-3-4>
34. Swain M. Communicative competence. *Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development*. 1985. URL : <https://www.semanticscholar.org/paper/Communicative-competence-%3A-Some-roles-of-input-and-Swain/fb4d094b6a03f2ae90e007d4117bd62224702317>
35. Wakamoto N. Language learning strategy and personality variables. *Focusing on extroversion and Introversion*. 2000. Vol. 38 (1). P. 71–81. URL : <https://doi.org/10.1515/iral.2000.38.1.71>
36. Zárate-Sández G. Reexamining L2 accent: How much can personality explain? *Ilha Do Desterro A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*. 2017. Vol. 70 (3). P. 227–244. URL : <https://doi.org/10.5007/2175-8026.2017v70n3p227>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Александрова Софія – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (науковий керівник: доц. **Пальчевська О. С.**, кафедра іноземних мов та перекладознавства).

Бондар Катерина – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Городецька В. А.**, кафедра української мови).

Борис Дар'я – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Колоїз Ж. В.**, кафедра української мови).

Віхор Тетяна – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Бузько С. А.**, кафедра української мови).

Градовська Анна – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Бузько С. А.**, кафедра української мови).

Добровольська Вікторія – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Городецька В. А.**, кафедра української мови).

Довга Марина – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Бузько С. А.**, кафедра української мови).

Задорожна Віталіна – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Городецька В. А.**, кафедра української мови).

Кашинська Анастасія – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(науковий керівник: доц. **Пальчевська О. С.**, кафедра іноземних мов та перекладознавства).

Кляцька Поліна – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (I курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Асмаковська Г. Г.**, кафедра української мови).

Козак Віра – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Національного університету «Львівська політехніка» (науковий керівник: доц. **Шведова М. О.**, кафедра прикладної лінгвістики).

Колеснік Анна – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Городецька В. А.**, кафедра української мови).

Корнєва Дана – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (III курс) Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава (науковий керівник: доц. **Клєцова О. Є.**, кафедра української мови).

Куртекова Тетяна – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Колоїз Ж. В.**, кафедра української мови).

Кучма Роман – здобувач магістерського рівня вищої освіти (II курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Колоїз Ж. В.**, кафедра української мови).

Моргунова Катерина – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (III курс) Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава (науковий керівник: доц. **Клєцова О. Є.**, кафедра української мови).

Пустовар Інєса – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Ковпик С. І.**, кафедра української та зарубіжної літератур).

Терещенко Анастасія – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Мішеніна Т. М.**, кафедра української мови).

Токолова Алла – учитель англійської мови початкової школи м. Новий Тарг, воеводство Малопольське, Польща; здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Хмельницького національного університету (науковий керівник: ст. викл. **Терещенко Л. В.**, кафедра слов'янської філології).

Тузик Олександра – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Бузько С. А.**, кафедра української мови).

Тузик Софія – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Бузько С. А.**, кафедра української мови).

Усачова Марина – здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти (IV курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: доц. **Шарманова Н. М.**, кафедра української мови).

Шаповал Яна – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Криворізького державного педагогічного університету (науковий керівник: проф. **Колоїз Ж. В.**, кафедра української мови).

Щадило Тетяна – здобувачка магістерського рівня вищої освіти (II курс) Опольського університету / Uniwersytetu Opolskiego (науковий керівник: доц. **Пальчевська О. С.**, кафедра іноземних мов та перекладознавства)

М 54 **Матеріали студентських наукових читань** : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А. та ін. Кривий Ріг, 2023. Вип. 11. 172 с.

Наукове видання

Відповідальний редактор – Ж. В. Колоїз
Відповідальний секретар – Т. М. Мішеніна
Коректор – І. В. Іщенко
Комп'ютерна верстка – Ж. В. Колоїз

Рекомендовано до оприлюднення 20.11.2023.
Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 8,9